ธรรมิกวราภรณ์

วัดบวรนิเวศวิหาร

วัดบวรนิเวศวิหาร

ธรรมิกวราภรณ์

สามเณรสิกขา

หลักการทำสมาธิเบื้องต้น

ธรรมิกวราภรณ์

วัดบวรนิเวศวิหาร
กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2546.
269 หน้า

© สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ
พิมพ์ครั้งที่ ๒/๒๕๔๖ จำนวน ๒,๐๐๐ เล่ม
ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา พลอากาศเอก หะริน หงสกุล
พิมพ์ที่ โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย
๑๒๙ หมู่ ๓ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา
อ.พุทธมณฑ จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๘๐๐-๒๓๗๓-๔, ๐-๒๘๘๙-๒๘๓๐

วัดบวรนิเวศวิหาร

พระพุทธศาสนาไม่มีผู้ใดอาจทำให้เศร้าหมองได้แม้แต่น้อย พระพุทธศาสนาคือเพชรที่น้ำแรงแสงกล้า บริสุทธิ์สว่างไสว คืออาทิตย์ยามเที่ยงวันที่เจิดจ้าบนท้องฟ้า ความสกปรกใดก็ไม่อาจแทรกซึมเข้าสู่เนื้อแท้ของพระพุทธศาสนาได้ ดังนั้นไม่ว่าใครจะทำชั่วทำร้ายเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา จะโดยเจตนาหรือไม่เจตนาก็ตาม ก็ไม่อาจทำพระพุทธศาสนาให้หมองมัวได้ แต่ทำชีวิตจิตใจตนเองให้หมองมัวนั้นแน่นัก

พุทธศาสนิกและผู้ได้รับประโยชน์จากพระพุทธศาสนา จากพระพุทธเจ้าพระธรรมพระสงฆ์ มีหน้าที่ต้องกตัญญูกตเวทีตอบ คือต้องเทิดทูนรักษา มิใช่เหยียบย่ำทำลายด้วยความประพฤติผิดศีลผิดธรรมผิดวินัย เพราะนั่นเป็นความอกตัญญูที่ผู้รู้ย่อมตราหน้า และผลบาปกรรมย่อมแรงด้วย

พระภิกษุสามเณรก็มีหน้าที่ต้องกตัญญูกตเวทีต่อพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ทรงแสดงสั่งสอนไว้อย่างไร ทรงวางระเบียบศีลวินัยสำหรับสงฆ์ไว้อย่างไร ต้องปฏิบัติด้วยความเคารพเทิดทูนให้เรียบร้อยด้วยดีอย่างยิ่ง นอกจากนั้น พระเณรพึงนึกถึงอุปการะที่ได้รับจากญาติโยม

ชีวิตของพระเณรดำรงอยู่โดยปราศจากอุปการะของญาติโยมไม่ได้ จึงพึงมีกตัญญูกตเวที รู้คุณของญาติโยม และพึงตอบแทนด้วยดี ด้วยการปฏิบัติเป็นพระดีพระแท้ เพราะนั่นคือความประสงค์แท้จริงในจิตใจญาติโยมผู้ให้ความอุปถัมภ์บำรุงพระเณร เป็นพระดี เป็นพระแท้ เป็นพระมีศีลมีวินัยงดงาม เจริญในพระธรรมวินัย นั่นคือความกตัญญูกตเวทีสำหรับพระเณร เป็นพระไม่ดี เป็นพระไม่แท้ เป็นพระไม่มีศีล ไม่มีวินัย นั่นคืออกตัญญูกตเวที ต่อพระพุทธศาสนา ต่อพระพุทธเจ้า ต่อพระธรรมต่อพระสงฆ์ เป็นอกตัญญูที่หนักหนาที่สุด จึงมีผลที่เลวร้ายหนักหนาที่สุด

ขอจงมีใจมั่นคงอบรมกตัญญูกตเวทิตาธรรมให้เกิดได้มาก มีดังปรารถนา เพื่อได้รับคุณนานาประการเป็นมงคลแก่ชีวิต

ขอถวายพร ขออำนวยพร

สด. ญาณสังวโร

(สมเด็จพระญาณสังวร)

สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

วัดบวรนิเวศวิหาร

วัดบวรนิเวศวิหาร

วัดบวรนิเวศวิหาร เป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ชนิดราชวรวิหาร เป็นวัดสำคัญวัดหนึ่งในยุคกรุงรัตนโกสินทร์ สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดิพลเสพ กรมพระราชวังบวรสถานมงคลในรัชกาลที่ ๓ ทรงสถาปนาขึ้นใหม่ ณ บริเวณอันเป็นที่ทำการศพเจ้าจอมมารดาน้อย ซึ่งเป็นเจ้าจอมมารดาของพระองค์เจ้าดาราวดีพระราชชายา ทราบกันมาเพียงว่า ทรงสถาปนาขึ้นหลังการทำการศพเจ้าจอมมารดาน้อย คงอยู่ในระหว่างปี พ.ศ. ๒๓๖๗ อันเป็นปีที่ทรงได้รับอุปราชาภิเษก ถึงปี พ.ศ. ๒๓๗๕ อันเป็นปีที่สวรรคต

ในระยะแรกนั้น เรียกกันว่า วัดใหม่บ้าง วัดวังหน้าบ้าง น่าจะได้รับพระราชทานนามว่า วัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ทรงอาราธนาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ขณะเมื่อทรงผนวชเป็นพระภิกษุอยู่วัดสมอราย (วัดราชาธิวาส) มาทรงครองวัดนี้ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๙ ทั้งนี้นัยว่าเป็นพระราโชบายในอันที่จะประกาศให้คนทั้งปวงรู้ว่า ทรงเทียบพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งขณะนั้นทรงดำรงพระราชอิสริยยศเป็นสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ

เจ้าฟ้ามงกุฎสมมติเทววงศ์ ฯ ไว้ในฐานะกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ชื่อว่า "บวรนิเวศ" เทียบได้กับ "บวรสถาน" หรือเรียกกันสั้น ๆ ว่า "วัดบน" ซึ่งเทียบกันได้กับ "วังบน" อันหมายถึงพระบวรราชวัง

วัดบวรนิเวศวิหารในระยะก่อนที่ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จะเสด็จมาทรงเป็นเจ้าอาวาสนั้น ปรากฏว่า วัดนี้มีพระสงฆ์อยู่เพียง ๕ รูป แต่หลังจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จมาทรงเป็นเจ้าอาวาสแล้ว วัดบวรนิเวศวิหารก็เจริญรุ่งเรืองขึ้นอย่างรวดเร็ว ทั้งในด้านถาวรวัตถุ จำนวนพระภิกษุสามเณรอยู่จำพรรษา การศึกษาพระปริยัติธรรม และกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาด้านอื่น ๆ และได้กลายเป็นวัดสำคัญวัดหนึ่งแต่นั้นมาจวบจนปัจจุบัน กล่าวคือ

- เป็นวัดพระสงฆ์ธรรมยุตวัดแรก และเป็นวัดต้นแบบของพระสงฆ์คณะธรรมยุต เพราะพระสงฆ์ธรรมยุต ซึ่งมีพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะยังทรงผนวชอยู่เป็นประธาน ได้มีวัดเป็นที่สำนักอย่างเป็นเอกเทศเป็นครั้งแรก เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จมาทรงครองวัดนี้

เป็นที่สถิตของสมเด็จพระสังฆราชแห่งกรุงรัตนโกสินทร์

ต่อเนื่องกันมาถึง ๔ พระองค์ คือ

(๑) สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ (พระองค์ที่ ๘)

(๒) สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (พระองค์ที่ ๑๐)

(๓) สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ (พระองค์ที่ ๑๓) และ

(๔) สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก พระองค์ปัจจุบัน (พระองค์ที่ ๑๙)

- เป็นที่ประทับเจริญเนกขัมมปฏิบัติขององค์พระมหากษัตริย์และเจ้านายชั้นสูงแห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ ที่ทรงผนวชเป็นพระภิกษุสามเณร นับแต่รัชกาลที่ ๔ เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน

- เป็นที่กำเนิดของมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาแห่งแรกของไทย คือสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย (ที่เรียกกันสั้น ๆ ว่า มหาวิทยาลัยสงฆ์) ซึ่งตั้งขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๘ เป็นสถาบันการศึกษาชั้นสูงของคณะสงฆ์ไทยอันเป็นการสืบทอดเจตนารมณ์ของสมเด็จ

พระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ผู้ทรงพระดำริจัดตั้งมหามกุฏราชวิทยาลัยขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๖ ในรัชกาลที่ ๕

ภายในวัดบวรนิเวศวิหาร มีสถานที่สำคัญน่าสนใจหลายแห่ง ทั้งในด้านสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม และปูชนียวัตถุสำคัญ อันทรงคุณค่า ซึ่งจะขอกล่าวโดยสรุปดังนี้

วัดบวรนิเวศวิหารตามที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันนี้ เป็นการรวมวัดสองวัดเข้าด้วยกัน คือวัดบวรนิเวศวิหารเดิมที่สมเด็จพระบวร-ราชเจ้ามหาศักดิพลเสพ กรมพระราชวังบวรสถานมงคล ทรงสร้าง ได้แก่ ส่วนด้านตะวันตกของวัดบวรนิเวศวิหารปัจจุบัน กับวัดรังษีสุทธาวาส ที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมขุนอิศรา-นุรักษ์ ทรงสร้าง ซึ่งได้แก่ ส่วนด้านตะวันออกของวัดบวรนิเวศ-วิหารปัจจุบัน วัดทั้งสองได้รวมกันเป็นวัดบวรนิเวศวิหาร ในรัชกาลที่ ๖ อันเป็นสมัยที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณ-วโรรส ทรงครองวัด

บริเวณวัดบวรนิเวศวิหารแต่เดิมนั้น แบ่งเป็นเขตปูชนีย-สถานหรือเขตพุทธาวาสกับเขตสังฆาวาส โดยมีคูกั้นแบ่งเขต แต่ปัจจุบันคูบางสายได้ถูกถมไปแล้วและได้มีสิ่งก่อสร้างอื่นขึ้นแทน

สถานที่สำคัญที่น่าสนใจแห่งแรกก็คือ พระอุโบสถ ซึ่งมีรูปทรงที่แปลกกว่าพระอุโบสถของวัดทั้งปวง สร้างขึ้นแต่ครั้งสมเด็จพระบวรราชเจ้า ฯ ในรัชกาลที่ ๓ เดิมเป็นจตุรมุข แต่เป็นอาคาร ๓ หลังต่อกัน คือหลังยาวอยู่กลาง มีมุขสั้น ๆ ต่อออกไปทางด้านเหนือและด้านใต้อีกด้านละมุข กลายเป็นอาคารจตุรมุข ปัจจุบัน มุขด้านใต้ไม่มีแล้ว จึงคงเหลืออยู่เพียง ๓ มุข ตัวอาคารของเดิมเป็นก่ออิฐถือปูน มาในสมัยที่สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช ทรงครองวัด ได้ทำการบูรณะปฏิสังขรณ์ โดยได้ประดับหินอ่อนที่ผนังด้านนอกตลอดทั้งหลัง ดังที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน

ภายในพระอุโบสถมีสิ่งที่ทรงคุณค่าควรแก่การศึกษาหลายอย่าง สิ่งแรกก็คือพระพุทธชินสีห์ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองมาแต่ครั้งกรุงสุโขทัย และนับถือกันว่าเป็นพระพุทธรูปที่งามที่สุดองค์หนึ่งของไทย พระพุทธชินสีห์สร้างขึ้นในสมัยเดียวกับพระพุทธ-ชินราชและพระศาสดา สมัยพระเจ้าลิไทยแห่งกรุงสุโขทัย โดยพระพุทธชินสีห์และพระศาสดาสร้างสำเร็จก่อน พระพุทธชินราชหล่อถึงสี่ครั้งจึงสำเร็จ พระพุทธรูปทั้ง ๓ องค์นี้ เคยประดิษฐานอยู่ร่วมกันที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดพิษณุโลกแต่ปัจจุบัน

พระพุทธชินสีห์กับพระศาสดาประดิษฐานอยู่ที่วัดบวรนิเวศวิหารนี้ โดยพระพุทธชินสีห์ประดิษฐานเป็นพระประธานอยู่ในพระอุโบสถ ส่วนพระศาสดาประดิษฐานอยู่ในพระวิหารพระศาสดา

สิ่งที่สองก็คือ พระโต ซึ่งประดิษฐานอยู่หลังพระพุทธชินสีห์ เป็นพระประธานองค์แรกของพระอุโบสถนี้ เป็นพระพุทธรูปหล่อขนาดใหญ่ ศิลปะแบบขอมที่หาดูได้ไม่ง่ายนักในปัจจุบัน

สิ่งที่สามก็คือ จิตรกรรมฝาผนัง ฝีมือจิตรกรเอกคนหนึ่งแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ คือขรัวอินโข่งสมัยรัชกาลที่ ๔ ซึ่งเขียนไว้ตอนบนของผนังพระอุโบสถ เรียกกันว่า "ภาพฝรั่งปริศนาธรรม" ความพิเศษของจิตรกรรมฝาผนังที่พระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหารนี้ก็คือ ประการแรก เป็นจิตรกรรมไทยที่เขียนภาพแบบฝรั่ง ประการที่สอง เป็นภาพปริศนาธรรม ที่เขียนขึ้นตามพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ เมื่อครั้งยังทรงผนวชอยู่ ซึ่งมีอยู่เพียง ๒ แห่งเท่านั้น คือที่วัดบวรนิเวศวิหารนี้ กับที่วัดบรมนิวาส ซึ่งเป็นวัดที่โปรดให้สถาปนาขึ้นเป็นวัดที่ ๒ ของพระสงฆ์คณะธรรมยุต ประการที่สาม เป็นฝีมือของจิตรกรเอกของไทยคนหนึ่งซึ่งมีให้ดูไม่มากแห่งนัก

นอกจากจิตรกรรมแสดงปริศนาธรรมดังกล่าวแล้ว ที่ผนัง

ตอนล่างของพระอุโบสถ ก็มีจิตรกรรมแสดงเรื่องพิธีสงฆ์ และเทศกาลบุญของไทย ที่เสาพระอุโบสถก็ระบายพื้นเป็นสีต่าง ๆ พร้อมทั้งมีภาพแสดงปริศนาธรรมเปรียบเทียบด้วยน้ำใจคน ๖ ประเภท เรียกว่า "ฉฬาภิชาติ" (ชาติหก หรือคนหกชนิด) และในมุขทั้งสองของพระอุโบสถ ยังมีภาพเขียนแสดงเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาที่น่าสนใจอีกด้วย

จิตรกรรมดังกล่าวเหล่านี้ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้เขียนขึ้นขณะเมื่อพระองค์ทรงเป็นเจ้าอาวาสปกครองวัดนี้ ระหว่าง พ.ศ. ๒๓๗๙-๒๓๙๔ ในรัชกาลที่ ๓

ต่อจากพระอุโบสถ ก็คือพระเจดีย์ใหญ่ปิดโมเสกสีทองภายในประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ และที่ลานประทักษิณชั้นสองของพระเจดีย์นี้มีเก๋งเล็กประดิษฐานพระไพรีพินาศ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปที่เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางในหมู่พุทธศาสนิกชนยุคปัจจุบัน

ทางด้านตะวันออกของพระเจดีย์ใหญ่ คือหอไตร หรือหอพระไตรปิฎก เป็นที่ประดิษฐานพระไตรปิฎกประจำพระอาราม ภายในหอไตรนี้ นอกจากจะมีตู้พระไตรปิฎกแบบโบราณอันงดงามจำนวนมากแล้ว ยังมีจิตรกรรมฝาผนังที่งดงามอีกด้วยเป็นภาพที่

ว่าด้วยเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาที่ยังอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์มาก แต่ไม่ปรากฏหลักฐานว่าเขียนขึ้นเมื่อใด แต่น่าสันนิษฐานว่าคงเขียนขึ้นในสมัยที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงครองวัด เพราะในรายการบูรณะพระอารามสมัยหลัง ๆ มาก็ไม่มีกล่าวถึงการเขียนภาพในหอไตร ซึ่งคงเป็นเพราะได้เขียนไว้แล้ว

ทางด้านตะวันตกของพระเจดีย์ คือการเปรียญ หรือศาลาการเปรียญอันเป็นสถานที่สำหรับการเรียนพระปริยัติธรรม และประกอบพิธีบุญต่าง ๆ ของวัดสมัยโบราณ ภายในการเปรียญนี้ประดิษฐานพระพุทธรูปปางลีลาและพระพุทธรูปยืนขนาดไล่เลี่ยกัน ๓ องค์ เป็นพระพุทธรูปสมัยสุโขทัยที่เข้าชุดกันงดงามมาก

พระอุโบสถ พระเจดีย์ใหญ่ หอไตร และการเปรียญทั้ง ๔ นี้เป็นสิ่งที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๓ จึงเป็นสิ่งก่อสร้างที่มีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมและศิลปะแบบพระราชนิยมในรัชกาลที่ ๓

ต่อจากพระเจดีย์ใหญ่ไปทางทิศใต้ คือพระวิหารเก๋ง เป็นวิหารขนาดเล็กทรงเก๋งจีน ภายในพระวิหารประดิษฐานพระพุทธรูปฉลองพระองค์ของอดีตเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร ๓ พระองค์ คือ องค์กลางเรียกว่า พระพุทธวชิรญาณ เป็นพระพุทธรูปฉลองพระองค์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔

ซึ่งทรงครองวัดบวรนิเวศวิหารเป็นพระองค์ที่ ๑ องค์ขวา (ทางตะวันตก) เรียกว่า พระพุทธปัญญาอัคคะ เป็นพระพุทธรูปฉลองพระองค์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ ผู้ทรงครองวัดบวรนิเวศวิหารเป็นพระองค์ที่ ๒ พระองค์ซ้าย (ทางตะวันออก) เรียกว่า พระพุทธมนุสสนาค เป็นพระพุทธรูปฉลองพระองค์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ผู้ทรงครองวัดบวรนิเวศวิหารเป็นพระองค์ที่ ๓

นอกจากนี้ ที่ผนังภายในวิหารเก๋ง ยังมีจิตรกรรมเรื่องสามก๊กที่ยังอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์งดงามมาก เขียนขึ้นในสมัยสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ ทรงครองวัดในรัชกาลที่ ๕

ที่มุขด้านหน้าวิหารเก๋ง ประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญอีกองค์หนึ่ง เรียกว่า พระพุทธทีฆายุมหมงคล เป็นพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นในวโรกาสที่ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ทรงเจริญพระชนมายุ ๘๐ พรรษา นับเป็นพระพุทธรูปฉลองพระองค์ของผู้ทรงครองวัดบวรนิเวศวิหารเป็นพระองค์ที่ ๔

ต่อจากวิหารเก๋งออกไปทางทิศใต้ คือ พระวิหารพระศาสดา เป็นที่ประดิษฐานพระศาสดาและพระพุทธไสยา พระศาสดาเป็น

พระพุทธรูปที่สร้างขึ้นสมัยเดียวกันกับพระพุทธชินสีห์ และพระพุทธชินราช นับเป็นพระพุทธรูปสำคัญและเป็นพระพุทธรูปที่งดงามมากองค์หนึ่งของไทย ส่วนพระไสยานั้นเป็นพระพุทธรูปสมัยสุโขทัยที่งดงามและหายาก เพราะพระพุทธรูปปางไสยาหรือปางไสยาสน์สมัยสุโขทัยนั้นไม่ค่อยปรากฏให้เห็นบ่อยนัก

ภายในพระวิหารพระศาสดานี้ ยังมีจิตรกรรมฝาผนังแสดงเรื่องวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ มีเรื่องธุดงค์เป็นต้น และเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาอื่น ๆ อีก เป็นจิตรกรรมที่เขียนขึ้นในสมัยสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ ทรงครองวัดในรัชกาลที่ ๕

สถานที่ต่าง ๆ ดังกล่าวมานี้อยู่ในเขตพุทธาวาส ซึ่งปัจจุบันมีกำแพงล้อมรอบเป็นสัดส่วนต่างหากจากเขตสังฆาวาส นอกจากสถานที่ดังกล่าวแล้ว ในเขตพุทธาวาสนี้ยังมีสถานที่น่าสนใจอีก ๒-๓ แห่ง ซึ่งคนส่วนมากหากไม่สังเกตก็อาจจะไม่เห็นหรือไม่รู้ว่าเป็นอะไร นั่นคือศาลาพระพุทธบาทจำลอง ซึ่งประดิษฐานพระพุทธบาทจำลองศิลาโบราณขนาดใหญ่ ซึ่งหาดูไม่ได้ในที่อื่น ศาลานี้อยู่ติดกำแพงวัด ด้านทิศตะวันตกของพระอุโบสถ ซุ้มปรางค์ประดิษฐานพระพุทธรูปศิลาตั้งอยู่สองข้างของพระอุโบสถ ข้าง

ตะวันออก ประดิษฐานพระพุทธรูปยืนศิลาสีดำ ศิลปะทวาราวดี ข้างตะวันตก ประดิษฐานพระพุทธรูปศิลาปางปฐมเทศนา ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้รับทูลเกล้า ฯ ถวายมาจากอินโดนีเซีย และพระราชทานมาประดิษฐานไว้ ณ วัดบวรนิเวศวิหารนี้องค์หนึ่ง

สำหรับเขตสังฆาวาสนั้นก็มีสถานที่สำคัญน่าสนใจหลายแห่งเช่นกัน แห่งแรกก็คือพระปั้นหย่า ที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ เมื่อครั้งยังทรงผนวชอยู่ และทรงครองวัดบวรนิเวศวิหารนี้ เป็นตึกทรงฝรั่งขนาดย่อม ๓ ชั้น เป็นสถาปัตยกรรมสมัยรัชกาลที่ ๒ ที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ โปรดให้รื้อจากสวนขวา ในพระบรมมหาราชวังมาสร้างถวายพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ ณ วัดนี้ พระปั้นหย่าเป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์ ในพระบรมราชจักรีวงศ์ทุกพระองค์นับตั้งแต่รัชกาลที่ ๔ เป็นต้นมาที่เสด็จออกทรงผนวช รวมทั้งสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าและพระเจ้าลูกยาเธอพระองค์เจ้าบางพระองค์ที่ทรงผนวชด้วย พระปั้นหย่านับเป็นตัวอย่างของตึกฝรั่งรุ่นแรกที่สร้างขึ้นในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ที่ยังมีเหลือไว้ให้ได้ดูกันในปัจจุบัน

พระตำหนักเดิมต่อจากพระปั้นหย่ามาทางตะวันตก เป็นสถาปัตยกรรมสมัยรัชกาลที่ ๓ สร้างสมัยที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ ทรงครองวัดบวรนิเวศวิหาร แต่มิทันได้เสด็จประทับเพราะต้องทรงลาผนวชเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติเสียก่อน

ต่อจากพระตำหนักเดิมออกมาทางทิศเหนือคือ ตำหนักจันทร์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ โปรดให้สร้างถวายเป็นที่ประทับของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

เยื้องตำหนักจันทร์ออกมาทางตะวันตก คือตำหนักเพ็ชร พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้สร้างเป็นท้องพระโรงถวายสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ซึ่งได้ใช้เป็นที่ประชุมกรรมการมหาเถรสมาคมในเวลาต่อมา หลายสมัยรวมทั้งสมัยปัจจุบันด้วย

ต่อจากพระตำหนักเดิมไปทางทิศใต้ มีอาคารตึก ๒ ชั้น ๒ หลังขนานกัน หลังตะวันออก เรียกว่าตำหนักทรงพรต เป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์ และเจ้านายในพระบรมราชจักรีวงศ์หลายพระองค์ ที่ทรงผนวชและเสด็จมาประทับ ณ วัดบวรนิเวศ-วิหาร หลังตะวันตกเรียกว่า หอสหจร สำหรับเป็นที่พำนักของ

ผู้บวชโดยเสด็จในคราวที่พระมหากษัตริย์ หรือเจ้านายชั้นสูงทรงผนวช

ต่อจากตำหนักทรงพรตและหอสหจรไปทางทิศใต้ คือ ตำหนักล่าง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้สร้างถวายสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ขณะเมื่อทรงพระยศเป็นกรมหมื่น เคยเป็นที่ตั้งสำนักงานของมหามกุฏราชวิทยาลัยสมัยแรกก่อตั้ง ต่อมาได้ใช้เป็นสำนักงานคณะธรรมยุต เป็นสำนักงานแผนกตำราของมหามกุฏราชวิทยาลัย เป็นสำนักฝึกอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศ เป็นที่ตั้งศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย และเป็นที่ประชุมกรรมการมหาเถรสมาคมเป็นครั้งคราว

ในส่วนของวัดบวรนิเวศวิหารที่เคยเป็นวัดรังษีสุทธาวาสมาก่อนนั้น ปัจจุบันเรียกว่าคณะรังษี ในส่วนนี้ก็มีสถานที่สำคัญที่น่าสนใจคือ พระอุโบสถคณะรังษี ซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมสมัยรัชกาลที่ ๒ ภายในพระอุโบสถประดิษฐานพระพุทธปฏิมาประธานศิลปะรัตนโกสินทร์ตอนต้นที่งดงาม

๒ วิหารคณะรังษี ถัดจากพระอุโบสถไปทางตะวันออก ภายในประดิษฐานพระพุทธปฏิมาประธาน ศิลปะรัตนโกสินทร์ตอนต้นที่

งดงามเช่นกัน

ประวัติเจ้าอาวาส

จากประวัติความเป็นมาโดยสังเขปนี้ก็จะเห็นได้ว่า วัดบวรนิเวศวิหารเป็นวัดที่สำคัญวัดหนึ่ง ในยุคกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นที่ธำรงรักษาไว้ซึ่งสมบัติทางวัฒนธรรม อันทรงคุณค่าของชาติหลายอย่าง ทั้งเป็นแหล่งกำเนิดความเจริญก้าวหน้าของคณะสงฆ์ไทยในหลายด้าน

วัดบวรนิเวศวิหาร มีเจ้าอาวาสปกครองมาโดยลำดับ ดังนี้

๑. พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะทรงดำรงพระอิสริยยศเป็น สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ามงกุฎสมมติเทววงศ์ (พ.ศ. ๒๓๗๙-๒๓๙๔)

๒. สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ (พ.ศ. ๒๓๙๔-๒๔๓๕)

๓. สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (พ.ศ. ๒๔๓๕-๒๔๖๔)

๔. สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวงศ์ (พ.ศ. ๒๔๖๔-๒๕๐๑)

๕. พระพรหมมุนี (สุวโจ ผิน ธรรมประทีป) (พ.ศ. ๒๕๐๑-๒๕๐๔)

๖. สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (สุวฑฺฒโน เจริญ คชวัตร) (พ.ศ.๒๕๐๔-ปัจจุบัน)

สารบาญ

	หน้า
คำสอนอนุศาสน์	๑
ภาค ๑ ความประพฤติเบื้องต้นสำหรับผู้บวชใหม่	๒๓
พินทุกัปปะ	๒๔
อธิษฐาน	๒๕
วิกัป	๒๙
การแสดงอาบัติ	๓๑
สาเหตุที่ภิกษุต้องอาบัติ	๓๘
ภาค ๒ บทสวดมนต์ที่จำเป็นสำหรับภิกษุใหม่	๓๙
การสวดมนต์และคำแนะนำในการอ่านภาษาบาลี	๔๐
คำแนะนำในการอ่านภาษาบาลี	๔๓
พยัญชนะภาษาบาลี	๔๔
สระภาษาบาลี	๔๗
เครื่องหมายที่ใช้ในภาษาบาลี	๔๘
บทสวดมนต์ทำวัตรเช้า-ค่ำ และ บทสวดมนต์พิเศษหลังทำวัตรค่ำ	๔๙
ทำวัตรเช้า	๕๐

หน้า

ตังขณิกปัจจเวกขณะ	๖๗
อภิณหปัจจเวกขณะ	๗๐
ทำวัตรค่ำ	๗๒
อตีตปัจจเวกขณะ	๘๙
พรหมวิหาร	๙๓
คาถากรวดน้ำ	๙๕
บทสวดมนต์พิเศษหลังทำวัตรค่ำ	๙๘
รตนตฺตยปฺปภาวาภิยาจนคาถา	๙๙
สุขาภิยาจนคาถา	๑๐๓
รตนตฺตยปฺปภาวสิทฺธิคาถา	๑๐๗
บทสวดพิเศษในวันธรรมสวนะ	๑๑๔
บทสวดหลังการสวดพระปาฏิโมกข์	๑๑๔
ปุพฺพภาคนมการ	๑๑๕
สจฺจกิริยคาถา	๑๑๕
สีลุทฺเทสปาโฐ	๑๑๗
ตายนคาถา	๑๒๐
บทสวดหลังฟังเทศน์ตอนบ่ายวันพระ	๑๒๓

หน้า

ปตฺติทานคาถา ๑๒๓
บทสวดอนุโมทนา ๑๒๖
บทสวดอนุโมทนาทั่วไป ๑๒๖
อนุโมทนารมฺภคาถา ๑๒๗
สามญฺญานุโมทนาคาถา ๑๒๘
อคฺคปฺปสาทสุตฺตคาถา ๑๓๐
รตนตฺตยานุภาวาทิคาถา ๑๓๔
บทสวดอนุโมทนาสังฆทาน ๑๓๗
สังฆทานเนื่องด้วยการมงคล ๑๓๗
อคฺคปฺปสาทสุตฺตคาถา ๑๓๘
โภชนานุโมทนาคาถา ๑๔๐
มงคลจักรวาฬน้อย ๑๔๑
สังฆทานเนื่องด้วยเปตพลี ๑๔๖
อาทิยสุตฺตคาถา ๑๔๖
ติโรกุฑฺฑกณฺฑสุตฺต ๑๔๘
บทสวดอนุโมทนารับพระราชทานพระกฐิน ๑๕๑
สามญฺญานุโมทนาคาถา ๑๕๑

หน้า

กาลทานสุตฺตคาถา ๑๕๓
นิธิกณฺฑสุตฺตคาถา ๑๕๕
บทสวดในโอกาสต่าง ๆ ที่จำเป็น ๑๖๒
บทสวดบังสุกุล ๑๖๒
สรณคมน์และศีล ๑๖๖
คำอาราธนาศีล ๕ ๑๖๗
เบญจศีล (ศีล ๕) ๑๖๗
คำอาราธนาพระปริตร ๑๗๑
คำถวายข้าวและคำกล่าวลาข้าวพระพุทธ ๑๗๑
คำอาราธนาศีลและสมาทานศีลอุโบสถ ๑๗๒
คำอาราธนาธรรม ๑๗๕
คำถวายสังฆทาน ๑๗๖
บทสวดต่าง ๆ ที่นวกภิกษุควรจำ ๑๗๗
วิธีขอนิสัยจากอาจารย์ ๑๗๙
วิธีการลาสิกขา ๑๘๐
สามเณรสิกขา ๑๘๓
บาลีสำหรับสวด ๑๘๓

หน้า

คำแปลบาลีสำหรับสวด ๑๘๔
คำแปลเป็นความไทย ๑๘๗
ข้อบัญญัติอย่างจำสังเขป ๑๘๙
นาสนังคะ ๑๐ ๑๘๙
ทัณฑกรรม ๑๐ ๑๙๐
องค์ศีล ๑๐ ๑๙๒
เสขิยวัตร ๑๙๖
จตุปัจจยปัจจเวกขณวิธี ๒๐๓
หลักการทำสมาธิเบื้องต้น ๒๐๙
หลักปฏิบัติสมาธิกรรมฐาน ๒๒๐
สติปัฏฐาน ๒๒๖
สรุปและขยายความข้อว่าด้วยลมหายใจ ๒๓๔
อธิบายเรื่องปัญญา ๒๔๒
ปัญญาสูงสุด ๒๔๕
นิวรณ์และกัมมัฏฐานสำหรับแก้ ๒๔๗
บทสวดประกอบการปฏิบัติสมาธิกรรมฐาน ๒๔๙
คำนมัสการพระรัตนตรัย ๒๕๐

หน้า

คำนอบน้อมพระพุทธเจ้า	๒๕๑
บทสวดหลังการปฏิบัติสมาธิกรรมฐาน	๒๕๓
อภิณหปัจจเวกขณะ	๒๕๔
พรหมวิหารภาวนา	๒๕๖
สัพพปัตติทานคาถา	๒๕๙
วิธีกราบเบญจางคประดิษฐ์	๒๖๒

คำสอนอนุศาสน์ [๑]

เมื่อภิกษุใหม่บวชเสร็จพระอุปัชฌายะจะสอนอนุศาสน์ แต่ว่าสอนด้วยภาษาบาลี ผู้ที่ไม่รู้ภาษาบาลีจะฟังไม่รู้เรื่อง แต่ก็ถือเป็นธรรมเนียมที่จะต้องสอนกันเป็นหน้าที่ของพระอุปัชฌายะ

ต่อไปนี้ จะได้ประมวลคำสอนที่ท่านได้สอนมาแปลออกเพื่อให้ทราบเนื้อความตามสมควร

การบวช หรือการถือบวชนั้น ในชั้นเดิมทีเดียว ตั้งแต่ก่อนจากที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ เขามีกันอยู่แล้ว เป็นไปตามลัทธิประเพณีของการถือบวช เป็นอุบายที่เว้นจากการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน แต่ว่าโดยตรงท่านมุ่งอาการเว้นจากกาม เมื่อถึงสมัยพระพุทธเจ้าของเรา ท่านสละสมบัติพร้อมทั้งพระชายาและพระโอรสออกบวช ในชั้นเดิมทีเดียว ก็ไปถือบวชตามประเพณีของเขาซึ่งปรากฏว่าได้เข้าไปอาศัยศึกษาในสำนักของอาจารย์ทั้ง ๒ คือ อาฬารดาบส และอุทกดาบส นี่เป็นพวกฤๅษีทั้งนั้น แต่พอตั้งเป็นคณาจารย์หรือเป็นหัวหน้า ต่างก็มีศิษย์มีบริวารมาก พระพุทธเจ้าของเรา ท่านก็ทรงออกไปถือบวชอยู่กับเขา แต่ครั้นศึกษาเล่าเรียนไป ไม่เป็นที่พอพระราชหฤทัย ทรงเห็นว่าอย่างสูงก็เพียงสมาบัติ ๘

---

(๑) คำสอนอนุศาสน์ ของพระญาณวโรดม (สนธิ์ กิจฺจากาโร) วัดบวรนิเวศวิหาร

ไม่เลยไปกว่านั้น

แต่ตามเรื่องของสมาบัตินั้น ว่าเมื่อใครได้ถึงสมาบัติแล้วก็ไปเกิดในพรหมโลก ไม่สูงขึ้นไปกว่านั้น แต่พระพุทธเจ้าท่านทรงมุ่งเอาความพ้นทุกข์ ไม่เกิด แก่ เจ็บ ตาย ต่อไปอีก จึงหลีกออกจากสำนักอาจารย์ทั้งสองนั้นไปแสวงหาโดยลำพังของพระองค์เองจนกระทั่งได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า

เมื่อได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว จึงเสด็จเที่ยวเทศนาสั่งสอนแนะนำบุคคลอื่น ๆ ให้เขารู้จักหนทางที่กระทำตนให้พ้นจากความทุกข์อย่างพระองค์

เบื้องต้น ได้ไปสอนภิกษุปัญจวัคคีย์ คือพราหมณ์ทั้ง ๕ ที่ออกบวชตามพระองค์นั่นเอง จนกระทั่งปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ นั้นเลื่อมใส ได้ส่งจิตไปตามกระแสธรรมะ จนถึงได้มรรคผลเบื้องต้นที่ท่านแสดงว่าเป็นพระโสดาบันแล้ว จึงได้ขอเข้าอยู่ในสำนักของพระพุทธเจ้า คือการขอบวชนั่นเอง บวชแบบเดียวกันกับพระพุทธเจ้าเมื่อเข้าไปขอบวชแล้ว พระพุทธเจ้าก็ทรงตรัสว่า **“เธอจงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว ท่านจงประพฤติพรหมจรรย์เถิด”** อย่างนี้แหละ ก็ชื่อว่าเป็นการบวชไม่มีพิธีรีตองอะไรกันมาก

การบวชอย่างนี้ เรียกว่า **“เอหิภิกขุอุปสัมปทา”** คือการ

บวชที่สำเร็จด้วยพระวาจาที่ว่า "จงเป็นภิกษุมาเถิด" นี่เป็นชั้นต้นที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสแก่ภิกษุปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ โดยเฉพาะคือพระโกณฑัญญะ แล้วก็อบรมสั่งสอนกันต่อไปจนสำเร็จทั้ง ๕ รูป และปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ รูปจึงได้ขอบวช พระองค์ก็ทรงประทานอนุญาตเช่นเดียวกัน

แต่เมื่อมีผู้มาสมัครขอบวชหรือเข้ามาเป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนารวมกับพระพุทธเจ้ามากองค์ขึ้นแล้ว ท่านก็ทรงส่งออกไปประกาศพระศาสนา ให้ไปทางละองค์ไม่ซ้ำกัน คือทางเดียวกันไม่ให้ไป ๒ องค์ แบ่งกันไป ท่านที่ไปสอนพระพุทธศาสนาแล้วก็มีผู้ที่เลื่อมใสศรัทธาอยากจะบวช

เวลานั้นพระพุทธเจ้ายังไม่ได้ทรงอนุญาตให้พระสงฆ์สาวกบวชกัน ท่านทรงกระทำด้วยพระองค์เอง แต่พระสาวกทั้งหลายที่ไปประกาศศาสนานั้น ก็ต้องพาเอาบุคคลทีประสงค์จะบวชนั้นมาเฝ้า แล้วพระพุทธเจ้าก็ตรัสว่า **"เธอจงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว ท่านจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์เถิด"** นี่ก็ชื่อว่าเป็นการบวช

แต่ท่านทรงพิจารณาเห็นว่าผู้ที่มีศรัทธาเลื่อมใสอยากจะบวชแต่ก็ยังบวชกันไม่ได้ เพราะต้องพามาเฝ้า หนทางก็กันดาร ทั้ง

ผู้ที่เป็นอาจารย์ ทั้งผู้ที่เป็นศิษย์ ต้องพากันลำบาก ท่านจึงอนุญาตให้พระสงฆ์สาวกกระทำกัน เมื่อใครเขาเลื่อมใสพอใจจะบวชด้วย ก็ทรงอนุญาตให้พระสงฆ์สาวกบวชให้ได้ด้วยวิธีที่ให้ผู้บวชนั้นโกนผม ปลงหนวด นุ่งห่มผ้ากาสายะ กล่าวคำถึงพระรัตนตรัย คือ

พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ ข้าพเจ้าถึงพระพุทธเจ้าว่า เป็นสรณะที่พึ่ง

ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ ข้าพเจ้าถึงพระธรรมว่า เป็นสรณะที่พึ่ง

สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ ข้าพเจ้าถึงพระสงฆ์ว่า เป็นสรณะที่พึ่ง

เท่านั้น แต่ต้องให้เขากล่าวเอง ไม่ใช่บอกให้เขากล่าว การบวชชนิดนี้เรียกว่า "**ติสรณคมนูปสัมปทา**" ที่ทรงให้พระสาวกกระทำ

ต่อมา หมู่พระสงฆ์มากขึ้น ๆ ทรงเห็นว่าเป็นปึกแผ่นมั่นคงแล้ว จึงทรงอนุญาตให้กระทำเป็นการสงฆ์ คือให้สงฆ์ประชุมกันอย่างน้อย ๕ รูป ในปัจจันตประเทศ เพราะหาพระได้ยาก ถ้าในมัชฌิมประเทศ หรือมัชฌิมชนบท คือประเทศท่ามกลางของอินเดีย ถ้าเป็นเช่นนี้ ก็ต้องมีพระ ๑๐ รูปขึ้นไป เพราะเป็นถิ่นที่เจริญหาพระได้ง่าย ให้สงฆ์ประชุมกันหารูปที่เป็น

ประธาน ตรงกับที่เรียกว่าเป็นพระอุปัชฌายะ ให้เป็นผู้เสนอเรื่องต่อสงฆ์ว่า คนนั้นคนนี้ต้องการจะบวช สงฆ์จะยินยอมหรือไม่ พระสงฆ์พิจารณาแล้วเห็นว่าเป็นคนที่มีอายุไม่น้อยว่า ๒๐ ปี เป็นคนปราศจากโรคภัยที่จะพึงติดต่อกันได้ อย่างที่ถามว่า **กุฏฺฐํ** โรคเรื้อนเป็นต้น ถ้าปราศจากโรคแล้วก็เป็นอันรับได้ และเมื่อรับได้แล้ว สงฆ์จะต้องสวดประกาศจบแรก ที่เรียกว่า **"ญัตติ"** คือคำเสนอ ตรงกับที่เราเรียกกันว่า **"เสนอญัตติ"** นี้ ท่านใช้กันมาก่อนแล้ว คือเสนอเรื่องนั่นเอง พอเสนอญัตติแล้ว พระสงฆ์ทราบก็สวดซ้ำว่า ผู้นั้น ๆ ต้องการจะขอเข้าบวช ถือเอาคนนั้นเป็นพระอุปัชฌายะ ใครจะเห็นควรบ้างหรือไม่ ถ้าสงฆ์ทั้งสิ้นยังนิ่งเฉยอยู่ สวดประกาศซ้ำลงไปอีกที ยังนิ่ง ๆ ก็สวดประกาศซ้ำลงไปอีกทีจนจบ ๓ ครั้ง ที่เรียกว่า **"อนุสาวนา"** ๓ จบ พอนิ่งเงียบหมดแล้วดังบทพระบาลีว่า **"ตสฺมา ตุณฺหี"** เพราะฉะนั้น จึงเงียบความนิ่งเป็นสำคัญ ก็เป็นอันรับว่านี้เป็นการบวช การบวชชนิดนี้เรียกว่า **"ญัตติจตุตถกรรมอุปสัมปทา"** การบวชจึงมี ๓ อย่างด้วยกัน ที่พระพุทธเจ้าทรงประทานเองเรียกว่า **"เอหิภิกขุ-อุปสัมปทา"** ที่ทรงอนุญาตให้คณะสงฆ์กระทำด้วยการถึงพระรัตนตรัย ท่านเรียกว่า **"ติสรณคมนูปสัมปทา"** ที่ประชุมสงฆ์

สวดกันเรียกว่า **"ญัตติจตุตถกรรมอุปสัมปทา"** รวมเป็น ๓ อย่าง แต่เมื่อทรงอนุญาตให้สงฆ์กระทำเป็นการสงฆ์แล้ว ก็เลิกอย่างที่ ๒ คือให้ถึงพระรัตนตรัย เปลี่ยนเอามาเป็นให้**บวชเป็นสามเณร**

เมื่อพระพุทธเจ้าได้กำหนดการบวชแบบญัตติจตุตถกรรม-อุปสัมปทาขึ้นแล้ว ก็ทรงงดการบวชแบบเอหิภิกขุอุปสัมปทา เพราะฉะนั้น การบวชในปัจจุบันนี้จึงมีอยู่ ๒ ชนิด คือ ญัตติจตุตถกรรมอุปสัมปทา สำหรับการบว**ชพระภิกษุ** และติสรณคม-นูปสัมปทา สำหรับการบว**ชสามเณร**

ในยุคนั้นยังไม่มีเรื่องการสอนอนุศาสน์ เพราะว่าผู้ที่จะเข้ามาบวชนั้นเป็นผู้เบื่อโลกมาแล้วก็มุ่งถืออุปัชฌาย์อาจารย์ เพราะว่าพระอุปัชฌาย์อาจารย์เป็นพระอรหันต์เป็นพื้นก็พากันปฏิบัติดีปฏิบัติชอบไม่มีการเสียหายอะไร แต่พอมีพระมากเข้า จึงมีความผิดพลาดเกิดขึ้น บางรูปบวชมาแล้วยังไม่ทันจะรู้จักอะไร ก็ได้กระทำความผิดจนถึงกับขาดจากการเป็นพระ อันนี้จึงเป็นเหตุให้มีพระพุทธานุญาต เมื่อพระอุปัชฌายะให้อุปสมบทแก่กุลบุตรแล้วให้รีบสอนในสิ่งที่ควรไม่ควรเสียก่อน เรียกว่า **"อนุศาสน์"**

อนุศาสน์นั้น แปลว่าคำสั่งสอนในภายหลัง หรือว่าตามสอน หรือว่าสอนในภายหลัง แต่ว่าการสอน ก็สอนไปตามภาษาบาลี

เรายังไม่เคยไม่ชินต่อภาษาฟังไม่รู้เรื่อง มิหนำซ้ำ ถ้าหากพระอุปัชฌาย์ไม่เป็นมหาเปรียญ ทั้งไม่สนใจ ก็บอกไปอย่างนกแก้วนกขุนทอง

เพราะฉะนั้น จึงมีพิธีอีกอย่างหนึ่งสำหรับให้คณะธรรมยุตเมื่อบวชเสร็จแล้ว เสร็จพิธีการบวชแล้ว ก็จะต้องเอามาอธิบายให้รู้เรื่องตามสมควร

ใจความของอนุศาสน์นั้น เมื่อกล่าวตามบทที่แสดงไว้โดยต้นเค้าทีเดียว ก็มี ๒ อย่าง คือ

สอนให้รู้จักสิ่งที่ควรทำ และ

ไม่ควรทำ

และในตอนท้ายทีเดียว ก็สอนทางประพฤติปฏิบัติ เมื่อรวมกันเป็นตอน ๆ ก็คงเป็น ๓ ในเบื้องต้นท่านก็ยกเอาสิ่งควรขึ้นสอนเสียก่อน เนื่องจากว่าการบวชนั้น ต้องออกมาจากการครองเรือน มาอยู่โดยลำพัง นั่นก็เป็นธรรมดา เมื่อเราออกมาจากการครองเรือนแล้ว ออกมาอยู่ตัวคนเดียว ไม่มีพวกพ้องญาติพี่น้องบิดามารดาก็ไม่มี มีแต่ตัวคนเดียว จะทำอย่างไร เพราะชีวิตของ
๓ เราจะเป็นอยู่ได้ก็จะต้องอาศัยมีเครื่องหล่อเลี้ยง กิจการงานทั้งปวงของฆราวาสก็ได้สละแล้ว เราจะทำอย่างไร

ธรรมดาของคนและสัตว์ที่มีชีวิตดำรงอยู่ได้ ต้องอาศัยปัจจัย มีเครื่องหล่อเลี้ยงชีวิต ปัจจัยโดยความก็คือเครื่องบำรุงสำหรับเป็นเครื่องอาศัย ท่านจึงเรียกว่า **"นิสสัย"** เราจึงเอามารวมเรียกว่า **"นิสสัยปัจจัย"** เลยไปเสียคนละเรื่อง ที่จริงนั้นปัจจัยเป็นเครื่องบำรุงหรือเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงนิสสัยเป็นที่อาศัย ปัจจัยท่านก็ยกเอาสิ่งที่จำเป็นซึ่งจะขาดเสียไม่ได้ ถ้าขาดแล้วชีวิตดำรงอยู่ไม่ได้ ถ้าหากว่าบกพร่องไปก็จะต้องได้รับความลำบาก ปัจจัยที่จำเป็นเช่นนั้นท่านก็ยกเอาของ ๔ อย่างขึ้นสอน คือ

- **อาหาร**
- **เครื่องนุ่งห่ม**
- **ที่อยู่อาศัย และ**
- **ยาสำหรับแก้ไข้**

๔ อย่างนี้เป็นของจำเป็นสำหรับมนุษย์ทุก ๆ คนด้วยกัน ต่างก็ล้วนแต่จำเป็นด้วยกันทั้งนั้น และสิ่งเหล่านี้ไม่ใช่เป็นของมีอยู่กับที่ เช่นใครต้องการจะไปหยิบไปฉวยเอา ไม่ใช่อย่างนั้น ทุก ๆ คนก็มีความต้องการเดียวกัน จึงต้องเกิดการแสวงหา การแสวงหาในทางฆราวาสหรือผู้ครองเรือน เขาก็หาด้วยอาชีพต่าง ๆ ค้าขายบ้าง ทำสวนไร่นา ทำราชการบ้าง ที่จริงไม่ได้มา

โดยตรง ได้วัตถุเป็นเครื่องแลกเปลี่ยน เช่น ได้เป็นเงินเป็นทอง แต่ก็เอาแลกเปลี่ยนในสิ่งของเหล่านั้น เพื่อมาเลี้ยงชีวิต แต่สำหรับพระได้สละมาแล้วจากเคหะสถานอยู่ตัวคนเดียว บิดามารดาไม่มี ญาติพี่น้องก็ไม่มี แต่ความต้องการยังมี ท่านก็สอนวิธีแสวงหาให้ซึ่งเป็นวิธีง่าย ๆ เพราะว่าตามหลักแล้ว พระจะต้องทำตนให้เป็นคนเลี้ยงง่ายจึงจะน่านับถือ ท่านจึงสอนวิธีให้อย่างง่าย ๆ

ในเรื่องของอาหาร ท่านก็สอนให้เที่ยวบิณฑบาต เมื่อถึงเวลาต้องการก็ถือบาตรเข้าไปสู่ตระกูล สังเกตุดูว่า เขาจะให้เราก็รับเอา ถ้าเขาไม่ให้เราก็เลยไปที่อื่นอีก ด้วยอาการเพียงเท่านี้อาหารก็จะพึงมีเลี้ยงชีพได้โดยเหลือเฟือ นี่ในตอนต้น แต่ต่อมาชาวบ้านเขารู้ว่า มีพระพุทธานุญาตให้พระสงฆ์รับได้เช่นกัน เมื่อเขาต้องการบุญต้องการกุศลก็จะมาถวายด้วยอาการต่าง ๆ เช่นมาถวายท่ามกลางสงฆ์ สงฆ์ก็เอามาจ่ายแจกกัน บริโภคขบฉันอาหารอย่างนี้เรียกว่า **"สังฆภัตต์"** บางคนต้องการทำบุญอุทิศให้แก่คนนั้นคนนี้ที่ตายไปแล้วเอามาถวาย อย่างนี้เรียกว่า **"อุทเทสภัตต์"** ท่านแปลอีกอย่างหนึ่งว่า "อาหารที่เขาอุทิศเฉพาะสงฆ์คือเขาเจาะจงสงฆ์โดยตรง แต่บางคนบางท่านต้องการมงคลต้องการ

บุญกุศล ก็นิมนต์พระไปฉันตามตระกูลของเขาบ้าง เอามาถวายตามที่อยู่ของพระสงฆ์บ้าง ท่านก็ทรงอนุญาตให้รับได้ เรียกว่า **"นิมันตนภัตต์"** ถ้าอาหารมีส่วนไม่เสมอกันท่านก็สอนให้แจกด้วยวิธีจับสลากเรียกว่า **"สลากภัตต์"** ที่เขาถวายตามปักษ์เรียกว่า **"ปักขิยภัตต์"** เขาถวายประจำในวันอุโบสถ เรียกว่า **"อุโปสถิกภัตต์"** เขาถวายในวันแรม ๑ ค่ำ เรียกว่า **"ปาฏิกปักขิยภัตต์"** ที่เขาถวายด้วยอาการเหล่านี้ เป็นของที่ควรแก่ภิกษุทั้งสิ้น

เมื่อทางที่จะได้อาหารของเรามีมากขึ้นในเรื่องเที่ยวบิณฑบาตจึงดูชักห่าง ๆ ไป แต่วัตถุประสงค์ของท่าน ท่านต้องการให้เที่ยวบิณฑบาต จึงจะถูกตามพระพุทธานุญาต แต่ก็ไม่ปรับอาบัติในเมื่อไม่บิณฑบาต นี่เป็นความย่อในเรื่องของอาหาร

เครื่องนุ่งหุ่ม ก็เป็นของจำเป็นสำหรับคน เพราะว่าคนมีผิวพรรณบาง ผิดกว่าสัตว์เดรัจฉาน ถ้าปราศจากเครื่องปกปิดแล้วอวัยวะร่างกายบางแห่งก็เป็นที่น่าเกลียดหรือน่าละอาย ไหนจะต้องป้องกันลมหนาวร้อน สัตว์เลื้อยคลาน ท่านก็ทรงให้ภิกษุแสวงหาผ้า การแสวงหาผ้านั้น ก็ให้ไปแสวงหาที่ได้มาง่ายคือผ้าที่เขาทิ้งเสียแล้ว ที่ทิ้งไว้ตามป่าตามรกเปื้อนฝุ่นอะไรต่าง ๆ ท่านจึงเรียกว่า **"ผ้าบังสุกุล"** แปลว่าผ้าเปื้อนฝุ่น โดยความก็คือว่าผ้าที่

เขาทิ้ง ไม่มีเจ้าของหวงแหน เก็บเอามาซัก เอามากะ ตัด เย็บ ย้อม กระทำให้เป็นเครื่องนุ่งห่ม ด้วยอาการเพียงเท่านี้ เครื่องนุ่งห่มก็จะเหลือเฟือ

ส่วนประเภทของผ้าเท่าที่เห็น ๆ กันอยู่นี้ เช่นผ้าป่าน ผ้าฝ้าย ด้ายแกมไหม เป็นต้น แต่เมื่อกาลต่อมา พวกทายก ทายิกา คือชาวบ้านเขารู้ว่า พระพุทธเจ้ามีพระพุทธานุญาตให้พระภิกษุรับผ้าจากชาวบ้านได้ เขาก็เอามาถวายด้วยอาการต่าง ๆ อย่างที่เห็นกันอยู่ในปัจจุบันนี้ ด้วยต้องการบุญกุศล

เพราะฉะนั้น เราก็มาติดกันอยู่อย่างนี้ กิจที่จะไปแสวงหาผ้าที่เขาทิ้งแล้วก็เลยลดน้อยไปอีก นี่เป็นการย่อของเครื่องนุ่มห่ม

ที่อยู่อาศัยก็เช่นเดียวกัน เป็นของจำเป็น เพราะร่างกายไม่ทนต่อความหนาว ความร้อน หรือฝน ก็ต้องการให้มีที่อยู่เพื่อป้องกันลมแดด สัตว์เลื้อยคลานเป็นต้น ท่านก็ให้หาที่อยู่ง่าย ๆ เช่น อย่างฤดูร้อนหรือฤดูฝน ทรงสอนให้อยู่ตามโคนไม้ที่เรียกว่า **“รุกขมูล”** คืออยู่ตามโคนไม้ แต่นี้ถ้าหากว่ามีฝนมีลมอะไรจัด ก็หลบเข้าไปอยู่ในถ้ำตามเขา หรือว่าเรือนว่างที่เขาปลูกเป็นเรือนอะไรไว้ แต่ไม่มีใครเข้าไปอยู่อาศัย เราก็เข้าไปอยู่ได้ตามความพอใจ คือไม่ให้เข้าไปยึดไปเหนี่ยวว่าเป็นของเรา เพียงไป

อยู่อาศัยเท่านั้น เพื่อไม่เป็นภาระรุงรัง ด้วยอาการเพียงเท่านี้ ในเรื่องที่อยู่อาศัยก็จะพึงเป็นไปด้วยอาการเหลือเฟือ ต่อมาก็มีผู้ถวายเป็นวัดเป็นอาราม ปลูกสร้างกุฏิวิหารอะไรให้เราก็เลยมาติดอยู่ในที่เช่นนี้

การอยู่ป่า อยู่ถ้ำ อยู่เขา ก็ลดลงมาเรื่อย ๆ ท่านก็ไม่ห้ามทั้ง ๓ อย่างนี้ ใครมีความพอใจจะถืออย่างไร ก็ทรงอนุญาตคือว่าเมื่อทรงอนุญาตให้รับอาหารต่าง ๆ ได้แล้ว ใครจะถือบิณฑบาตอยู่ก็ตาม หรือจะไปรับนิมนต์เขาก็ตาม เป็นอันว่าไม่ทรงห้าม แต่ไม่สรรเสริญความเป็นผู้มักมาก ไม่สรรเสริญการคลุกคลีด้วยหมู่คณะ สรรเสริญความเป็นผู้ประพฤติปฏิบัติเป็น **"ลูขะ"** คือถือเศร้าหมองเป็น **"สัลเลขะ"** ขัดเกลากิเลส เช่นอาหารที่ได้จะดีก็ตามไม่ดีก็ตามก็บริโภคเพื่อยังชีวิตให้เป็นไป เครื่องนุ่งห่มได้มาจะดีก็ตาม ไม่ดีก็ตามก็พึงถือเสียว่า เป็นเพียงเครื่องปกปิดอวัยวะเท่านั้น ไม่ต้องการให้สวยให้งามนี่เป็นความย่อของที่อยู่อาศัย

ยาที่สำหรับเป็นปัจจัยแก้ไข้ ท่านก็สอนให้แสวงหายาง่าย ๆ ที่มีพระพุทธานุญาตให้ฉันยาดองด้วยน้ำมูตรเน่า ได้เคยเรียนถามท่านผู้ใหญ่เก่า ๆ มาเหมือนกันว่าให้ทำอย่างไร ท่านก็บอกว่าเขาเอามะขามป้อมหรือสมอดองกับน้ำปัสสาวะแล้วผึ่งแดด

ให้หมดกลิ่น เอาเนื้อสมอนั้นมาฉัน ท่านบอกว่าแก้โรคได้มาก โดยเฉพาะเมื่อยขบ เจ็บหลัง เจ็บไหล่ ท่านว่าหาย ไม่มีเมื่อยขบ ฯ ล ฯ แม้แก้ได้เช่นนั้น เราก็ไม่ค่อยนิยมฉันกัน เพราะมีหนทางที่จะหายาอย่างอื่นมาแทนได้มาก

สำหรับเรื่องยานั้น ทรงมีพระพุทธานุญาตให้แสวงหาได้ทั้งนั้น ไม่ทรงปิดหนทางแห่งการแสวงหา ท่านก็ทรงเห็นอยู่เหมือนกันว่า เรื่องโรคภัยไข้เจ็บกับยาที่รักษานั้น จะต้องให้ถูกกับโรค ถ้าไม่ถูกกับโรคแล้วก็บรรเทากันไม่ได้ เพราะฉะนั้นท่านจึงไม่ทรงปิดหนทางแห่งการแสวงหา นี่เป็นความย่อในเรื่องยาส่วน ๓ อย่างข้างต้น คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม และที่อยู่อาศัย ห้ามไม่ให้ขอด้วยวาจาเอามาเพื่อประโยชน์ตน ต่อบุคคลที่ไม่ควรขอ คนที่ไม่ควรขอก็คือ คนที่ไม่ใช่ญาติ และ ไม่ใช่ปวารณา

คนที่เป็นญาตินั้น ท่านนับ ๗ ชั้น คือ วางตัวเราเป็นกลาง สูงกว่าตัวเราขึ้นไป ก็มีชั้นบิดามารดา ชั้นปู่ ย่า ตา ยาย และทวด นี่ชั้นข้างบน ต่ำกว่าตัวเราลงไปอีก ๓ ชั้น คือชั้นลูก ชั้นหลาน ชั้นเหลน รวมเป็น ๗ ชั้น พร้อมทั้งตัวเรา

ในจำพวกนี้เรียกว่า **"ญาติ"** ถ้าเราต้องการอะไร ขอเขาได้ ถ้านอกไปจากพวกที่กล่าวมานี้ นับว่าไม่ใช่ญาติ ขอเขาไม่ได้

แต่ว่าคนที่ไม่ใช่ญาตินั้นเอง ถ้าเขาได้มาสั่งหรือบอกอนุญาตว่าเมื่อต้องการอะไร ก็ขอให้บอกเขา เช่นนี้เรียกว่า **"คนปวารณา"** บอกกับเขาได้ แต่ก็มีจำกัดอยู่อีก เช่น เขาอนุญาตอะไร เราจะบอกเขาได้เฉพาะอันนั้น เช่น ถ้าเขาบอกว่าถ้าต้องการเรื่องอาหารก็ขอให้บอก ถ้าไปบอกขอเรื่องบุหรี่ หรือสิ่งอะไรนอกไปจากที่เขาอนุญาต บอกขอเขาไม่ได้ นี้เรียกว่า **"เขาปวารณาจำกัดปัจจัย"** นอกจากเขาไม่จำกัด คือบอกว่า เมื่อท่านต้องการอะไร ๆ ก็ให้บอก เช่นนี้เรียกว่า **"ไม่จำกัดปัจจัย"** เมื่อเขาอนุญาตแล้วจะบอกเขาก็ได้ แต่ว่าให้ถือเอาคำสั่งที่สั่งไว้เพียง ๔ เดือน พ้น ๔ เดือนไปแล้วไม่ได้ นอกจากเขาปวารณาอีก หรือเขาจะสั่งเป็นคำไม่จำกัดปัจจัยตลอดไป ถ้ามีคำว่า **"ตลอด"** อยู่แล้ว ก็เรียกได้จนตลอดชีวิต เช่น เขาบอกว่า เมื่อท่านต้องการอะไร ๆ ที่ควรแก่สมณะ ก็ขอให้ท่านบอกเสมอไปหรือตลอดไปเป็นต้น

เพราะฉะนั้น จึงมีพิธีปฏิบัติอย่างนี้ คือ คนที่ไม่ใช่ญาติต่างโดยเป็นเขยก็ตามเป็นสะใภ้ก็ตาม ตลอดจนกระทั่งเป็นแม่เลี้ยงพ่อเลี้ยง เพื่อนฝูงที่ชอบพอ เขาจึงต้องปวารณา

วิธีปวารณา ก็ไม่ยากอะไร เป็นแต่เพียงบอกด้วยวาจาอย่างนั้นก็ได้ คือจะเขียนเป็นหนังสือก็ได้ สั่งไว้ก็ได้ ถ้าเขาปวารณา

แล้ว เราก็บอกได้

กิจทั้ง ๔ อย่างนี้ คือ

- เที่ยวบิณฑบาต

- นุ่งห่มผ้าบังสุกุล

- อยู่โคนต้นไม้ และ

- ฉันยาดองด้วยน้ำมูตรเน่า

๔ อย่างนี้ เรียกว่า **"กรณียกิจ"** กิจที่ควรทำของพระ

เมื่อท่านทรงสั่งสอนเรื่องกิจที่ควรกระทำแล้ว ก็ทรงสั่งสอนถึงเรื่อง**กิจที่ไม่ควรกระทำ** กิจที่ไม่ควรกระทำนั้นมีมาก แต่ที่ท่านยกขึ้นกล่าวสอน ก็ทรงเอาแต่หัวข้อใหญ่ ๆ และเป็นไปอย่างกว้าง ๆ รวมเป็น ๔ ข้อ คือ

ข้อ ๑ ห้ามเสพเมถุน เมถุนเป็นกิจของคนครองเรือนหรือชาวบ้าน เราได้สละเคหะสถานบ้านเรือนมาแล้ว ไม่ควรจะเป็นผู้เช่นนั้น ต้องเว้นห้ามเด็ดขาด ถ้าหากว่าไปประพฤติล่วงในทวารใดทวารหนึ่ง ในมนุษย์ก็ตาม ในสัตว์เดรัจฉานก็ตามที่มีทวารทำเมถุนได้ ขาดจากความเป็นภิกษุ อุปสมบทอีกไม่ได้ตลอดชีวิต เปรียบเสมือนคนมีศีรษะขาด ไม่มีวันที่จะฟื้นขึ้นได้ ไม่มีใครต่อให้สนิทได้

ทวารนั้น ท่านทรงจำแนกไว้เป็น ๓ คือ

- ช่องปาก
- ทวารหนัก และ
- ทวารเบา

ปากนี้ ไม่ค่อยนึกถึงกัน ชาวบ้านเขาหยอกเด็กเล็ก ๆ กอดบ้าง จูบบ้าง เอาปากไปจุ๊บองค์กำเนิดบ้าง ด้วยความเอ็นดู แต่พระอย่าไปทำอย่างนั้น ไม่ได้เป็นอันขาด จะกลายเป็นเรื่องใหญ่ หมิ่นเหม่ต่อการเสพเมถุนนัก ต้องระวัง

ข้อ ๒ ห้ามลักขโมย คือถือเอาสิ่งของที่เขาไม่ได้ให้ด้วยอาการขโมย อาการของขโมยเป็นอย่างไร ก็คือมีปกติไม่ให้เจ้าของเขารู้ รู้อยู่ว่าของนี้เจ้าของเขาหวงแหน แล้วเราก็ไปเอาของเขามา ถ้าเช่นนั้นตั้งอยู่ในฐานะแห่งขโมย เป็นสิ่งที่ไม่ควรแก่ภิกษุที่จะพึงกระทำ ในเบื้องต้นท่านก็ทรงวางไว้เป็นกลางเสร็จ แล้วต่อมาก็ทรงกำหนดให้แคบลงไป ถ้าหากไปถือเอาสิ่งที่เจ้าไม่ได้ให้ราคา ๕ มาสก ขาดจากความเป็นภิกษุ อุปสมบทอีกไม่ได้ตลอดชีวิต เปรียบเสมือนใบไม้เหลืองที่หลุ่นไปแล้วจากต้น ไม่สามารถที่จะเอามาติดไว้ให้สนิทได้

แต่ว่าคำว่า **"มาสก"** นั้น เป็นมาตราทองคำที่เขาใช้กันอยู่

ในสมัยนั้น โดยเฉพาะที่มัธยมประเทศ คือ ที่ส่วนกลางของประเทศอินเดีย พระพุทธศาสนาเกิดที่นั่น แล้วจึงได้เอาของเขามาใช้ นี่ถ้าแทนมาตราเงิน ท่านว่าบาทเดียวแยกเป็น ๕ มาสก ก็คือ ๕ ส่วนนั่นเอง แต่นี้ ๕ มาสกนั้น เมื่อคำนวณเข้าหาน้ำหนักของทองคำ ทองคำหนัก ๔ เมล็ดข้าวเปลือกเท่ากับ ๑ มาสก ๒๐ เมล็ดข้าวเปลือกเท่ากับ ๕ มาสก คือ ๑ บาทนี้ ว่าถึงน้ำหนัก

ส่วนราคาแล้วแต่ของ จะมีราคาขึ้นหรือลง เป็นไปตามราคาซื้อขายโดยทั่วไปที่วางไว้ ถ้าหากว่าภิกษุถือเอาคือลักขโมยตั้งแต่ ๕ มาสกขึ้นไป ขาดจากความเป็นภิกษุ ถ้าต่ำกว่า ๕ มาสกลงมา ๑ มาสกขึ้นไป เป็นอาบัติทุกกฏ และถุลลัจจัย เป็นอาบัติแสดงได้ แต่ส่วนที่สูงไปกว่านั้น คือ บาทหนึ่งขึ้นไปขาดจากความเป็นภิกษุอุปสมบทอีกไม่ได้ ข้อนี้ยังโยงไปถึงการเบียดบังต่าง ๆ อย่างเช่นพวกหนีภาษี หรือฉ้อโกง ไม่ได้เหมือนกัน เช่นอย่างว่า **“พระค้าฝิ่นเถื่อน”** เป็นต้น อันเป็นของต้องห้ามหรือของหนีภาษี ถ้าภาษีของเขาสูงกว่า ๕ มาสกขึ้นไป ก็ขาดจากความเป็นภิกษุเช่นเดียวกัน

ข้อ ๓ ห้ามฆ่าสัตว์ คือการทำให้เขาตาย การฆ่าเป็นการเบียดเบียนกันและกันในทางชีวิต เราได้เข้ามาบวชแล้ว ก็ชื่อว่า

เป็นผู้เว้นจากการเบียดเบียน ฉะนั้น การเบียดเบียนกันในทางชีวิตจึงเป็นสิ่งที่ไม่ควรแก่พระ ชีวิตของใคร ๆ ก็รัก

การฆ่าก็คือการทำชีวิตของเขาให้ตกไป ทั้งที่เป็นสัตว์เดรัจฉานตั้งแต่มดแดง มดดำ เรือด ไร บรรดาที่มีชีวิต แม้อยู่ในไข่ในฟองทั้งที่เป็นมนุษย์ แม้มีอยู่ในครรภ์มารดา ท่านกำหนดตั้งแต่แรกเกิดจนถึงคลอดแล้วจากครรภ์ ทำให้เขาตายโดยเจตนา เช่นสัตว์ที่อยู่ในฟองสามารถเพาะเป็นตัวได้ แล้วมาทำลายให้แตกไปก็จัดว่าเป็นการฆ่า มนุษย์ที่อยู่ในครรภ์ ทำครรภ์ของเขาให้ตกไป (ทำแท้ง) ก็จัดว่าเป็นการฆ่า ฆ่าสัตว์เดรัจฉานเป็นอาบัติปาจิตตีย์ ฆ่ามนุษย์ขาดจากความเป็นภิกษุ เพราะมนุษย์เป็นชาติที่เสมอกัน แต่ทั้งนี้ ต้องอาศัยเจตนาเป็นที่ตั้ง ถ้าไม่มีเจตนา เช่นทำด้วยไม่รู้ไม่เป็นอาบัติ การฆ่าจักทำด้วยวิธีไหนก็ตาม มุ่งให้เขาตายเป็นที่ตั้งแล้วเขาตายด้วยการกระทำนั้นจัดเป็นการฆ่า ฆ่ามนุษย์ให้ตายด้วยเจตนาขาดจากความเป็นภิกษุ อุปสมบทอีกไม่ได้ตลอดชีวิต เปรียบเสมือศิลาแท่งทึบแตกออกไปแล้วเป็นสองซีก ไม่มีใครสามารถจะเอามาต่อให้สนิทเหมือนเดิมได้

ข้อ ๔ ห้ามพูดอวดคุณวิเศษที่ไม่มีอยู่ในตน ก็คือการโกหกหลอกลวงเขานั่นเอง แต่คุณวิเศษในที่นี้ ท่านหมายถึง

คุณยวดยิ่งที่สามัญชนทำไม่ได้ จะได้ก็เฉพาะพระอริยบุคคลตั้งแต่ชั้นโสดาบันขึ้นไปเท่านั้น เช่นอย่างว่า อวดว่าตนได้ฌาน ได้สมาบัติ ตัดกิเลสได้เด็ดขาด ทั้ง ๆ ที่ตัวของเราไม่มีอะไรเลย กิริยาที่อวดอ้างเช่นนี้ ก็เพื่อจะอวดให้คนอื่นเขารู้ ท่านเรียกว่า **"ผู้ปรารถนาลามก"** เมื่อเขารู้แล้วว่าเป็นผู้วิเศษมีคุณธรรมสูง เขาก็จัดเอาเครื่องสักการบูชาเมื่อมีความปรารถนาเช่นนี้ ก็อวดอ้าง ถ้าอวดอ้างไปแล้ว คุณนั้นไม่มีอยู่ในตน ก็ขาดจากความเป็นภิกษุ อุปสมบทอีกไม่ได้ตลอดชีวิตเปรียบเหมือนตาลยอดด้วน สำหรับในข้อนี้ ดูเหมือนจะเป็นอย่างที่เอะอะเป็นข่าวทางหน้าหนังสือ-พิมพ์อยู่พักหนึ่ง เช่นหลวงพ่อยีเป็นต้น ไป ๆ มา ๆ ก็ทำอะไรกันไม่ได้ ถ้าจะพิจารณาก็จะต้องพิจารณาตามสิกขาบทนี้เอง นี่ก็เป็นอวดอ้างได้เหมือนกันคือ ตามที่พระพุทธเจ้าได้ทรงปรารภภิกษุหลอกลวงหาลาภผลจริง ๆ ปรารภในการเกิดข้าวยากหมากแพงขึ้นและพระภิกษุก็หากินยากเข้า ต่างคนต่างก็ได้อภินิหารกันอย่างนี้พอให้ได้มาเพื่อเลี้ยงชีวิต พระพุทธเจ้าทรงทราบก็ทรงบัญญัติรวมเป็นกิจที่ไม่ควรทำ ๔ อย่าง คือ

๑. เสพเมถุน

๒. ลักของเขา

๓. ฆ่าเขา

๔. อวดอ้างคุณวิเศษ

๔ อย่างนี้ เป็นกิจที่ไม่ควรทำ ต้องงดเว้นโดยเด็ดขาด

และเมื่อท่านทรงสั่งสอนให้รู้จักกิจที่ควรทำ และไม่ควรทำแล้ว ก็ทรงชี้แนวศึกษาและทางปฏิบัติของพระ มีอยู่ ๓ ประการ คือ

๑. ให้บำเพ็ญตนของตนให้ตั้งอยู่ในศีล

๒. กระทำใจให้มั่นคงเป็นสมาธิ

๓. กระทำปัญญาให้เกิด

เมื่อรวมแล้ว ก็มีอยู่ ๓ อย่าง คือ **ศีล สมาธิ ปัญญา** นี้เป็นแนวทางปฏิบัติ

ศีล ก็คือความสำรวมตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ของเราเอง เพื่อเป็นเครื่องป้องกันความชั่วที่จะเกิดขึ้นทางกาย วาจา ซึ่งเป็นชั้นต้นชั้นต่ำ

ส่วนสมาธิ ทำใจให้สงบ การจะทำจิตใจให้สงบได้นั้น จะต้องอาศัยศีลนี้เองเป็นพื้นฐานเสียก่อน ใครจะไปบอกว่า ฉันไม่เอาละเรื่องศีล ๆ เป็นเพียงรักษากายรักษาวาจา จะกระทำจิตของฉันอย่างเดียวเช่นนี้ไม่ได้ ท่านเปรียบเหมือนการขึ้นบันได เราจะ

กระโดดพรวดขึ้นไปถึงกลางห้องทีเดียวนั้นไม่ได้ จะต้องค่อย ๆ ก้าวขึ้นไปโดยลำดับชั้น เพราะฉะนั้น ท่านจึงสอนให้บำเพ็ญในเรื่องศีลให้เป็นภาคพื้นเสียก่อน ถ้าจะอุปมาก็ประดุจดังว่า บ้านที่มีรั้วล้อมรอบ กับบ้านที่ไม่มีรั้วล้อมรอบ บ้านที่มีรั้วล้อมรอบอยู่นั้น รั้วยังกั้นโจรผู้ร้ายในภายนอกได้ เมื่อโจรจะเข้ามาสู่ภายใน เราจะยังมีหนทางเตรียมเนื้อเตรียมตัวป้องกันได้ แต่ถ้าไม่มีรั้วล้อมรอบป้องกันเสียเลย โจรผู้ร้ายก็จะเข้าถึงตัวเราได้โดยง่าย ศีลนั้น เป็นประดุจว่า รั้วสำหรับล้อมรอบป้องกันไว้ชั้นหนึ่ง แต่สมาธินั้นเป็นเครื่องป้องกันโจรผู้ร้ายในภายในโดยตรง การกระทำใจให้สงบตั้งมั่นเป็นสมาธิได้ ก็ต้องอาศัยเนื่องด้วยศีลนั้นเอง ท่านจึงกล่าวว่า สมาธิเมื่ออาศัยสีลเป็นเครื่องอบรมแล้วมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่ ถ้าหากว่าสมาธิยังไม่ได้เกิดปัญญาก็เกิดไม่ได้ ต้องอาศัยเนื่องไปจากสมาธินั่นเอง สมาธิคือความกระทำจิตให้ตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์เดียวที่เรียกว่า **“กัมมัฏฐาน”** กำจัดอารมณ์ที่เป็นเหตุให้เกิดความยินดียินร้าย อันเป็นเหตุให้เกิดบาปอกุศลทั้งนั้น เมื่อเป็นเช่นนี้ท่านจึงสอนให้กทำจิตให้สงบเป็นสมาธิและเป็นบาท คือภาคพื้นหรือรากฐานให้เกิดปัญญา สมาธิเป็นตัวจักรสำคัญ เราลองพิจารณาดูตามธรรมดา เช่นเราจะดูสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ถ้าเราดูผ่านไปก็รู้

ไม่ได้แน่ว่าเป็นของดีหรือของไม่ดี ถ้าหากว่าเราจะต้องการจะดูให้แน่ เราจะต้องหยุดตรวจพิจารณาดู แล้วจึงจะรู้แน่ว่าดีหรือไม่ดี **ปัญญา** ความรู้ก็จะเกิดขึ้น นี่ว่าถึงภายนอก ที่เป็นพระพุทธประสงค์นั้น ท่านให้รู้ในภายใน คือให้รู้จักสังขารร่างกายของเรานี้เอง ให้เห็นชัดในธรรมดา คือ มีลักษณะแปรปรวนเปลี่ยนแปลงไม่มั่นคงถาวร บังคับบัญชาไม่ได้ เมื่อมีความรู้แจ้งชัดแล้ว ก็ปิดทางบาปอกุศลได้ ของเก่าที่มีอยู่ก็หมดไป บาปอกุศลใหม่ก็ไม่เกิดขึ้น

เพราะฉะนั้น **ศีล สมาธิ ปัญญา** จึงเป็นตัวปฏิบัติทั้ง ๓ ประการ ไม่ใช่มีไว้เพียงให้ศึกษาอย่างเดียว ถ้าหากว่าบำเพ็ญให้สมบูรณ์ทั้ง ๓ อย่าง ก็เป็นไปเพื่อคลายราคะ ความกำหนัดยินดี ความคิดกำจัดตัณหา ความทะยานอยาก ความดิ้นรนเป็นต้นเสียได้เมื่อกำจัดกิเลสเหล่านี้ให้หมดไปแล้วก็ถึงวิมุติ คือความหลุดพ้นเป็นต้น

อันนี้เป็นผลที่สุดในพระพุทธศาสนา ถ้าเมื่อตั้งใจประพฤติปฏิบัติได้เช่นนี้ ก็จะเป็นผู้ถึงความเจริญงอกงาม ไพบูลย์ในพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าได้ทรงประทานไว้

เนื้อความทั้งหมดนี้เป็นใจความย่อของอนุศาสน์.

ภาค ๑
ความประพฤติเบื้องต้นสำหรับผู้บวชใหม่

กุลบุตรใดผู้มีศรัทธาและเลื่อมใส ได้บรรพชาอุปสมบทเข้ามาเป็นภิกษุในพระบวรพุทธศาสนาแล้ว นับได้ว่าเป็นญาติกับพระพุทธศาสนา เป็นผู้สืบต่อพระพุทธศาสนา ดังนั้นภิกษุจึงควรศึกษาพระธรรมคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า และปฏิบัติตามคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยเคารพ ให้ได้ชื่อว่า **เป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติซื่อตรง ปฏิบัติชอบ ปฏิบัติถูกต้องโดยธรรม เพื่อเป็นเนื้อนาบุญหรือแหล่งบุญของโลก เพื่อเจริญรอยตามพระพุทธบาท สมกับที่เป็นสาวกแห่งองค์สมเด็จพระผู้มีพระภาค** ตามที่ได้ปฏิญาณแล้วในตอนขอบรรพชาอุปสมบท

ในหนังสือเล่มนี้ จะได้กล่าวถึงแนวทางปฏิบัติเบื้องต้นที่ภิกษุควรทราบโดยเฉพาะภิกษุใหม่ เพื่อจะได้ปฏิบัติให้ถูกต้องเป็นที่ศรัทธาเลื่อมใสต่อตนเองและผู้ได้พบเห็นยิ่งขึ้น ซึ่งข้อปฏิบัติเบื้องต้นที่ภิกษุควรทราบจะได้กล่าวถึงต่อไปดังนี้

ทำพินทุกัปปะ

กล่าวโดยทั่วไป เป็นระเบียบหรือพระวินัยสำหรับภิกษุที่จะนุ่งห่มผ้าใหม่ ต้องทำจุดหรือแววกลมที่เอกเทศแห่งผ้าหรือริมผ้าโดยมากมักทำที่ปากกบของผ้าขนาดไม่เล็กกว่าหลังตัวเรือด และ

ไม่ใหญ่กว่าแววตานกยูง การทำจุดดังกล่าวสามารถทำได้ด้วยของ ๓ อย่าง คือ **เขียวคราม ตม ของดำคล้ำ** อย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อหมายให้จำได้ หรือเพื่อเป็นการทำให้เสียสี เรียกว่าทำพินทุ-กัปปะ **ไม่ทำพินทุกัปปะก่อนนุ่งห่มมีพระวินัยปรับอาบัติปาจิตติยะ** ทำให้กุศลแห่งการบวชตกไป เป็นการทำผิดพระวินัยของภิกษุ

เมื่อทำพินทุกัปปะผู้บวชควรนุ่งห่มเฉวียงบ่า (ครองดอง) ให้เรียบร้อยแต่ไม่ต้องพาดผ้าสังฆาฏิ โดยใช้ของ ๓ อย่าง คือ เขียวคราม ตม หรือของดำคล้ำ อย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นต้นว่า ดินสอดำวาดเป็นจุดหรือแววกลมหลายจุดก็ได้ แต่ไม่ควรให้มากเกินไป เมื่อวาดจุดต้องท่องสวดเปล่งวาจาหรือท่องอยู่ในใจว่า **"อิมํ พินฺทุกปฺปํ กโรมิ"** แปลว่า "เราทำหมายจุด" ผ้าผืนหนึ่งทำครั้งเดียวใช้นุ่งห่มได้ตลอดไปแม้ซักย้อมจนพินทุเลือนหายไปก็ไม่ต้องทำอีก.

อธิษฐาน

บริขารบางอย่างที่พระวินัยกำหนดให้มีสำหรับตัวพระภิกษุ และห้ามไม่ให้เกินจำนวนหรือเกินวันที่กำหนดไว้ บริขารเช่นนี้

ภิกษุจะเอาไว้ใช้สำหรับตนต้อง **“อธิษฐาน”** แปลว่า **“ตั้งเอาไว้”** ไม่ทำการอธิษฐานมีสิกขาบทในพระวินัยปรับโทษอาบัติปาจิตติยะที่ให้สละของนั้นเสีย

บริขารที่ระบุชื่อให้อธิษฐานคือ ผ้าทาบ เรียกสังฆาฏิ ผ้าห่มเรียกอุตตราสงค์ ผ้านุ่งเรียกอันตรวาสก รวมเข้าเป็นไตรจีวร โดยอธิษฐานตามชื่ออย่างละผืน บาตรอธิษฐานได้ใบเดียว ผ้าปูนั่งอธิษฐานได้ผืนเดียว ส่วนผ้าใช้เป็นบริขาร เช่น ผ้ากรองน้ำ ถุงบาตร ย่าม ผ้าห่อของเรียกบริขารโจละ ไม่มีจำกัดจำนวนอธิษฐานเอาไว้ใช้ได้เนืองนิตย์ ผ้าปิดฝีหรือปิดแผลพระวินัยมีว่าให้อธิษฐานเอาไว้ใช้ในคราวอาพาธเป็นอย่างนั้นผืนหนึ่ง ผ้าอาบน้ำฝนให้อธิษฐานเอาไว้ใช้ในฤดูฝน ๔ เดือนผืนหนึ่ง พ้นจากเขตกำหนดแล้วต้องเลิกทั้ง ๒ อย่าง **บริขารที่มีจำกัดประมาณ (ไม่ชัดแต่อันตรวาสก)** อธิษฐาน ได้ผืนเดียว ที่ไม่จำกัดประมาณอธิษฐานได้หลายผืน.

คำอธิษฐานบริขารที่เป็นสิ่งเดียว ตัวอย่างเช่นสังฆาฏิ จะใช้คำเปล่งว่า **“อิมํ สงฺฆาฏึ อธิฏฺฐามิ”** แปลว่า “เราตั้งเอาไว้ซึ่งผ้าสังฆาฏิผืนนี้ หรือ เราตั้งเอาไว้ซึ่งผ้าผืนนี้เป็นสังฆาฏิ” หากจะอธิษฐานบริขารอื่น ก็เปลี่ยนเฉพาะชื่อ **“สงฺฆาฏึ”** ดังตัวอย่างดังนี้

ผ้าห่ม ว่า "อิมํ อุตฺตราสงฺคํ อธิฏฺฐามิ"

ผ้านุ่ง ว่า "อิมํ อนฺตรวาสกํ อธิฏฺฐามิ"

บาตร ว่า "อิมํ ปตฺตํ อธิฏฺฐามิ"

ผ้าปูนั่ง ว่า "อิมํ นิสีทนํ อธิฏฺฐามิ"

ผ้าปิดฝี ว่า "อิมํ กณฺฑุปฏิจฺฉาทึ อธิฏฺฐามิ"

ผ้าอาบน้ำฝน ว่า "อิมํ วสฺสิกสาฏิกํ อธิฏฺฐามิ"

ผ้าปูนอน ว่า "อิมํ ปจฺจตฺถรณํ อธิฏฺฐามิ"

ผ้าเช็ดหน้าเช็ดปาก ว่า "อิมํ มุขปุญฺฉนโจลํ อธิฏฺฐามิ"

ผ้าเป็นบริขาร ว่า "อิมํ ปริกฺขารโจลํ อธิฏฺฐามิ"

หากต้องอธิษฐานผ้าหลายผืนควบกัน เช่น ผ้าปูนอน ว่า "อิมานิ ปจฺจตฺถรณานิ อธิฏฺฐามิ" แปลว่า "เราตั้งเอาไว้ซึ่งผ้าเหล่านี้เป็นผ้าปูนอน" หากจะอธิษฐานผ้าชื่ออื่น ให้เปลี่ยนคำว่า "ปจฺจตฺถรณานิ" เป็นชื่อผ้าที่จะอธิษฐานนั้น ๆ เช่น ผ้าเช็ดหน้าเช็ดปากก็จะต้องว่า "อิมานิ มุขปุญฺฉนโจลานิ อธิฏฺฐามิ"

การอธิษฐานมี ๒ วิธี คือ อธิษฐานด้วยกายอย่างหนึ่ง อธิษฐานด้วยวาจาอย่างหนึ่ง อธิษฐานด้วยกายนั้น คือ เอามือลูบหรือจับบริขารที่อธิษฐานนั้นเข้าและตั้งใจสวดตามคำอธิษฐานข้างต้นในใจ อธิษฐานด้วยวาจานั้นคือเปล่งวาจากล่าวคำ อธิษฐานนั้นไม่

ถูกของด้วยก็ได้ และจำแนกออกเป็น ๒ ประการ ได้แก่ การอธิษฐานในหัตถบาส คือของอยู่ภายนอก ๒ ศอกคืบ หรือศอก ๑ ในระหว่างพึงใช้อธิษฐานในหัตถบาสเปล่งวาจาตามแบบ ส่วนอีกประการหนึ่ง คืออธิษฐานนอกหัตถบาสเป็นการอธิษฐานสำหรับของที่อยู่ห่างจากนั้นโดยการเปล่งวาจาตามแบบนั้นเปลี่ยนบางคำว่า **"อิมํ"** เป็น **"เอตํ"** และเปลี่ยน **"อิมานิ"** เป็น **"เอตานิ"** ซึ่งแปลว่า "นั่น" ตัวอย่างเช่น อธิษฐานผ้าบริขารผืนเดียว่า **"เอตํ ปริกฺขารโจลํ อธิฏฺฐามิ"** หลายผืนว่า **"เอตานิ ปริกฺขารโจลานิ อธิฏฺฐามิ"**

เมื่อจะอธิษฐาน ถ้าบริขารที่กำหนดให้มีแต่สิ่งเดียวและของเดิมก็มีอยู่แล้ว แต่ต้องการจะเปลี่ยนเอาของใหม่ต้องเลิกบริขารของเดิมเสียก่อน การยกเลิกบริขารเดิมเรียกว่า "ปัจจุทธรณ์หรือถอนอธิษฐาน" ตัวอย่างการถอนอธิษฐาน เช่น **"อิมํ สงฺฆาฏึ ปจฺจุทฺธรามิ"** แปลว่า "เรายกเลิกผ้าสังฆาฏิผืนนี้" ถ้ายกเลิก บริขารอื่นก็ให้เปลี่ยนตามชื่อบริขารนั้น ๆ ถ้าเป็นบริขาร ที่จะใช้ นุ่งห่มย้อมให้ได้สีต้องทำพินทุกัปปะตามแบบอันกล่าวมาแล้วก่อนจึงอธิษฐาน

วิกัป

ผ้าที่พระภิกษุจะใช้ นอกจากของอธิษฐาน ถ้ามีประมาณเพียงยาว ๘ นิ้ว กว้าง ๔ นิ้ว พอเป็นชิ้นใช้ประกอบเป็นจีวรได้ เรียกว่า "อติเรกจีวร" **ภิกษุมีเป็นสิทธิของตนได้เพียง ๑๐ วัน ถ้ามีไว้เกินกำหนดนั้นไป มีสิกขาบทในพระวินัยปรับโทษเป็นอาบัติปาจิตติยะให้สละของนั้นเสีย** แต่มีทางป้องกันไว้ก่อน ถ้าภิกษุปรารถนาจะมีเอาไว้ใช้นอกจากที่มีไว้จากการอธิษฐานแล้ว ก็ทำได้โดยทำให้เป็นของ ๒ เจ้าของในระหว่างตนกับภิกษุอื่น เรียกว่า "วิกัป" วิกัปแก่สามเณร ก็ได้ แต่ที่ปฏิบัติ กันมามักทำกันในระหว่างภิกษุด้วยกัน

วิกัปมี ๒ คือ วิกัปต่อหน้าและวิกัปลับหลัง. วิกัปต่อหน้านั้น คือ วิกัปต่อหน้าผู้รับในหัตถบาส, จีวรผืนเดียว่า **"อิมํ จีวรํ ตุยฺหํ วิกปฺเปมิ"** แปลว่า "ข้าพเจ้าวิกัปจีวรผืนนี้แก่ท่าน" จีวรหลายผืนว่า **"อิมานิ จีวรานิ ตุยฺหํ วิกปฺเปมิ"** บาตรใบเดียว่า **"อิมํ ปตฺตํ ตุยฺหํ วิกปฺเปมิ"** บาตรหลายใบว่า **"อิเม ปตฺเต ตุยฺหํ วิกปฺเปมิ"** นอกหัตถบาสว่า **"เอตํ"** แทน **"อิมํ"** ว่า **"เอตานิ"** แทน **"อิมานิ"** ว่า **"เอเต"** แทน **"อิเม"** ถ้าวิกัปแก่ภิกษุผู้แก่กว่า ใช้บทว่า **"อายสฺมโต"** แทน **"ตุยฺหํ"** ก็ควร. วิกัปลับหลังนั้น คือวิกัปให้

สหธรรมิกรูปใดรูปหนึ่ง ผู้ไม่ได้อยู่เฉพาะหน้าลั่นวาจา ต่อหน้าสหธรรมิกรูปอื่นว่า **“อิมํ จีวรํ อิตฺถนฺนามสฺส วิกปฺเปมิ”** แปลว่า “ข้าพเจ้าวิกัปจีวรผืนนี้แก่ผู้มีชื่อนี้” ถ้าวิกัปแก่ภิกษุต่างว่าชื่ออุตตระ ถึงออกชื่อว่า **“อุตฺตรสฺส ภิกฺขุโน”** หรือ **“อายสฺมโต อุตฺตรสฺส”** แทน **“อิตฺถนฺนามสฺส”** โดยสมควรแก่ผู้รับแก่กว่าหรืออ่อนกว่าวิกัปจีวรหลายผืน วิกัปบาตรใบเดียว หลายใบในหัตถบาส นอกหัตถบาสของตน พึงเทียบตามแบบวิกัปต่อหน้า

จีวรที่วิกัปไว้ จะบริโภค ต้องขอให้ผู้รับถอนก่อน ไม่ทำอย่างนั้นและบริโภค มีสิกขาบทปรับอาบัติปาจิตติยะ เว้นไว้แต่ทั้ง ๒ รูปนั้นคุ้นเคยกัน อาจถือวิสาสะกันได้ จึงเป็นธรรมเนียมว่าพึงวิกัปแก่ผู้คุ้นเคย แม้อย่างนั้น ก็ยังใช้ถอนกันอยู่ คำถอนในหัตถบาส จีวรผืนเดียว ผู้ถอนแก่กว่าว่า **“อิมํ จีวรํ มยฺหํ สนฺตกํ ปริภุญฺช วา วิสชฺเชหิ วา ยถาปจฺจยํ วา กโรหิ.”** ผู้ถอนอ่อนกว่า **“อิมํ จีวรํ มยฺหํ สนฺตกํ ปริภุญฺชถ วา วิสชฺเชถ วา ยถาปจฺจยํ วา กโรถ.”** ความเดียวกันเป็นแต่ใช้แสดงความเคารพ แปลว่า “จีวรผืนนี้ของข้าพเจ้า ท่านจงใช้สอยก็ตาม จงสละก็ตามจงทำตามปัจจัยก็ตาม.” คำที่จะพึงใช้เปลี่ยนแปลงไปตามชื่อของก็ดี ตามจำนวนของก็ดี ตามฐานะที่ของตั้งอยู่ก็ดี พึงเทียบเคียงกับคำ

วิกัป. คำถอนจีวรหลายผืน ผู้ถอนแก่กว่าว่า **"อิมานิ จีวรานิ มยฺหํ สนฺตกานิ ปริภุญฺช วา วิสชฺเชหิ วา ยถาปจฺจยํ วา กโรหิ."** ผู้ถอนอ่อนกว่าว่า **"อิมานิ จีวรานิ มยฺหํ สนฺตกานิ ปริภุญฺชถ วา วิสชฺเชถ วา ยถาปจฺจยํ วา กโรถ."** ถ้าถอนนอกหัตถบาสพึงเปลี่ยน **"เอตํ"** แทน **"อิมํ" "เอตานิ"** แทน **"อิมานิ"** นอกนั้นคงว่าอย่างเดียวกันกับถอนในหัตถบาส จีวรที่ถอนแล้ว พึงถือเป็นของ ๒ เจ้าของบริโภค. แต่เมื่อจะใช้เป็นผ้าอธิษฐาน พึงบอกขอหรือถือวิสาสะเอาเป็นสิทธิของตนก่อนแล้วจึงทำ. บาตรที่วิกัปไว้แล้ว ไม่มีกำหนด ให้ถอนก่อนจึงบริโภค พึงใช้เป็นของ วิกัปเถิดแต่เมื่อจะอธิษฐาน พึงให้ถอนแล้วถือเอาเป็นสิทธิของตนก่อน.

การแสดงอาบัติ

ภิกษุทุกรูป เมื่อประพฤติผิดพระวินัยตามธรรมเนียมของภิกษุภายใต้พระพุทธบัญญัติแล้ว การล่วงละเมิดเช่นนั้นมีโทษเรียกว่า **อาบัติ** อาบัตินั้นโดยเบื้องต้น แบ่งออกเป็น ๒ ได้แก่ อาบัติที่แก้ไขไม่ได้เรียกว่า **อเตกิจฉาบัติ ๑** อาบัติที่ยังแก้ไขได้ เรียก **สเตกิจฉาบัติ ๑** อย่างแรกเรียกโดยชื่อว่า **ปาราชิก** ต้องเข้าแล้ว เป็นขาดจากภิกษุภาพ ไม่มีสังวาสกับสงฆ์อีก ต้อง

ออกจากหมู่ อุปสมบทอีกไม่ขึ้น. อย่างหลังแจกออกไปเป็น ๒ ที่หนักเรียก **ครุกาบัติ** เป็นอย่างเดียวกันโดยชื่อว่า **สังฆาทิเสส** มีวิธีปลดเปลื้องสำเร็จด้วยสงฆ์ ที่เบาเรียก **ลหุกาบัติ** ต่าง โดยชื่อว่า ถุลลัจจัย ปาจิตติยะ ปาฏิเทสนียะ ทุกกฏ ทุพภาษิต เบากว่ากันลงมาโดยลำดับ มีวิธีปลดเปลื้องด้วยการแสดงคือเปิดเผยแก่ภิกษุอื่นแม้เพียงรูปเดียวก็ได้.

ภิกษุผู้จะแสดงลหุกาบัติ พึงเข้าไปหาภิกษุรูปหนึ่งแล้ว ห่มผ้าเฉวียงบ่า (ครองดอง) นั่งคุกเข่าประณมมือ อาบัติตัวเดียว กล่าวว่า **"อหํ ภนฺเต...อาปตฺตึ อาปนฺโน ตํ ปฏิเทเสมิ"** แปลว่า "ข้าพเจ้าต้องอาบัติ...แล้วเจ้าข้า ข้าพเจ้าแสดงอาบัตินั้น." ในที่ลงจุดไว้นั้นสำหรับออกชื่ออาบัติ...ดังต่อไปนี้ :-

ถุลฺลจฺจยํ	สำหรับอาบัติ ถุลลัจจัย
นิสฺสคฺคิยํ ปาจิตฺติยํ	สำหรับอาบัติ ปาจิตติยะที่ให้สละของ
ปาจิตฺติยํ	สำหรับอาบัติ ปาจิตติยะล้วน
ทุกฺกฏํ	สำหรับอาบัติ ทุกกฏ
ทุพฺภาสิตํ	สำหรับอาบัติ ทุพภาษิต

ตัวอย่าง **"อหํ ภนฺเต ปาจิตฺติยํ อาปตฺตึ อาปนฺโน ตํ ปฏิเทเสมิ."**
อาบัติปาฏิเทสนียะ มีวิธีแสดงมาในบาลีโดยเฉพาะ แลห่างจาก

การต้อง จักไม่กล่าวถึง.

ผู้รับพึงว่า **"ปสฺสสิ อาวุโส"** "เธอเห็นหรือ."

ผู้แสดงพึงว่า **"อาม ภนฺเต ปสฺสามิ"** "ขอรับ เจ้าข้า ข้าพเจ้าเห็น"

ผู้รับพึงว่า **"อายตึ อาวุโส สํวเรยฺยาสิ"** "เธอพึงระวังต่อไป."

ผู้แสดงพึงว่า **"สาธุ สุฏฺฐุ ภนฺเต สํวริสฺสามิ"** ๓ ครั้ง "ดีละเจ้าข้าข้าพเจ้าจักสำรวมด้วยดี."

ถ้าผู้แสดงแก่กว่า พึงว่า **"อาวุโส"** แทน **"ภนฺเต"** ผู้รับอ่อนกว่า พึงว่า **"ปสฺสถ ภนฺเต" "อายตึ ภนฺเต สํวเรยฺยาถ"** ความแปลอย่างเดียวกัน เปลี่ยนแต่โวหารโดยฐานเป็นผู้ใหญ่ผู้น้อย.

อาบัติที่ต้องอย่างเดียวกัน เช่นอติเรกจีวรหลายผืนล่วง ๑๐ วัน เป็นนิสสัคคิยปาจิตติยะเฉพาะผืน เรียกว่าอาบัติมีวัตถุเดียวกันมีชื่อเดียวกัน ประมวลแสดงในคราวเดียวกันได้ ใช้บท **"สมฺพหุลา"** แปลว่า "มากหลาย" ว่าดังนี้ **"อหํ ภนฺเต สมฺพหุลา...อาปตฺติโย อาปนฺโน ตา ปฏิเทเสมิ."** ที่ลงจุดไว้นั้นสำหรับออกชื่ออาบัติ ดังต่อไปนี้ :-

ถุลฺลจฺจยาโย	สำหรับอาบัติ	ถุลลัจจัย
นิสฺสคฺคิยาโย ปาจิตฺติยาโย	สำหรับอาบัติ	ปาจิตติยะที่ให้สละของ
ปาจิตฺติยาโย	สำหรับอาบัติ	ปาจิตติยะล้วน
ทุกฺกฏาโย	สำหรับอาบัติ	ทุกกฏ
ทุพฺภาสิตาโย	สำหรับอาบัติ	ทุพภาษิต

ตัวอย่าง **"อหํ ภนฺเต สมฺพหุลา นิสฺสคฺคิยาโย ปาจิตฺติยาโย อาปตฺติโย อาปนฺโน ตา ปฏิเทเสมิ."** อาบัติเฉพาะ ๑ ตัว ใช้ **"เอกํ"** แปลว่า "๑" ๒ ตัว ใช้ **"เทฺว"** แปลว่า "๒" แทน **"สมฺพหุลา"** ตั้งแต่ ๓ ตัวขึ้นไปจึงใช้ **"สมฺพหุลา"**

อาบัติชื่อเดียวกัน แต่ต่างเรื่อง เช่นต้องทุกกฏ เพราะไม่สำรวมจักษุก็มี เพราะไม่เป็นไข้กั้นร่มเข้าบ้านก็มี เพราะนั่งเบาะภายในยัดนุ่นก็มี เช่นนี้เรียกว่าวัตถุต่างกัน ประมวลแสดงด้วยกันได้ใช้บทว่า **"นานาวตฺถุกาโย"** แปลว่า "มีวัตถุต่างกัน" ว่าดังนี้ **"อหํ ภนฺเต สมฺพหุลา นานาวตฺถุกาโย อาปตฺติโย อาปนฺโน ตา ปฏิเทเสมิ."** พึงออกชื่ออาบัติในที่จุดไว้ ใช้ชื่อในแบบอาบัติมากวัตถุเดียวกัน. ถ้าล่วง ๒ เรื่องจำนวนอาบัติก็ ๒ ตัว ใช้ **"เทฺว นานาวตฺถุกาโย"** จำนวนอาบัติมากกว่า ๒ ใช้ **"สมฺพหุลา**

นานาวตฺถุกาโย” เหมือนกัน.

รวมความว่า วิธีแสดงอาบัติ ๓ อย่าง คือ แสดงอาบัติตัวเดียว วัตถุเดียวอย่าง ๑ แสดงอาบัติหลายตัว วัตถุเดียวกันอย่าง ๑ แสดงอาบัติหลายตัว ต่างวัตถุกันอย่าง ๑.

วิธีแสดงอาบัติตัวเดียว วัตถุเดียว ดังนี้ :-

อาบัติถุลลัจจัยว่า **“อหํ ภนฺเต เอกํ ถุลฺลจฺจยํ อาปตฺตึ อาปนฺโน ตํ ปฏิเทเสมิ.”**

อาบัตินิสสัคคิยปาจิตติยะว่า **“อหํ ภนฺเต เอกํ นิสฺสคฺคิยํ ปาจิตฺติยํ อาปตฺตึ อาปนฺโน ตํ ปฏิเทเสมิ.”**

อาบัติปาจิตติยะว่า **“อหํ ภนฺเต เอกํ ปาจิตฺติยํ อาปตฺตึ อาปนฺโน ตํ ปฏิเทเสมิ.”**

อาบัติทุกกฏว่า **“อหํ ภนฺเต เอกํ ทุกฺกฏํ อาปตฺตึ อาปนฺโน ตํ ปฏิเทเสมิ.”**

อาบัติทุพภาษิตว่า **“อหํ ภนฺเต เอกํ ทุพฺภาสิตํ อาปตฺตึ อาปนฺโน ตํ ปฏิเทเสมิ.”**

วิธีแสดงอาบัติหลายตัว วัตถุเดียวกันดังนี้ :-

อาบัติถุลลัจจัยว่า **“อหํ ภนฺเต สมฺพหุลา ถุลฺลจฺจยาโย อาปตฺติโย อาปนฺโน ตา ปฏิเทเสมิ.”**

อาบัตินิสสัคคิยปาจิตติยะว่า **"อหํ ภนฺเต สมฺพหุลา นิสฺสคฺคิยาโย ปาจิตฺติยาโย อาปตฺติโย อาปนฺโน ตา ปฏิเทเสมิ."**

อาบัติปาจิตติยะว่า **"อหํ ภนฺเต สมฺพหุลา ปาจิตฺติยาโย อาปตฺติโย อาปนฺโน ตา ปฏิเทเสมิ."**

อาบัติทุกกฏว่า **"อหํ ภนฺเต สมฺพหุลา ทุกฺกฏาโย อาปตฺติโย อาปนฺโน ตา ปฏิเทเสมิ."**

อาบัติทุพภาษิตว่า **"อหํ ภนฺเต สมฺพหุลา ทุพฺภาสิตาโย อาปตฺติโย อาปนฺโน ตา ปฏิเทเสมิ."**

วิธีแสดงอาบัติหลายตัว ต่างวัตถุกัน ดังนี้ :-

อาบัติถุลลัจจัยว่า **"อหํ ภนฺเต สมฺพหุลา นานาวตฺถุกาโย ถุลฺลจฺจยาโย อาปตฺติโย อาปนฺโน ตา ปฏิเทเสมิ."**

อาบัตินิสสัคคิยะปาจิตติยะว่า **"อหํ ภนฺเต สมฺพหุลา นานาวตฺถุกาโย นิสฺสคฺคิยาโย ปาจิตฺติยาโย อาปตฺติโย อาปนฺโน ตา ปฏิเทเสมิ."**

อาบัติปาจิตติยะว่า **"อหํ ภนฺเต สมฺพหุลา นานาวตฺถุกาโย ปาจิตฺติยาโย อาปตฺติโย อาปนฺโน ตา ปฏิเทเสมิ."**

อาบัติทุกกฏว่า **"อหํ ภนฺเต สมฺพหุลา นานาวตฺถุกาโย**

ทุกฺกฏาโย อาปตฺติโย อาปนฺโน ตา ปฏิเทเสมิ.”

อาบัติทุพภาษิต ต้องเพราะพูดล้อกันอย่างเดียว แม้วัตถุที่ยกขึ้นกล่าล้อต่างกัน ท่านว่ากำเนิดเป็นอย่างเดียวกัน ไม่มีต่างวัตถุใช้แสดงอย่างแบบอาบัติมากวัตถุเดียวกัน

อาบัติวัตถุเดียวกัน ภิกษุต้องเหมือนกัน เช่นมีอดิเรกจีวรล่วง ๑๐ วันด้วยกัน เรียกว่าสภาคาบัติ แปลว่า อาบัติมีส่วนเสมอกัน ห้ามไม่ให้แสดง ห้ามไม่ให้รับ (ในสำนักภิกษุผู้ต้องอาบัติอย่างเดียวกัน) ให้แสดงในสำนักภิกษุอื่น มีปรับอาบัติทุกกฏแก่ผู้ละเมิดเพราะอย่างนั้น เมื่อจะแสดงอาบัติแก่ภิกษุใดพึงบอกวัตถุแห่งอาบัติที่ตนต้องแก่ภิกษุนั้นก่อน ต่อไม่พ้องกันจึงแสดง.

อาบัตินั้น ท่านได้แสดงโดยควรแก่ชื่อแห่งวัตถุ แก่จำนวนแสดงผิดชื่อใช้ไม่ได้ ผิดวัตถุและผิดจำนวน ข้างมากแสดงเป็นน้อยใช้ไม่ได้ ข้างน้อยพลั้งเป็นมาก เช่นอาบัติตัวเดียว หรือ ๒ ตัว แสดงว่า **“สมฺพหุลา”** วัตถุเดียวแสดงว่า

“นานาวตฺถุกาโย” ใช้ได้อาบัติต่างชื่อ ห้ามไม่ให้ประมวลแสดงในคราวเดียวกัน.

ถึงวันอุโบสถ จะเข้าที่ชุมนุมสงฆ์ฟังพระปาติโมกข์พึงแสดงอาบัติทำตนให้บริสุทธิ์ไว้ก่อนด้วย.

สาเหตุที่ภิกษุต้องอาบัติ
(ล่วงศีลล่วงวินัย)

๑. ต้องด้วยไม่ละอายเกรงกลัวต่อบาป

๒. ต้องด้วยไม่รู้ว่าสิ่งใดจะเป็นอาบัติ

๓. ต้องด้วยสงสัยว่าจะเป็นอาบัติแล้วยังขืนทำลงไป

๔. ต้องด้วยคิดว่าควรทำหรือทำได้ ในของที่ไม่ควร

๕. ต้องด้วยคิดว่าไม่ควร ในของที่ควร

๖. ต้องด้วยลืมสติ

ดังนั้นผู้บวชเป็นภิกษุที่หวังตั้งอยู่ในความบริสุทธิ์แห่งศีลหรือพระวินัย จึงต้องศึกษาสำเหนียกในศีลหรือพระวินัยให้เข้าใจและระลึกถึงศีลหรือพระวินัยอยู่เสมอ เพื่อจะได้เป็นเครื่องเตือนใจให้ประพฤติตนเป็นผู้สำรวมระวังกายวาจาใจให้เหมาะสมกับความเป็นภิกษุในพระบวรพุทธศาสนาสืบไป.

ภาค ๒
บทสวดมนต์ที่จำเป็นสำหรับภิกษุใหม่

การสวดมนต์และคำแนะนำในการอ่านภาษาบาลี

การสวดมนต์ เป็นที่นิยมกันมาแต่โบราณกาล แม้ในศาสนาพราหมณ์ก็ได้นิยมสวดกันมา ดังที่เรียกว่า **การสาธยายมนต์ การร่ายมนต์** เพื่อสิริมงคลบ้าง เพื่อความทรงจำในพระเวทบ้าง ในทางพระพุทธศาสนาก็มีการสวดมนต์เช่นเดียวกัน ในตอนแรกพระสงฆ์มุ่งสวดเพื่อที่จะจดจำพระพุทธวจนะเท่านั้น ต่อมาเมื่อชาวบ้านได้ยินพระสงฆ์สวดก็พากันอนุโมทนาและได้ถือกันว่าการได้ยินได้ฟังพระสงฆ์สวดมนต์เช่นนั้นเป็นสิริมงคล ซึ่งในสมัยนั้นยังไม่มีการจดจารึกไว้เป็นตำรับตำรา ต้องท่องจำกันด้วยวาจา เมื่อมีเหตุการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น พระสงฆ์ก็ใช้สวดสาธยายพระพุทธวจนะนั้นตามสมควรแก่เหตุ

ครั้นต่อมาถึงสมัยที่ได้มีการจดจารึกพระพุทธวจนะนั้น ๆ ไว้เป็นหลักฐานแล้ว การที่จะบอกกล่าวทรงจำกันอย่างแต่ก่อนก็น้อยลง ๆ ความจำเป็นในการท่องจากตำราก็มีมากขึ้น เมื่อใครท่องจำได้แล้วก็บอกกันต่อ ๆ ไป เป็นทำนองที่บอกให้ท่องไปวันละเล็กละน้อยตามกำลังปัญญาของแต่ละคน เมื่อได้รับบอกไปแล้วต้องไปท่องจนกว่าจะท่องได้คล่อง ส่วนที่ท่องได้ไว้แล้วต้อง

คอยสวดท่องสาธยายไว้อีกเพื่อกันการหลงลืม

ด้วยเหตุที่ถือกันว่าเป็นสิริมงคล และสามารถป้องกันภัยอันตรายได้ จึงพากันนิยมการสวดมนต์ทั้งทางวัดและทางบ้าน ภิกษุสามเณรและอุบาสกอุบาสิกาได้สวดเป็นประจำ เช่นทำวัตรไหว้พระเป็นต้น ในบางสมัยเมื่อปรารภเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นก็อาราธนาพระสงฆ์สวด เพื่อเป็นสิริมงคลบ้าง เพื่อเจริญความสังเวชบ้าง เมื่อมีความนิยมมากขึ้น ต่อมาก็เลยนิยมเป็นพิธี ทั้งในพระราชพิธี และพิธีของปวงชนทั่วไป

พิธีในสมัยก่อน ๆ จะนิยมสวดอะไรบ้างยากที่จะกำหนดทราบได้ เพราะในเวลานั้นยังไม่มีใครได้รวบรวมพระสูตรหรือพระปริตรที่สำหรับสวดไว้เป็นหมวดหมู่ จนกระทั่งถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ พระองค์ทรงเห็นประโยชน์ของการสวดมนต์จึงได้ทรงอาราธนา สมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสฺสเทว) วัดราชประดิษฐ์ ฯ ให้รวบรวมพระสูตรและพระปริตรต่าง ๆ จากพระไตรปิฎก แล้วโปรดให้พิมพ์ขึ้นเป็นเล่ม ซึ่งเรียกกันว่า **"สวดมนต์ฉบับหลวง"** พระราชทานไปตามพระอารามและอารามต่าง ๆ เพื่อให้พระสงฆ์ได้ท่อง แล้วใช้สวดในพระราชพิธีและพิธีทั่วไป ต่อมาพระเถรานุเถระก็ได้ช่วยกันปรับปรุงแก้ไขและเรียบเรียงเพิ่มเติมขึ้นอีก เพื่อ

ให้เหมาะสมแก่การที่จะใช้สวดในพิธีต่าง ๆ [๑]

สำหรับวัดบวรนิเวศวิหาร ได้วางแบบบทสวดมนต์สำหรับโอกาสต่าง ๆ ไว้ ควรที่ภิกษุผู้บวชใหม่จะต้องให้ความสนใจและพยายามท่องให้ได้ ซึ่งบทสวดมนต์ที่จำเป็นสำหรับภิกษุที่บวชใหม่นั้นมีไม่มาก จึงควรท่องให้ได้ทั้งหมด

อนึ่ง บทสวดมนต์ที่ใช้สวดอยู่ปัจจุบันนี้ เป็นบทที่สวดเป็นภาษาบาลีทั้งสิ้น เพราะภาษาบาลีเป็นที่นับถือกันมาช้านาน ทั้งเป็นภาษาที่รักษาเนื้อความอยู่ด้วย ลำพังถ้าใช้สวดเป็นภาษาไทยอาจทำให้ความหมายแปรเปลี่ยนไปได้ เพราะผู้แปลมีความรู้ยิ่งหย่อนกว่ากัน อาจสันนิษฐานผิดก็ได้ เมื่อใช้สวดเป็นภาษาบาลีเป็นหลัก แม้คำแปลจะกลายไปบ้างก็ยังมีทางถือตามหลักเดิมได้ ดังนั้นเมื่อบทสวดมนต์ทั้งหลายเป็นภาษาบาลี ผู้ที่ไม่ได้เรียนรู้ภาษาบาลีย่อมไม่ทราบเนื้อความอันดีงามและไพเราะซึ่งอาจก่อให้เกิดศรัทธาปสาทะได้ เพราะฉะนั้น บทสวดมนต์ทุกบทในหนังสือเล่มนี้จึงได้มีคำแปลไว้ด้วย โดยจัดแบ่งไว้เป็นคนละส่วนกันเพื่อไม่ให้เกิดความสับสนสะดวกในการท่องและอ่าน อีกทั้งยังช่วยให้

---

(๑) พระญาณวโรดม, เอกเทสสวดมนต์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพ ฯ : โรงพิมพ์มหามกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๑๘) หน้า ก-ข.

ทราบความหมายของบทสวดแต่ละบทด้วยมิใช่ท่องกันไปเฉย ๆ โดยไม่รู้เรื่องส่วนเวลาสวดจริง ๆ นั้นบางบทต้องสวดทั้งภาษาบาลีและคำแปลด้วย บางบทไม่ต้องสวดคำแปล สวดแต่ภาษาบาลี ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นแบบฉบับของการสวดของวัดบวรนิเวศวิหารโดยเฉพาะ ส่วนบทใดต้องสวดหรือไม่ต้องสวดคำแปลด้วยนั้นได้มีเชิงอรรถบอกไว้ที่บทนั้น ๆ แล้ว

คำแนะนำในการอ่านภาษาบาลี (๒)(๓)(๔)

เนื่องจากบทสวดมนต์ทั้งหลายที่มีอยู่ในหนังสือเล่มนี้ เป็นถ้อยคำภาษาบาลีทั้งสิ้น และคำบาลีที่เป็นบทสวดมนต์นั้น ส่วนมากนำมาพิมพ์ไว้ตามภาษาบาลี หรือภาษามคธแท้ ที่เป็นภาษาไทยมีน้อยมาก สำหรับท่านที่ไม่คุ้นเคยกับภาษาบาลีจะประสบกับ

---

(๒) กรมการศาสนา, **ศาสนพิธี** (กรุงเทพ ฯ : โรงพิมพ์การศาสนา ๒๕๒๓) หน้า ๒๖๔-๒๖๖

(๓) สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **อุปสมบทวิธีและบุรพกิจสำหรับภิกษุใหม่**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๑, (กรุงเทพ ฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๙) หน้า ซ.

(๔) ปาน จันทรานุตร, พันเอก, **พิธีบุญ**, (กรุงเทพ ฯ : มงคลการพิมพ์, ๒๕๒๐) หน้า ๑๙๕-๑๙๖.

ความยากลำบากในการอ่าน การออกเสียงในการสวดมนต์มาก เพราะอ่านภาษาบาลีไม่ออก ไม่ทราบว่าที่มีเขียนไว้นั้นอ่านว่าอะไร แต่แท้ที่จริงแล้วภาษาบาลีก็เหมือนกับภาษาอื่น ๆ ถ้าท่านรู้หลักแล้วก็ง่ายที่จะอ่านออกเสียงให้ถูกต้อง

อนึ่ง คำแนะนำในการอ่านภาษาบาลีนี้ มุ่งที่จะให้ท่านสามารถอ่านออกเสียงได้ถูกต้อง สามารถสวดบทสวดมนต์ต่าง ๆ ได้อย่างไม่ยากลำบากเท่านั้น มิได้มุ่งหวังถึงขั้นให้ท่านสามารถอ่านภาษาบาลีรู้เรื่อง หรือแปลได้ว่าคำนี้หมายความว่าอะไร เพราะการจะอ่านภาษาบาลีให้รู้เรื่องและเข้าใจได้นั้นต้องใช้เวลาศึกษากันนาน ซึ่งมิใช่จุดประสงค์ของคำแนะนำนี้

พยัญชนะภาษาบาลี

ภาษาบาลีมีพยัญชนะจัดเป็นวรรคได้ ดังนี้ :-

๑. วรรค ก ออกเสียงจากลำคอ ได้แก่

ก (k) ข (kh) ค (g) ฆ (gh) ง (ṅ)

๒. วรรค จ ออกเสียงจากเพดานปาก ได้แก่

จ (c) ฉ (ch) ช (j) ฌ (jh) ญ (ñ)

๓. **วรรค ฏ** ออกเสียงจากนาสิก ได้แก่

ฏ (ṭ) ฐ (ṭh) ฑ (ḍ) ฒ (ḍh) ณ (ṇ)

๔. **วรรค ต** ออกเสียงจากฟัน ได้แก่

ต (t) ถ (th) ท (d) ธ (dh) น (n)

๕. **วรรค ป** ออกเสียงจากริมฝีปาก ได้แก่

ป (p) ผ (ph) พ (b) ภ (bh) ม (m)

๖. **อวรรค** ได้แก่

ย (y) ร (r) ล (l) ว (v) ส (s) ห (h) ฬ (lh) ˚ (ṃ)

พยัญชนะของภาษาบาลี ส่วนมากจะออกเสียงตรงตามเสียงพยัญชนะในภาษาไทย จะมียกเว้นเพียง ๑๔ ตัวเท่านั้นที่ออกเสียงผิดไปจากเสียงพยัญชนะในภาษาไทย ได้แก่

๑. พยัญชนะตัว "ค" ออกเสียง ก กล้ำกับ ง เป็น "กฺง" ตรงกับ g

๒. พยัญชนะตัว "ช" ออกเสียง จ กล้ำกับ ย เป็น "จฺย" ตรงกับ j

๓. พยัญชนะตัว "ฆ" ออกเสียง ฆ กล้ำกับ ห เป็น "ฆฺห" ตรงกับ gh

๔. พยัญชนะตัว "ฌ" ออกเสียง ฌ กล้ำกับ ห เป็น "ฌฺห"

ตรงกับ jh

๕. พยัญชนะตัว "ฒ" ออกเสียง ฒ กล้ำกับ ห เป็น "ฒฺห" ตรงกับ ḍh

๖. พยัญชนะตัว "ธ" ออกเสียง ธ กล้ำกับ ห เป็น "ธฺห" ตรงกับ dh

๗. พยัญชนะตัว "ภ" ออกเสียง ภ กล้ำกับ ห เป็น "ภฺห" ตรงกับ bh

๘. พยัญชนะตัว "ฑ" ออกเสียง "ฎ" ตรงกับ ḍ

๙. พยัญชนะตัว "ท" ออกเสียง "ด" ตรงกับ d

๑๐. พยัญชนะตัว "พ" ออกเสียง "บ" ตรงกับ b

๑๑. พยัญชนะตัว "ญ" ออกเสียงเป็นพิเศษ ให้ขึ้นนาสิกหรือเพดาน ตรงกับ ñ

๑๒. พยัญชนะตัว "ฏ" ออกเสียงเป็นพิเศษ ให้ขึ้นนาสิกหรือเพดาน ตรงกับ ṭ

๑๓. พยัญชนะตัว "ฐ" ออกเสียงเป็นพิเศษ ให้ขึ้นนาสิกหรือเพดาน ตรงกับ ṭh

๑๔. พยัญชนะตัว "ณ" ออกเสียงเป็นพิเศษ ให้ขึ้นนาสิกหรือเพดาน ตรงกับ ṇ

พยัญชนะนอกจากนี้ออกเสียงตรงตัว เหมือนภาษาไทย

สระภาษาบาลี

ภาษาบาลีมีสระใช้ทั้งหมด ๗ รูป แต่มี ๘ เสียง

รูปสระ ได้แก่ -า ิ ี ุ ู เ- โ-

เสียงสระ ได้แก่ อะ อา อิ อี อุ อู เอ โอ

จะเห็นได้ว่า ตั้งแต่ "สระอา" ถึง "สระโอ" มีรูปสระคงตัวเหมือนภาษาไทย อ่านได้ตามรูปสระ เช่น คำว่า "วารี" อ่านว่า "วา-รี" เป็นต้น

แต่สำหรับ "สระอะ" ภาษาบาลีไม่มีเครื่องหมายตัวสระเหมือนภาษาไทย ตัวไหนมีเสียงสระอะจะเขียนตัวพยัญชนะไว้ลอย ๆ เวลาอ่านให้อ่านออกเสียงเป็นสระอะอย่างภาษาไทย เช่น คำว่า "รตน" อ่านว่า "ระ-ตะ-นะ", คำว่า "เกวล" อ่านว่า "เก-วะ-ละ" เป็นต้น

เครื่องหมายที่ใช้ในภาษาบาลี

ภาษาบาลีมีเครื่องหมายที่ใช้เฉพาะต่างกับภาษาไทย มีดังนี้

๑. เครื่องหมาย " . " เป็นจุดอยู่ใต้ตัวอักษร มีความหมายเป็น ๒ นัย คือ

๑.๑ มีสำเนียงเป็นไม้หันอากาศ " ั "

หากอักษรตัวใดมีเครื่องหมายจุดอยู่ข้างใต้ ให้อ่านออกเสียงอักษรตัวนั้นเป็นตัวสะกดและมีสำเนียงเป็นไม้หันอากาศ เช่นคำว่า "ธมฺโม" อ่านว่า "ธัม-โม", คำว่า "สทฺธา" อ่านว่า "สัท-ธา", "ปญฺญา" อ่านว่า "ปัญ-ญา" เป็นต้น

๑.๒ มีสำเนียงตามสระอื่นที่มาคุม

หากอักษรตัวหน้าอักษรที่มีเครื่องหมายจุดอยู่ข้างใต้มีสระอื่นคุมอยู่ด้วย ให้อ่านออกเสียงอักษรที่มีจุดอยู่ข้างใต้เป็นตัวสะกด และมีสำเนียงตามสระที่มาคุมนั้น เช่นคำว่า "ปุคฺคโล" อ่านว่า "ปุค-คะ-โล", คำว่า "สิกฺโข" อ่านว่า "สิก-โข" เป็นต้น

๒. เครื่องหมาย " ํ " เป็นจุดโปร่งอยู่เหนือตัวอักษรเรียกตามภาษาบาลีว่า ตัวนิคคหิต เวลาอ่านให้ออกเสียงเป็น "สระอัง" เช่นคำว่า "พุทฺธํ" อ่านว่า "บุด-ธัง", "ธมฺมํ" อ่านว่า "ธัม-มัง", คำว่า "มยํ" อ่านว่า "มะ-ยัง" เป็นต้น

แต่ถ้าเครื่องหมายนิคคหิตอยู่กับอักษรที่มีสระอยู่ด้วย เวลาอ่านให้ออกเสียงเป็น "ง" ตามสระนั้น เช่นคำว่า "วิสุ" อ่านว่า "วิ-สุง", คำว่า "วิหีสุปรติยา" อ่านว่า "วิ-หิง-สุ-ปะ-ระ-ติ-ยา" เป็นต้น

ภาษาบาลีมีกำหนดวิธีอ่านอย่างง่าย ๆ ตามที่ได้กล่าวมานี้ ขอให้ทำความเข้าใจให้ถ่องแท้ จะอ่านได้ไม่ผิดแน่ ๆ

บทสวดมนต์ทำวัตรเช้า-ค่ำ และบทสวดมนต์พิเศษหลังทำวัตรค่ำ

ภิกษุควรเป็นผู้เคารพในพระพุทธเจ้าผู้เป็นพระศาสดา เคารพในพระธรรมวินัยคำสั่งสอนของท่าน และเคารพในพระสงฆ์ผู้รักษาธรรมวินัยสืบต่อกันมา ซึ่งรัตนะทั้ง ๓ ประการนี้เป็นหลักสำคัญในพระพุทธศาสนา ภิกษุทั้งหลายผู้มีความเคารพ ในรัตนะทั้ง ๓ ประการนี้ย่อมมีแต่ความเจริญ ด้วยเหตุนี้ จึงได้มีธรรมเนียมการนมัสการพระรัตนตรัยทุกเช้าค่ำเป็นประจำ เรียกกันว่า **"ทำวัตร"** อันเนื่องมาจากการทำกิจอุปัฏฐาก ดังมีคำสอนวางไว้เป็นแบบที่ใช้ปฏิบัติกัน สำหรับวัดบวรนิเวศวิหารมีแบบปฏิบัติดังนี้ :-

ทำวัตรเช้า(๑) (๒)

เมื่อภิกษุไปถึงพระอุโบสถพึงกราบพระ ๓ ครั้ง แล้วนั่งราบ (นั่งพับเพียบ) รอเวลา เมื่อได้ยินเสียงประโคมมโหระทึก ให้ภิกษุทุกรูปลุกขึ้นยืนประณมมือพร้อมกัน เมื่อพระเถระผู้เป็นประธาน (หัวหน้า) จุดธูปเทียนสักการะเสร็จ ภิกษุทุกรูปไหว้พระแล้วจึงนั่งคุกเข่าพร้อมทั้งประณมมือ พระเถระ (หัวหน้า) จะกล่าวคำอภิวาท(๓) นำ ให้ภิกษุทุกรูปว่าตามเป็นตอน ๆ ไปดังนี้

อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภควา,	**พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ถูกถ้วนแล้ว,**
พุทฺธํ ภควนฺตํ อภิวาเทมิ.	**ข้าพเจ้าอภิวาท ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้ตรัสรู้ดีแล้ว.**

(พึงกราบลงหนหนึ่ง)

---

(๑) สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **อุปสมบทวิธีและบุรพกิจสำหรับภิกษุใหม่,** พิมพ์ครั้งที่ ๒๑, (กรุงเทพ ฯ : โรงพิมพ์มหามกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๑๙) หน้า ๖๒-๖๕, ๗๒-๘๕.

(๒) พระญาณวโรดม, **เอกเทสสวดมนต์,** พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพ ฯ : โรงพิมพ์มหามกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๑๘) หน้า ๑-๖.

(๓) คำอภิวาทนี้ ภิกษุว่าตามแต่คำภาษาบาลี ไม่ต้องว่าคำแปล.

สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม,	พระธรรม อันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสดีแล้ว,
ธมฺมํ นมสฺสามิ.	ข้าพเจ้านมัสการ ซึ่งพระธรรม.

(พึงกราบลงหนหนึ่ง)

สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ,	พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ปฏิบัติดีแล้ว,
สงฺฆํ นมามิ.	ข้าพเจ้านอบน้อม ซึ่งพระสงฆ์.

(พึงกราบลงหนหนึ่ง)

บูชา

(ผู้เป็นหัวหน้าว่าแต่ผู้เดียว)

ยมมฺห โข มยํ ภควนฺตํ สรณํ คตา, อุทฺทิสฺส ปพฺพชิตา	เราเป็นผู้ถึงพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์ใด เป็นสรณะ, บวชอุทิศแล้ว
โย โน ภควา สตฺถา,	พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์ใดเป็นพระศาสดาของเรา,

ยสฺส จ มยํ ภควโต ธมฺมํ โรเจม,	และเราย่อมชอบใจธรรมของพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์ใด,
อิเมหิ สกฺกาเรหิ ตํ ภควนฺตํ สสทฺธมฺมํ สสาวก-สงฺฆํ อภิปูชยาม.	เราตั้งใจบูชาซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น พร้อมทั้งพระสัทธรรม พร้อมทั้งพระสงฆ์ด้วยสักการะเหล่านี้.

ปุพฺพภาคนมการ

คำนมัสการอันเป็นส่วนเบื้องต้น

(ผู้เป็นหัวหน้าว่าแต่ผู้เดียว)

หนฺทฺทานิ มยนฺตํ ภควนฺตํ วาจาย อภิถุตุํ ปุพฺพภาคนมการํ กโรม เส.	เชิญเถิด บัดนี้เราจงทำการนอบน้อมอันเป็นส่วนเบื้องต้น เพื่อสรรเสริญพระผู้มีพระภาคเจ้านั้นด้วยวาจา.

คำนมัสการ (๔)

(ว่าพร้อมกัน)

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส (๓ หน)	ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น

พุทฺธาภิถุติ (๕)

คำสรรเสริญพระพุทธเจ้า

(หัวหน้านำ)

หนฺท มยํ พุทฺธาภิถุตึ กโรม เส.	เชิญเถิด เราจงทำการสรรเสริญพระพุทธเจ้า.

(ว่าพร้อมกัน)

โย โส ตถาคโต	พระตถาคตเจ้า พระองค์ใดนั้น
อรหํ	เป็นพระอรหันต์
สมฺมาสมฺพุทฺโธ,	เป็นผู้ตรัสรู้ถูกถ้วนแล้ว,

---

(๔), (๕) เวลาสวดไม่ต้องว่าคำแปล

วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน	ทรงประกอบด้วยวิชชา (๓, ๘) และจรณะ (๑๕)
สุคโต	เสด็จไปดีแล้ว
โลกวิทู,	เป็นผู้รู้แจ้งโลก,
อนุตฺตโร ปุริสทมฺม-สารถิ	เป็นสารถีฝึกคนที่ควรฝึกไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า
สตฺถา เทวมนุสฺสานํ	เป็นครูสอนของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย
พุทฺโธ	เป็นผู้รู้แล้ว
ภควา,	เป็นผู้มีโชค,
โย อิมํ โลกํ สเทวกํ สมารกํ สพฺรหฺมกํ,	พระตถาคตเจ้า พระองค์ใด ทรงรู้ยิ่งเองทำให้แจ้งชัดแล้ว จึงทรงยังโลกนี้ กับทั้งเทวโลก ทั้งมารโลก ทั้งพรหมโลก,
สสฺสมณพฺราหฺมณึ ปชํ สเทวมนุสฺสํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทสิ,	และหมู่สัตว์ กับทั้งสมณพราหมณ์ทั้งสมมติเทพและมวลมนุษย์ให้รู้ทั่วกัน,

โย	พระองค์ใด
ธมฺมํ เทเสสิ	ทรงแสดงซึ่งธรรม
อาทิกลฺยาณํ	ไพเราะในเบื้องต้น
มชฺเฌกลฺยาณํ	ไพเราะในท่ามกลาง
ปริโยสานกลฺยาณํ,	ไพเราะในที่สุด,
สาตฺถํ สพฺยญฺชนํ	พร้อมทั้งเนื้อความ พร้อมทั้งพยัญชนะ
เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ ปกาเสสิ,	ทรงประกาศซึ่งพรหม-จรรย์บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง,
ตมหํ ภควนฺตํ อภิปูชยามิ	ข้าพเจ้าตั้งใจบูชาซึ่งพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
ตมหํ ภควนฺตํ สิรสา นมามิ.	ข้าพเจ้านอบน้อม ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้นด้วยเศียรเกล้า.

๖

(พึงกราบลงหนหนึ่ง)

ธมฺมาภิถุติ (๖)

(หัวหน้านำ)

หนฺท มยํ ธมฺมาภิถุตึ กโรม เส.	เชิญเถิด เราจงทำการสรรเสริญพระธรรม.

(ว่าพร้อมกัน)

โย โส สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม,	พระธรรมใด อันพระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสดีแล้วนั้น,
สนฺทิฏฺฐิโก	อันผู้ฟังเห็นตามได้แล้ว
อกาลิโก	ไม่จำกัดกาล
เอหิปสฺสิโก,	เป็นธรรมชวนชม,
โอปนยิโก	เป็นธรรมนำเข้าไป
ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหิ,	อันผู้รู้พึงรู้ได้จำเพาะตน,
ตมหํ ธมฺมํ อภิปูชยามิ	ข้าพเจ้าตั้งใจบูชา ซึ่งพระธรรมนั้น
ตมหํ ธมฺมํ สิรสา นมามิ.	ข้าพเจ้านอบน้อม ซึ่งพระธรรมนั้น ด้วยเศียรเกล้า.

(พึงกราบลงหนหนึ่ง)

---

(๖) เวลาสวดไม่ต้องว่าคำแปล.

สงฺฆาภิถุติ (๗)

คำสรรเสริญพระสงฆ์

(หัวหน้านำ)

หนฺท มยํ สงฺฆาภิถุตึ กโรม เส.	เชิญเถิดเราจงทำการสรรเสริญพระสงฆ์.

(ว่าพร้อมกัน)

โย โส สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ,	พระสงฆ์สาวกใด ของพระผู้มีพระภาคเจ้า ปฏิบัติดีแล้ว,
อุชุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ,	.....ปฏิบัติซื่อตรง,
ญายปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ,	.....ปฏิบัติเป็นธรรม,
สามีจิปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ,	.....ปฏิบัติชอบยิ่ง,
ยทิทํ	คือ
จตฺตาริ ปุริสยุคานิ	จัดเป็นสี่คู่

(๗) เวลาสวดไม่ต้องว่าคำแปล.

อฏฺฐ ปุริสปุคฺคลา,	เป็นบุรุษบุคคลแปด,
เอส ภควโต สาวกสงฺโฆ,	นี่พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า,
อาหุเนยฺโย	ควรนับถือ
ปาหุเนยฺโย	ควรต้อนรับ
ทกฺขิเณยฺโย	ควรทักษิณา
อญฺชลิกรณีโย,	ควรทำอัญชลี,
อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺส,	เป็นเนื้อนาบุญของโลกไม่มีนาอื่นยิ่งกว่า,
ตมหํ สงฺฆํ อภิปูชยามิ	ข้าพเจ้าตั้งใจบูชา ซึ่งพระสงฆ์นั้น
ตมหํ สงฺฆํ สิรสา นมามิ.	ข้าพเจ้านอบน้อม ซึ่งพระสงฆ์นั้น ด้วยเศียรเกล้า.

(พึงกราบลงหนหนึ่งแล้วนั่งราบ)

รตนตฺตยปฺปณามคาถา (๘)

คาถานอบน้อมพระรัตนตรัย

(หัวหน้านำ)

หนฺท มยํ รตนตฺตยปฺปณามคาถาโย เจว สํเวควตฺถุปริทีปกปาฐญฺจ ภณาม เส.	เชิญเถิดเราจงสวดคาถานอบน้อมพระรัตนตรัย และพระบาลีแสดงความสลดใจ.

(ว่าพร้อมกัน)

พุทฺโธ สุสุทฺโธ กรุณามหณฺณโว,	พระพุทธเจ้า เป็นผู้บริสุทธิ์ มีพระกรุณาดุจห้วงมหรรณพ,
โยจฺจนฺตสุทฺธพฺพรญาณโลจโน,	มีพระเนตรคือปรีชาญาณอันบริสุทธิ์อย่างที่สุด,
โลกสฺส ปาปูปกิเลสฆาตโก,	เป็นผู้กำจัดความชั่ว อันเป็นเครื่องเศร้าหมองของโลก,
วนฺทามิ พุทฺธํ อหมาทเรน ตํ.	ข้าพเจ้าไหว้ซึ่งพระพุทธเจ้าพระองค์นั้นโดยเอื้อเฟื้อ.

(๘) เวลาสวดไม่ต้องว่าคำแปล.

ธมฺโม ปทีโป วิย ตสฺส	พระธรรมของพระ-
สตฺถุโน	ศาสดานั้น เหมือนดวงประทีป
โย มคฺคปากามตเภท-	ต่างโดยประเภท คือ
ภินฺนโก,	มรรค ผล และนิพพาน,
โลกุตฺตโร โย จ	เป็นโลกุตตรธรรม และ
ตทตฺถทีปโน,	เป็นเครื่องแสดงเนื้อความนั้น,
วนฺทามิ ธมฺมํ อหมาท-	ข้าพเจ้าไหว้ ซึ่งพระ-
เรน ตํ.	ธรรมนั้นโดยเอื้อเฟื้อ.
สงฺโฆ สุเขตฺตาภฺยติ-	พระสงฆ์ปรากฏเป็น
เขตฺตสญฺญิโต	เขตดียิ่งกว่านาดี,
โย ทิฏฺฐสนฺโต	เห็นธรรมอันสงบแล้ว
สุคตานุโพธโก,	ตรัสรู้ตามพระสุคตเจ้า
โลลปฺปหีโน	ละความโลเลได้แล้ว
อริโย	เป็นผู้ประเสริฐ
สุเมธโส,	มีปัญญาดี,
วนฺทามิ สงฺฆํ อหมาท-	ข้าพเจ้าไหว้ ซึ่งพระ-
เรน ตํ.	สงฆ์นั้นโดยเอื้อเฟื้อ.

อิจฺเจวเมกนฺตภิปูชเนยฺยกํ, วตฺถุตฺตยํ วนฺทยตาภิสงฺขตํ, ปุญฺญํ มยา ยํ มม สพฺพุปทฺทวา, มา โหนฺตุ เว ตสฺส ปภาวสิทฺธิยา.

ข้าพเจ้าไหว้ที่พึ่งทั้ง ๓ สมควรบูชาอย่างยิ่ง โดยส่วนเดียว ดังกล่าวมาแล้วอย่างนี้, ได้ก่อสร้างบุญใดแล้ว ขออุปัทวะทั้งปวงจงอย่ามีแก่ข้าพเจ้า เพราะความศักดิ์สิทธิ์

(จบแล้วว่า **สํเวคปริกิตฺตนปาฐ** ต่อไปเลยโดยไม่ต้องเว้นช่วง)

สํเวคปริทีปกปาฐ (๙)

คำแสดงสังเวช

อิธ ตถาคโต โลเก อุปฺปนฺโน — พระตถาคตเจ้าบังเกิดในโลกนี้

อรหํ — เป็นพระอรหันต์

สมฺมาสมฺพุทฺโธ, — ตรัสรู้ถูกถ้วนแล้ว,

ธมฺโม จ เทสิโต — และพระธรรม อันพระองค์ทรงแสดงแล้ว

นิยฺยานิโก — เป็นเครื่องนำสัตว์ออก

---

(๙) เวลาสวดไม่ต้องว่าคำแปล.

อุปสมิโก	เป็นเครื่องสงบระงับ
ปรินิพฺพานิโก	เป็นเครื่องดับ
สมฺโพธคามี	ให้ถึงความตรัสรู้
สุคตปฺปเวทิโต,	อันพระสุคตทรงประกาศแล้ว,
มยนฺตํ ธมฺมํ สุตฺวา	เราทั้งหลายได้ฟังธรรมนั้นแล้ว
เอวํ ชานาม,	จึงรู้อย่างนี้ว่า,
ชาติปิ ทุกฺขา	ความเกิดก็เป็นทุกข์
ชราปิ ทุกฺขา	ความแก่ก็เป็นทุกข์
มรณมฺปิ ทุกฺขํ,	ความตายก็เป็นทุกข์,
โสกปริเทวทุกฺข-โทมนสฺสุปายาสาปิ ทุกฺขา,	ความโศก และความร่ำไห้ ความทุกข์ ความเสียใจ ความแค้นใจก็เป็นทุกข์,
อปฺปิเยหิ สมฺปโยโค ทุกฺโข	ความประสบสิ่งอื่นอันไม่เป็นที่รักเป็นทุกข์
ปิเยหิ วิปฺปโยโค ทุกฺโข	ความพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รักเป็นทุกข์

ยมฺปิจฺฉํ น ลภติ	ปรารถนาอันใดไม่ได้
ตมฺปิ ทุกฺขํ,	อันนั้นก็เป็นทุกข์,
สงฺขิตฺเตน	โดยย่อ
ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา ทุกฺขา,	อุปาทานขันธ์ ๕ เป็นทุกข์,
เสยฺยถีทํ,	กล่าวคือ,
รูปูปาทานกฺขนฺโธ,	อุปาทานขันธ์คือรูป,
เวทนูปาทานกฺขนฺโธ,	อุปาทานขันธ์คือเวทนา,
สญฺญูปาทานกฺขนฺโธ,	อุปาทานขันธ์คือสัญญา,
สงฺขารูปาทานกฺขนฺโธ,	อุปาทานขันธ์คือสังขาร,
วิญฺญาณูปาทานกฺขนฺโธ,	อุปาทานขันธ์คือวิญญาณ,
เยสํ ปริญฺญาย, ธรมาโน โส ภควา, เอวํ พหุลํ สาวเก วิเนติ,	เมื่อพระมีพระภาคเจ้ายังดำรงพระชนม์อยู่ ย่อมแนะนำสาวกทั้งหลาย เพื่อให้กำหนดรู้อุปาทานขันธ์ ๕ อย่างนี้โดยมาก,

เอวํ ภาคา จ ปนสฺส ภควโต สาวเกสุ อนุสาสนี, พหุลา[๑] ปวตฺตติ,	ก็แลอนุสาสนีของพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น มีส่วนอย่างนี้, ย่อมเป็นไปมากในสาวกทั้งหลายว่า,
รูปํ อนิจฺจํ,	รูปไม่เที่ยง,
เวทนา อนิจฺจา,	เวทนาไม่เที่ยง,
สญฺญา อนิจฺจา,	สัญญาไม่เที่ยง,
สงฺขารา อนิจฺจา,	สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง,
วิญฺญาณํ อนิจฺจํ,	วิญญาณไม่เที่ยง,
รูปํ อนตฺตา,	รูปไม่ใช่ตัวตน,
เวทนา อนตฺตา,	เวทนาไม่ใช่ตัวตน,
สญฺญา อนตฺตา,	สัญญาไม่ใช่ตัวตน,
สงฺขารา อนตฺตา,	สังขารทั้งหลายไม่ใช่ตัวตน,
วิญฺญาณํ อนตฺตา,	วิญญาณไม่ใช่ตัวตน,
สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจา,	สังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง,
สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาติ.	ธรรมทั้งมวลไม่ใช่ตัวตนดังนี้.

[๑] บางแห่งสวดว่า พหุลํ

เต มยํ, โอติณฺณามฺห-ชาติยา ชรามรเณน, โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุกฺเขหิ โทมนสฺเสหิ อุปายาเสหิ,	เราทั้งหลายนั้น, เป็นผู้อันความเกิด ความแก่ ความตาย, ความโศก ความร่ำไร้ ความทุกข์ ความเสียใจ ความแค้นใจครอบงำแล้ว,
ทุกฺโขติณฺณา	ชื่อว่ามีความทุกข์ครอบ-งำแล้ว
ทุกฺขปเรตา,	ชื่อว่ามีความทุกข์เป็นไปในเบื้องหน้าแล้ว,
อปฺเปวนามิมสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส อนฺตกิริยา ปญฺญาเยถาติ.	แม้ไฉน ความทำที่สุดแห่งกองทุกข์ทั้งหมดนี้จะพึงปรากฏ ดังนี้.
จิรปรินิพฺพุตมฺปิ ตํ ภควนฺตํ อุทฺทิสฺส อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ, สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตา,	เรามีศรัทธาออกจากเรือน บวชไม่มีเรือน อุทิศต่อพระผู้มีพระภาค อรหันตสัม-มาสัมพุทธเจ้า แม้ปรินิพพานนานมาแล้วนั้น,

ตสฺมึ ภควติ พฺรหฺม-จริยํ จราม,	ประพฤติพรหมจรรย์ในสำนักพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น,
ภิกฺขูนํ สิกฺขาสาชีว-สมาปนฺนา,	ประกอบด้วยสิกขาและสาชีพของภิกษุทั้งหลาย,
ตํ โน พฺรหฺมจริยํ,	อันว่าพรหมจรรย์ของเรานั้น,
อิมสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส อนฺตกิริยาย สํวตฺตตุ.	จงเป็นไปเพื่ออันทำที่สุดแห่งกองทุกข์ทั้งหมดนี้ เทอญ.

(จบทำวัตรเช้า)

(สำหรับวันอื่นนอกจากวันพระให้สวด ตังขณิกปัจจเวกขณะและอภิณหปัจจเวกขณะต่อไป ส่วนวันพระจบทำวัตรเช้าเพียงนี้)

ตังขณิกปัจจเวกขณะ (๑๐)

(หัวหน้านำ)

หนฺท มยํ ตงฺขณิก-ปจฺจเวกฺขณปาจํ ภณาม เส.	เชิญเถิด เราจงสวดบาลีสำหรับพิจารณาปัจจัย ๔ ในขณะบริโภค.

(ว่าพร้อมกัน)

ปฏิสงฺขา โยนิโส จีวรํ ปฏิเสวามิ,	เราพิจารณาโดยแยบ-คายแล้ว เสพจีวร,
ยาวเทว สีตสฺส ปฏิฆาตาย, อุณฺหสฺส	เพียงเพื่อบำบัดหนาว, เพื่อบำบัดร้อน,เพื่อบำบัดสัมผัส
ปฏิฆาตาย, ฑํสมกส-วาตาตปสิรึสปสมฺผสฺสานํ ปฏิฆาตาย,	เหลือบ ยุง ลม แดด สัตว์เสือกคลานทั้งหลาย,

(๑๐) "ตังขณิกปัจจเวกขณะ" แปลว่า แบบสำหรับพิจารณาในขณะนั้น เป็นแบบสำหรับพิจารณาสำหรับภิกษุ เมื่อเสพจตุปัจจัยหรือปัจจัย ๔ ประการที่จำเป็นสำหรับภิกษุ อันได้แก่ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และเภสัช โดยให้ภิกษุพิจารณาที่จะเสพปัจจัยเหล่านั้นโดยมุ่งประโยชน์เป็นที่ตั้ง ไม่มุ่งความสวยงาม ไม่มุ่งความอร่อยเป็นต้น เมื่อได้ของอันพึงใจให้รู้จักข่มจิตไม่ให้ติดข้อง เมื่อได้ของไม่พึงใจให้รู้จักปลอบจิตไม่ให้แหนงหน่าย และให้มีสติ คือ เมื่อทำอะไรอาจนึกได้ก่อน เมื่อทำแล้วจำได้ ด้วยเหตุนี้จึงต้องมีการพิจารณาอยู่ทุกวัน

ยาวเทว	เพียงเพื่อปกปิดอวัยวะ
หิริโกปินปฏิจฺฉาทนตฺถํ.	ที่ยั่วความอาย.
ปฏิสงฺขา โยนิโส	เราพิจารณาโดยแยบ-
ปิณฺฑปาตํ ปฏิเสวามิ,	คายแล้วเสพบิณฑบาต,
เนว ทวาย น มทาย	ไม่เพื่อเล่น ไม่เพื่อเมา
น มณฺฑนาย น วิภูสนาย,	ไม่เพื่อสดใส ไม่เพื่อเปล่งปลั่ง,
ยาวเทว อิมสฺส	เพียงเพื่อตั้งอยู่แห่งกาย
กายสฺส ฐิติยา ยาปนาย	นี้ เพื่อให้ชีวิตเป็นไป เพื่อระงับ
วิหึสุปรติยา พฺรหฺมจริยา-	ความลำบาก เพื่ออนุเคราะห์
นุคฺคหาย,	พรหมจรรย์,
อิติ ปุราณญฺจ เวทนํ	ด้วยคิดว่าเราย่อมระงับ
ปฏิหงฺขามิ นวญฺจ เวทนํ	เวทนาเก่าเสียได้ด้วย จักไม่ยัง
น อุปฺปาเทสฺสามิ, ยาตฺรา	เวทนาใหม่ให้เกิดขึ้นได้ด้วย,
จ เม ภวิสฺสติ อนวชฺชตา	ความเป็นไป ความหาโทษมิได้
จ ผาสุวิหาโร จาติ.	ความอยู่ผาสุกของเราจักมี
	ด้วยเพราะอย่างนี้.
ปฏิสงฺขา โยนิโส	เราพิจารณาโดยแยบ-
เสนาสนํ ปฏิเสวามิ,	คายแล้วเสพเสนาสนะ,

ยาวเทว สีตสฺส ปฏิฆาตาย, อุณฺหสฺส ปฏิฆาตาย, ฑํสมกสวาตาตปสิรึสปสมฺผสฺสานํ ปฏิฆาตาย,

เพียงเพื่อบำบัดหนาว เพื่อบำบัดร้อน,เพื่อบำบัดสัมผัสเหลือบ ยุง ลม แดด สัตว์เสือกคลานทั้งหลาย,

ยาวเทว อุตุปริสฺสยวิโนทนํ ปฏิสลฺลานารามตฺถํ.

เพียงเพื่อบรรเทาอันตราย แต่ฤดูเสียและชอบในอันหลีกเร้น.

ปฏิสงฺขา โยนิโส คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํ ปฏิเสวามิ,

เราพิจารณาโดยแยบคายแล้วเสพยาปรุงเป็นปัจจัยสำหรับคนไข้,

ยาวเทว อุปฺปนฺนานํ เวยฺยาพาธิกานํ เวทนานํ ปฏิฆาตาย, อพฺยาปชฺฌปรมตายาติ.

เพียงเพื่อบำบัดเวทนามีอาพาธต่าง ๆ เป็นมูล อันเกิดขึ้นแล้ว, เพื่อเป็นผู้หาความลำบากมิได้ เป็นอย่างยิ่ง.

อภิณหปัจจเวกขณะ (๑๑)

(หัวหน้านำ)

หนฺท มยํ อภิณฺหปจฺจ-เวกฺขณปาฐํ ภณาม เส.	เชิญเถิด เราจงสวดบาลีสำหรับพิจารณาสิ่งที่ควรพิจารณาเนือง ๆ ๕ ประการ.

(ว่าพร้อมกัน)

ชราธมฺโมมฺหิ	เรามีความแก่เป็นธรรมดา
ชรํ อนตีโต	ล่วงความแก่ไปไม่ได้
พฺยาธิธมฺโมมฺหิ	เรามีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา
พฺยาธึ อนตีโต	ล่วงความเจ็บไข้ไปไม่ได้
มรณธมฺโมมฺหิ	เรามีความตายเป็นธรรมดา
มรณํ อนตีโต	ล่วงความตายไปไม่ได้
สพฺเพหิ เม ปิเยหิ, มนาเปหิ นานาภาโว วินาภาโว	เราละเว้นเป็นต่าง ๆ, คือว่า พลัดพรากจากของรักของเจริญใจทั้งหลายทั้งปวง

(๑๑) "อภิณหปัจจเวกขณะ" เวลาสวดว่าคำแปลด้วย โดยว่าคำบาลีและคำแปลติดต่อกันไปในแต่ละบรรทัด ส่วนที่มีขีดกั้นคำบาลีคำแปลนั้น ให้ว่าคำบาลีให้จบส่วนนั้นก่อนจึงว่าคำแปลส่วนนั้น.

กมฺมสฺสโกมฺหิ	เราเป็นผู้มีกรรมเป็นของ ๆ ตน
กมฺมทายาโท	เป็นผู้รับผลของกรรม
กมฺมโยนิ	เป็นผู้มีกรรมเป็นกำเนิด
กมฺมพนฺธุ	เป็นผู้มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์
กมฺมปฏิสรโณ	เป็นผู้มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย
ยํ กมฺมํ กริสฺสามิ	จักทำกรรมอันใดไว้
กลฺยาณํ วา ปาปกํ วา	ดีหรือชั่ว
ตสฺส ทายาโท ภวิสฺสามิ	จักเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น
เอวํ อมฺเหหิ อภิณฺหํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ.	เราทั้งหลายพึงพิจารณาเนือง ๆ อย่างนี้แล.

(จบ)

ท้ายสุด สามเณรตั้งใจสวดอนุญฺญาสิโข โดยความพร้อมเพรียงและด้วยความตั้งใจ ส่วนพระภิกษุให้ตั้งใจฟังด้วยอาการอันสงบ ก่อนออกจากพระอุโบสถ พึงกราบพระ ๓ ครั้งแล้ว จึงทยอยกันออกอย่างมีระเบียบ และด้วยความสงบ.

ทำวัตรค่ำ(๑๒) (๑๓)

เมื่อภิกษุไปถึงพระอุโบสถพึงกราบพระ ๓ ครั้ง แล้วนั่งราบ (นั่งพับเพียบ) รอเวลา เมื่อได้ยินเสียงประโคมมโหระทึก ให้ภิกษุทุกรูปลุกขึ้นยืนประณมมือพร้อมกัน เมื่อพระเถระผู้เป็นประธาน (หัวหน้า) จุดธูปเทียนสักการะเสร็จ ภิกษุทุกรูปไหว้พระแล้วนั่งคุกเข่าพร้อมทั้งประณมมือ พระเถระ (หัวหน้า) จะกล่าวคำอภิวาท(๑๔) นำให้ภิกษุทุกรูปว่าตามเป็นตอน ๆ ไปดังนี้ :-

อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภควา,	พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเป็นพระอรหันต์ตรัสรู้ถูกถ้วนแล้ว,
พุทฺธํ ภควนฺตํ อภิวาเทมิ.	ข้าพเจ้าอภิวาทซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้ตรัสรู้แล้ว.

(พึงกราบลงหนหนึ่ง)

---

(๑๒) สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, OP.Cit., หน้า ๔๒-๔๓, ๖๖-๖๘, ๘๖-๑๐๐.

(๑๓) พระญาณวโรดม, OP. Cit., หน้า ๖-๑๓.

(๑๔) คำอภิวาทนี้ ภิกษุว่าตามแต่คำภาษาบาลี ไม่ต้องว่าคำแปล.

สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม, | พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสดีแล้ว,

ธมฺมํ นมสฺสามิ. | ข้าพเจ้านมัสการ ซึ่งพระธรรม.

(พึงกราบลงหนหนึ่ง)

สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ, | พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าปฏิบัติดีแล้ว,

สงฺฆํ นมามิ. | ข้าพเจ้าขอนอบน้อมซึ่งพระสงฆ์.

(พึงกราบลงหนหนึ่ง)

คำบูชา

(ผู้เป็นหัวหน้าว่าแต่ผู้เดียว)

ยมมฺห โข มยํ ภควนฺตํ สรณํ คตา, อุทฺทิสฺส ปพฺพชิตา | เราเป็นผู้ถึงพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์ใด เป็นสรณะ, บวชอุทิศแล้ว

โย โน ภควา สตฺถา, | พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์ใดเป็นพระศาสดาของเรา,

ยสฺส จ มยํ ภควโต ธมฺมํ โรเจม,	และเราย่อมชอบใจธรรมของพระผู้มีพระภาคเจ้าพระ-องค์ใด,
อิเมหิ สกฺกาเรหิ ตํ ภควนฺตํ สสทฺธมฺมํ สสาวก-สงฺฆํ อภิปูชยาม.	เราตั้งใจบูชา ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น พร้อมทั้งพระธรรม พร้อมทั้งพระสงฆ์ ด้วยสักการะเหล่านี้.

ปุพฺพภาคนมการ

คำนมัสการอันเป็นส่วนเบื้องต้น

(ผู้เป็นหัวหน้าว่าแต่ผู้เดียว)

(หัวหน้านำ)

หนฺททานิ มยนฺตํ ภควนฺตํ วาจาย อภิคายิตุํ ปุพฺพภาคนมการญฺเจว พุทฺธานุสฺสตินยญฺจ กโรม เส.	เชิญเถิด บัดนี้เราจงสวดทำการนอบน้อมอันเป็นส่วนเบื้องต้น เพื่อสวดสรรเสริญพระผู้มีพระภาคเจ้านั้นด้วยวาจา และทำนัยอันเป็นเครื่องระลึกถึงพระพุทธคุณ.

คำนมัสการ (๑๕)

(ว่าพร้อมกัน)

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส. (๓ หน)	ขอนอบน้อม แด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น.

(จบแล้วว่า **พุทฺธานุสฺสติ** ต่อไปเลยไม่ต้องเว้นช่วง)

พุทฺธานุสฺสติ (๑๖)

คำระลึกถึงพระพุทธเจ้า

ตํ โข ปน ภควนฺตํ เอวํ กลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคโต.	ก็แลพระกิตติศัพท์อันงามอย่างนี้ของพระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์นั้นเฟื่องฟุ้งไปว่า.
อิติปิ โส ภควา	แม้เพราะอย่างนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น
อรหํ	เป็นพระอรหันต์
สมฺมาสมฺพุทฺโธ,	เป็นผู้ตรัสรู้ถูกถ้วนแล้ว,

(๑๕), (๑๖) เวลาสวดไม่ต้องว่าคำแปล.

วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน	ทรงประกอบด้วยวิชา (๓-๘) และจรณะ (๑๕)
สุคโต	เสด็จไปดีแล้ว
โลกวิทู,	เป็นผู้รู้จักโลก,
อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ	เป็นสารถีฝึกคนที่ควรฝึก ไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า
สตฺถา เทวมนุสฺสานํ	เป็นครูสอนของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย
พุทฺโธ	เป็นผู้รู้แล้ว
ภควาติ.	เป็นผู้มีโชค ดังนี้.

(หยุดระลึกถึงพระพุทธคุณ)

พุทฺธาภิคีติ (๑๗)

คำขับสรรเสริญพระพุทธเจ้า

(หัวหน้านำ)

หนฺท มยํ พุทฺธาภิคีตึ กโรม เส.	เชิญเถิด เราจงทำการสวดสรรเสริญพระพุทธเจ้า.

(ว่าพร้อมกัน)

---

(๑๗) เวลาสวดไม่ต้องว่าคำแปล.

พุทฺธวารหนฺตวรตาทิ-คุณาภิยุตฺโต,	พระพุทธเจ้า ทรงประกอบด้วยพระคุณ มีความเป็นพระอรหันต์เป็นต้น,
สุทฺธาภิญาณกรุณาหิ สมาคตตฺโต,	มีพระองค์ประกอบด้วยพระบริสุทธิคุณ พระปัญญา-คุณ และพระกรุณาคุณ,
โพเธสิ โย สุชนตํ กมลํว สูโร,	พระองค์ใดยังหมู่สาธุชนให้เบิกบานแล้ว ดังพระอาทิตย์ยังดอกบัวให้บานฉะนั้น,
วนฺทามหํ ตมรณํ สิรสา ชิเนนฺทํ.	ข้าพเจ้าไหว้พระพุทธเจ้าผู้ไม่มีข้าศึกเป็นจอมชินะนั้นด้วยเศียรเกล้า.
พุทฺโธ โย สพฺพปาณีนํ สรณํ เขมมุตฺตมํ,	พระพุทธเจ้าพระองค์ใดเป็นสรณะอันเกษมสูงสุดของสรรพสัตว์ทั้งหลาย.
ปฐมานุสฺสติฏฺฐานํ วนฺทามิ ตํ สิเรนหํ.	ข้าพเจ้าไหว้พระพุทธเจ้าผู้เป็นที่ตั้งแห่งอนุสสติที่ ๑ นั้นด้วยเศียรเกล้า.

พุทฺธสฺสาหสฺมิ ทาโส ว	ข้าพเจ้า เป็นข้าทาสของพระพุทธเจ้า
พุทฺโธ เม สามิกิสฺสโร,	พระพุทธเจ้าเป็นเจ้านายของข้าพเจ้า,
พุทฺโธ ทุกฺขสฺส ฆาตา จ	พระพุทธเจ้าเป็นผู้กำจัดทุกข์
วิธาตา จ หิตสฺส เม.	และดำรงประโยชน์ของข้าพเจ้า.
พุทฺธสฺสาหํ นิยฺยาเทมิ สรีรญฺชีวิตญฺจิทํ,	ข้าพเจ้าขอมอบกายและถวายชีวิตนี้แด่พระพุทธเจ้า,
วนฺทนฺโตหํ จริสฺสามิ พุทฺธสฺเสว สุโพธิตํ.	ข้าพเจ้าไหว้อยู่จักประพฤติตามความตรัสรู้ดี ของพระพุทธเจ้า.
นตฺถิ เม สรณํ อญฺญํ	สรณะอื่นของข้าพเจ้าไม่มี
พุทฺโธ เม สรณํ วรํ	พระพุทธเจ้า เป็นสรณะอันประเสริฐของข้าพเจ้า

เอเตน สจฺจวชฺเชน	ด้วยการกล่าวคำสัตย์นี้
วฑฺเฒยฺยํ สตฺถุ สาสเน.	ขอข้าพเจ้าพึงเจริญในพระศาสนาของพระศาสดา.
พุทฺธํ เม วนฺทมาเนน ยํ ปุญฺญํ ปสุตํ อิธ,	ข้าพเจ้าไหว้พระพุทธเจ้าอยู่ ได้ก่อสร้างบุญใดไว้ในที่นี้,
สพฺเพปิ อนฺตรายา เม มาเหสุํ ตสฺส เตชสา.	ขออันตรายแม้ทั้งหมดอย่าได้มีแก่ข้าพเจ้า ด้วยเดชของบุญนั้น.

(พึงหมอบกราบลงว่า)

กาเยน วาจาย ว เจตสา วา, พุทฺเธ กุกมฺมํ ปกตํ มยา ยํ,	กรรมชั่วใด อันข้าพเจ้าทำแล้ว ในพระพุทธเจ้าด้วยกายหรือวาจาใจ,
พุทฺโธ ปฏิคฺคณฺหตุ อจฺจยนฺตํ,	ขอพระพุทธเจ้าจงทรงรับโทษนั้น,
กาลนฺตเร สํวริตุํ ว พุทฺเธ.	เพื่อจะระวังต่อไป ในพระพุทธเจ้า.

ธมฺมานุสฺสติ (๑๘)

คำระลึกถึงพระธรรม

(หัวหน้านำ)

หนฺท มยํ ธมฺมานุสฺสตินยํ กโรม เส.	เชิญเถิด เราจงทำนัยอันเป็นเครื่องระลึกถึงพระธรรมคุณ.

(ว่าพร้อมกัน)

สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม,	พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสดีแล้ว,
สนฺทิฏฺฐิโก	อันผู้ฟังเห็นตามได้แล้ว
อกาลิโก	ไม่จำกัดกาล
เอหิปสฺสิโก,	เป็นธรรมชวนชม,
โอปนยิโก	เป็นธรรมนำเข้าไป
ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหีติ.	อันผู้รู้พึงรู้ได้จำเพาะตนดังนี้.

(หยุดระลึกถึงพระธรรมคุณ)

---

(๑๘) เวลาสวดไม่ต้องว่าคำแปล.

ธมฺมาภิคีติ (๑๙)

คำขับสรรเสริญพระธรรม

(หัวหน้านำ)

หนฺท มยํ ธมฺมาภิคีตึ กโรม เส.	เชิญเถิด เราจงทำการสวดสรรเสริญพระธรรม.

(ว่าพร้อมกัน)

สฺวากฺขาตตาทิคุณโยค-วเสน เสยฺโย,	พระธรรมประเสริฐด้วยอำนาจที่ประกอบด้วยคุณ มีความเป็นธรรมที่ตรัสดีแล้วเป็นต้น,
โย มคฺคปากปริยตฺติ-วิโมกฺขเภโท,	พระธรรมใด ต่างโดยมรรคผลและนิพพาน,
ธมฺโม กุโลกปตนา ตทธาริธารี,	ป้องกันผู้ประพฤติธรรมไม่ให้ตกไปในโลกที่ชั่ว,
วนฺทามหํ ตมหรํ วรธมฺมเมตํ,	ข้าพเจ้าไหว้พระธรรมเครื่องขจัดความมืดนั้น,

(๑๙) เวลาสวดไม่ต้องว่าคำแปล.

ธมฺโม โย สพฺพปาณีนํ สรณํ เขมมุตฺตมํ,	พระธรรมใด เป็นสรณะอันเกษมสูงสุด ของสรรพสัตว์ทั้งหลาย,
ทุติยานุสฺสติฏฺฐานํ วนฺทามิ ตํ สิเรนหํ.	ข้าพเจ้าไหว้พระธรรม เป็นที่ตั้งแห่งอนุสสติที่ ๒ นั้น ด้วยเศียรเกล้า.
ธมฺมสฺสาหสฺมิ ทาโส ว	ข้าพเจ้า เป็นข้าทาสของพระธรรม
ธมฺโม เม สามิกิสฺสโร,	พระธรรม เป็นเจ้านายของข้าพเจ้า,
ธมฺโม ทุกฺขสฺส ฆาตา จ	พระธรรม เป็นเครื่องกำจัดทุกข์
วิธาตา จ หิตสฺส เม.	และดำรงประโยชน์ของข้าพเจ้า.
ธมฺมสฺสาหํ นิยฺยาเทมิ สรีรญฺชีวิตญฺจิทํ,	ข้าพเจ้าขอมอบกายและถวายชีวิตแด่พระธรรม,
วนฺทนฺโตหํ จริสฺสามิ ธมฺมสฺเสว สุธมฺมตํ.	ข้าพเจ้าไหว้อยู่จักประพฤติตามความที่พระธรรมเป็นธรรมดี.

นตฺถิ เม สรณํ อญฺญํ	สรณะอื่นของข้าพเจ้าไม่มี
ธมฺโม เม สรณํ วรํ,	พระธรรม เป็นสรณะอันประเสริฐของข้าพเจ้า,
เอเตน สจฺจวชฺเชน วฑฺเฒยฺยํ สตฺถุ สาสเน.	ด้วยการกล่าวคำสัตย์นี้ ขอข้าพเจ้าพึงเจริญในพระศาสนาของพระศาสดา.
ธมฺมํ เม วนฺทมาเนน ยํ ปุญฺญํ ปสุตํ อิธ,	ข้าพเจ้าไหว้พระธรรมอยู่ ได้ก่อสร้างบุญใดไว้ในที่นี้,
สพฺเพปิ อนฺตรายา เม มาเหสุํ ตสฺส เตชสา.	ขออันตรายแม้ทั้งหมดอย่าได้มีแก่ข้าพเจ้า ด้วยเดชของบุญนั้น.

(พึงหมอบกราบลงว่า)

กาเยน วาจาย ว เจตสา วา, ธมฺเม กุกมฺมํ ปกตํ มยา ยํ,	กรรมชั่วใด อันข้าพเจ้าทำแล้ว ในพระธรรมด้วยกายหรือวาจาใจ,
ธมฺโม ปฏิคฺคณฺหตุ อจฺจยนฺตํ,	ขอพระธรรมจงรับโทษนั้น,

กาลนฺตเร สํวริตุํ วา ธมฺเม.	เพื่อระวังต่อไปในพระธรรม.

สงฺฆานุสฺสติ [(๒๐)]

คำระลึกถึงพระสงฆ์

(หัวหน้านำ)

หนฺท มยํ สงฺฆานุสฺสตินยํ กโรม เส.	เชิญเถิด เราจงทำนัยอันเป็นเครื่องระลึกถึงพระสังฆคุณ.

(ว่าพร้อมกัน)

สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ,	พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ปฏิบัติดีแล้ว,
อุชุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ,	.....ปฏิบัติซื่อตรง,
ญายปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ,	.....ปฏิบัติเป็นธรรม,

---

(๒๐) เวลาสวดไม่ต้องว่าคำแปล.

สามีจิปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ,	....ปฏิบัติชอบยิ่ง,
ยทิทํ	คือ
จตฺตาริ ปุริสยุคานิ	จัดเป็นสี่คู่
อฏฺฐ ปุริสปุคฺคลา,	เป็นบุรุษบุคคลแปด,
เอส ภควโต สาวกสงฺโฆ,	นี่พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า,
อาหุเนยฺโย	ควรนับถือ
ปาหุเนยฺโย	ควรต้อนรับ
ทกฺขิเณยฺโย	ควรทักษิณา
อญฺชลิกรณีโย,	ควรทำอัญชลี,
อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ	เป็นเนื้อนาบุญของโลก
โลกสฺสาติ.	ไม่มีนาอื่นยิ่งกว่าดังนี้.

(หยุดระลึกถึงพระสังฆคุณ)

สงฺฆาภิคีติ (๒๑)

คำขับสรรเสริญพระสงฆ์

(หัวหน้านำ)

หนฺท มยํ สงฺฆาภิคีตึ กโรม เส.	เชิญเถิด เราจงทำการสวดสรรเสริญพระสงฆ์.

(ว่าพร้อมกัน)

สทฺธมฺมโช สุปฏิปตฺติ-คุณาทิยุตฺโต,	พระสงฆ์เกิดจากพระสัทธรรม ประกอบด้วยคุณ มีปฏิบัติดีเป็นต้น,
โยฏฺฐพฺพิโธ อริย-ปุคฺคลสงฺฆเสฏฺโฐ,	เป็นหมู่พระอริยบุคคลผู้ประเสริฐแปดจำพวก,
สีลาทิธมฺมปวราสยกาย-จิตฺโต.	มีกายและจิตอาศัยพระธรรม มีศีลเป็นต้น.
วนฺทามหํ ตมริยาน คณํ สุสุทฺธํ	ข้าพเจ้าไหว้ซึ่งพระอริยสงฆ์ ผู้บริสุทธิ์ดีแล้วนั้น

---

(๒๑) เวลาสวดไม่ต้องว่าคำแปล.

สงฺโฆ โย สพฺพปาณีนํ สรณํ เขมมุตฺตมํ	พระสงฆ์ใด เป็นสรณะอันเกษมสูงสุด ของสรรพสัตว์ทั้งหลาย
ตติยานุสฺสติฏฺฐานํ วนฺทามิ ตํ สิเรนหํ.	ข้าพเจ้าไหว้พระสงฆ์เป็นที่ตั้งแห่งอนุสสติที่ ๓ นั้น ด้วยเศียรเกล้า.
สงฺฆสฺสาหสฺมิ ทาโส ว	ข้าพเจ้า เป็นข้าทาสของพระสงฆ์
สงฺโฆ เม สามิกิสฺสโร,	พระสงฆ์ เป็นเจ้านายของข้าพเจ้า,
สงฺโฆ ทุกฺขสฺส ฆาตา จ วิธาตา จ หิตสฺส เม.	พระสงฆ์ เป็นผู้กำจัดทุกข์ และดำรงประโยชน์ของข้าพเจ้า.
๘ สงฺฆสฺสาหํ นิยฺยาเทมิ สรีรญฺชีวิตญฺจิทํ,	ข้าพเจ้า ขอมอบกายและถวายชีวิตนี้แด่พระสงฆ์,
วนฺทนฺโตหํ จริสฺสามิ สงฺฆสฺโสปฏิปนฺนตํ.	ข้าพเจ้าไหว้อยู่ จักประพฤติตามความที่พระสงฆ์ปฏิบัติดีแล้ว.

นตฺถิ เม สรณํ อญฺญํ สงฺโฆ เม สรณํ วรํ,	สรณะอื่นของข้าพเจ้าไม่มี พระสงฆ์เป็นสรณะอันประเสริฐของข้าพเจ้า,
เอเตน สจฺจวชฺเชน วฑฺเฒยฺยํ สตฺถุ สาสเน.	ด้วยกล่าวคำสัตย์นี้ ขอข้าพเจ้าพึงเจริญในพระศาสนาของพระศาสดา.
สงฺฆํ เม วนฺทมาเนน ยํ ปุญฺญํ ปสุตํ อิธ.	ข้าพเจ้าไหว้พระสงฆ์อยู่ได้แก่สร้างบุญใดไว้ในที่นี้.
สพฺเพปิ อนฺตรายา เม มาเหสุํ ตสฺส เตชสา.	ขออันตรายแม้ทั้งหมดอย่าได้มีแก่ข้าพเจ้า เพราะเดชของบุญนั้น.

(พึงหมอบกราบลงว่า)

กาเยน วาจาย ว เจตสา วา, สงฺเฆ กุกมฺมํ ปกตํ มยา ยํ,	กรรมชั่วใด อันข้าพเจ้าทำแล้วในพระสงฆ์ ด้วยกายหรือวาจาใจ,
สงฺโฆ ปฏิคฺคณฺหตุ อจฺจยนฺตํ,	ขอพระสงฆ์จงรับโทษนั้น,

กาลนฺตเร สํวริตุํ ว สงฺเฆ.	เพื่อจะระวังต่อไปในพระสงฆ์.

(จบทำวัตรค่ำ)

(สวดจบแล้วพึงนั่งราบ)

ต่อจากนี้จะเป็นการสวดมนต์บทพิเศษอื่น ๆ (ให้ดูบทสวดมนต์พิเศษหลังทำวัตรค่ำ) เมื่อจบแล้วจึงสวด **อตีตปัจจเวกขณะ** ฯลฯ

อตีตปจฺจเวกฺขณ (๒๒)

(หัวหน้านำ)

หนฺท มยํ อตีตปจฺจ-เวกฺขณปาฐํ ภณาม เส.	เชิญเถิด เราจงสวดบาลีสำหรับพิจารณาปัจจัย ๔ ที่บริโภคแล้ว.

(ว่าพร้อมกัน)

---

(๒๒) **"อตีตปัจจเวกขณะ"** แปลว่า แบบสำหรับพิจารณาในเวลาล่วงแล้ว เป็นแบบสำหรับพิจารณาจตุปัจจัย เช่นเดียวกับ **"ตังขณิกปัจจเวกขณะ"** ในทำวัตรเช้า แต่อตีตปัจจเวกขณะนี้เป็นการให้นึกเตือนสติ เพราะบางครั้งในขณะบริโภคจตุปัจจัยอาจไม่ได้ทำสติ จึงต้องให้หวนนึกถึงภายหลังในวันนั้น เวลาสวดไม่ต้องว่าคำแปล.

อชฺช มยา อปจฺจเวกฺ-
ขิตฺวา ยํ จีวรํ ปริภุตฺตํ,

ตํ ยาวเทว สีตสฺส ปฏิ-
ฆาตาย, อุณฺหสฺส ปฏิฆาตาย
ฑํสมกสวาตาตปสิรึสปสมฺผสฺ-
สานํ ปฏิฆาตาย,

ยาวเทว หิริโกปิน-
ปฏิจฺฉาทนตฺถํ.

อชฺช มยา อปจฺจเวกฺ-
ขิตฺวา โย ปิณฺฑปาโต ปริ-
ภุตฺโต,

โส เนว ทวาย น
มทาย น มณฺฑนาย น
วิภูสนาย,

จีวรใด อันเราไม่ได้
พิจารณาแล้ว บริโภคแล้ว ใน
วันนี้,

จีวรนั้น เราบริโภคแล้ว
เพียงเพื่อบำบัดหนาว, เพื่อ
บำบัดร้อน, เพื่อบำบัดสัมผัส
เหลือบ ยุง ลม แดด สัตว์
เสือกคลานทั้งหลาย,

เพียงเพื่อปกปิดอวัยวะ
ที่ยั่วความอาย.

บิณฑบาตใด อันเราไม่
ได้พิจารณาแล้ว บริโภคแล้ว
ในวันนี้,

บิณฑบาตนั้น อันเรา
บริโภคแล้ว ไม่เพื่อเล่น ไม่
เพื่อเมา ไม่เพื่อสดใส ไม่เพื่อ
เปล่งปลั่ง,

ยาวเทว อิมสฺส กายสฺส ฐิติยา ยาปนาย วิหึสุปรติยา พฺรหฺมจริยานุคฺคหาย,

เพียงเพื่อตั้งอยู่แห่งกายนี้ เพื่อให้ชีวิตเป็นไป เพื่อระงับความลำบาก เพื่ออนุเคราะห์พรหมจรรย์,

อิติ ปุราณญฺจ เวทนํ ปฏิหงฺขามิ นวญฺจ เวทนํ น อุปฺปาเทสฺสามิ, ยาตฺรา จ เม ภวิสฺสติ อนวชฺชตา จ ผาสุวิหาโร จาติ.

ด้วยคิดว่าเราย่อมระงับเวทนาเก่าเสียได้ด้วย จักไม่ยังเวทนาใหม่ให้เกิดขึ้นได้ด้วย, ความเป็นไป ความหาโทษมิได้ ความอยู่ผาสุกของเราจักมีด้วยเพราะอย่างนี้.

อชฺช มยา อปจฺจเวกฺขิตฺวา ยํ เสนาสนํ ปริภุตฺตํ,

เสนาสนะใด อันเราไม่ได้พิจารณาแล้ว บริโภคแล้วในวันนี้,

ตํ ยาวเทว สีตสฺส ปฏิฆาตาย, อุณฺหสฺส ปฏิฆาตาย, ฑํสมกสวาตาตปสิรึสปสมฺผสฺสานํ ปฏิฆาตาย,

เสนาสนะนั้น อันเราบริโภคแล้ว เพียงเพื่อบำบัดหนาว, เพื่อบำบัดร้อน, เพื่อบำบัดสัมผัส เหลือบ ยุง ลม แดด สัตว์เสือกคลานทั้งหลาย,

ยาวเทว อุตุปริสฺสย-วิโนทนํ ปฏิสลฺลานารามตฺถํ.

เพียงเพื่อบรรเทาอันตรายแต่ฤดูเสีย และชอบในอันหลีกเร้น.

อชฺช มยา อปจฺจเวกฺขิตฺวา โย คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขาโร ปริภุตฺโต,

ยาปรุงเป็นปัจจัยสำหรับคนไข้ใด อันเรามิได้พิจารณาแล้ว บริโภคแล้ว ในวันนี้,

โส ยาวเทว อุปฺปนฺนานํ เวยฺยาพาธิกานํ เวทนานํ ปฏิฆาตาย, อพฺยาปชฺฌปรมตายาติ.

ยาปรุง...นั้นเราบริโภคแล้ว เพื่อบำบัดเวทนา มีอาพาธต่าง ๆ เป็นมูล อันเกิดขึ้นแล้ว เพื่อเป็นผู้หาความลำบากมิได้ เป็นอย่างยิ่งแล.

พรหมวิหาร (๒๓)

(หัวหน้านำ)

หนฺท มยํ พฺรหฺมวิหาร-ผรณํ กโรม เส.	เชิญเถิด เราจงทำการแผ่พรหมวิหารธรรม.

(ว่าพร้อมกัน)

(เมตตา) สพฺเพ สตฺตา	สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง
อเวรา โหนฺตุ	จงเป็นผู้ไม่มีเวรเถิด
อพฺยาปชฺฌา โหนฺตุ	จงเป็นผู้ไม่เบียดเบียนกันเถิด
อนีฆา โหนฺตุ	จงเป็นผู้ไม่มีทุกข์กายทุกข์ใจเถิด
สุขี อตฺตานํ ปริหรนฺตุ	จงเป็นผู้มีสุขรักษาตนเถิด
(กรุณา) สพฺเพ สตฺตา	สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง
ทุกฺขา ปมุจฺจนฺตุ	จงพ้นจากทุกข์เถิด

---

(๒๓) **"พรหมวิหาร"** เวลาสวดว่าคำแปลด้วย โดยว่าคำบาลีและคำแปลติดต่อกันไปในแต่ละบรรทัดให้จบก่อน จึงว่าบรรทัดต่อไป.

(มุทิตา) สพฺเพ สตฺตา	สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง
มา ลทฺธสมฺปตฺติโต	จงอย่าไปปราศจากสมบัติอัน
วิคจฺฉนฺตุ	ได้แล้วเถิด
(อุเบกขา) สพฺเพ สตฺตา	สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง
กมฺมสฺสกา	เป็นผู้มีกรรมเป็นของ ๆ ตน
กมฺมทายาทา	เป็นผู้รับผลของกรรม
กมฺมโยนี	เป็นผู้มีกรรมเป็นกำเนิด
กมฺมพนฺธู	เป็นผู้มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์
กมฺมปฏิสรณา	เป็นผู้มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย
ยํ กมฺมํ กริสฺสนฺติ	จักทำกรรมอันใดไว้
กลฺยาณํ วา ปาปกํ วา	ดีหรือชั่ว
ตสฺส ทายาทา ภวิสฺสนฺติ.	จักเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น.

คาถากรวดน้ำ (๒๔)

พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๔

(หัวหน้านำ)

หนฺท มยํ ปตฺติทานํ กโรม เส.	เชิญเถิด เราจงทำการให้ส่วนบุญ.

(ว่าพร้อมกัน)

ปุญฺญสฺสิทานิ กตสฺส ยานญฺญานิ กตานิ เม เตสญฺจ ภาคิโน โหนฺตุ สตฺตานนฺตาปฺปมาณกา,	ขอสัตว์ทั้งหลายไม่มีที่สุด ไม่มีประมาณ จงเป็นผู้มีส่วนแห่งบุญที่ข้าพเจ้าได้ทำในบัดนี้ แลแห่งบุญทั้งหลายอื่นที่ข้าพเจ้าได้ทำแล้ว,
เย ปิยา คุณวนฺตา จ, มยฺหํ มาตาปิตาทโย.	คือชนเหล่าใดเป็นที่รักผู้มีคุณ, มีมารดาและบิดาของข้าพเจ้าเป็นต้น.

---

(๒๔) "คาถากรวดน้ำ" ให้ว่าคำแปลด้วย โดยว่าคำบาลีและคำแปลติดต่อกันไปในแต่ละบรรทัด ส่วนที่มีขีดกั้นคำแปลนั้น ให้ว่าคำบาลีให้จบส่วนนั้นก่อน จึงว่าคำแปลส่วนนั้น.

ทิฏฺฐา เม จาปฺยทิฏฺฐา วา	ที่ข้าพเจ้าได้เห็นหรือแม้ไม่ได้เห็น
อญฺเญ มชฺฌตฺตเวริโน สตฺตา ติฏฺฐนฺติ โลกสฺมึ, เตภุมฺมา จตุโยนิกา, ปญฺเจกจตุโวการา	แลสัตว์ทั้งหลายอื่น ที่เป็นกลางแลมีเวรกันตั้งอยู่ในโลก, เกิดในภูมิ ๓ เกิดในกำเนิด ๔, มีขันธ์ ๕ และขันธ์ ๑ และขันธ์ ๔,
สํสรนฺตา ภวาภเว.	ท่องเที่ยวอยู่ในภพน้อยแลภพใหญ่.
ญาตํ เย ปตฺติทานมฺเม,	สัตว์เหล่าใด ทราบการให้ส่วนบุญของข้าพเจ้าแล้ว,
อนุโมทนฺตุ เต สยํ,	ขอสัตว์เหล่านั้น จงอนุโมทนาเองเถิด,
เย จิมํ นปฺปชานนฺติ,	ก็สัตว์เหล่าใด ย่อมไม่ทราบการให้ส่วนบุญของข้าพ-เจ้านี้,
เทวา เตสํ นิเวทยุํ.	ขอเทพทั้งหลายพึงแจ้งแก่สัตว์เหล่านั้น.

มยา ทินฺนาน ปุญฺญานํ อนุโมทนเหตุนา,	เพราะเหตุ คืออนุโมทนาบุญทั้งหลายที่ข้าพเจ้าให้แล้ว,
สพฺเพ สตฺตา สทา โหนฺตุ อเวรา สุขชีวิโน.	ขอสัตว์ทั้งปวงจงอย่ามีเวร อยู่เป็นสุขเสมอเถิด.
เขมปฺปทญฺจ ปปฺโปนฺตุ, เตสาสา สิชฺฌตํ สุภา.	แลจงถึงทางอันเกษมเถิด, ขอความหวังอันดีของสัตว์เหล่านั้น จงสำเร็จ เทอญ.

จบ

หลังจากทำวัตรค่ำเสร็จแล้ว จะมีการเรียกชื่อพระนวกะ (พระใหม่) ทั้งหมด ตามลำดับอาวุโส ด้วยชื่อภาษาบาลี ซึ่งพระอุปัชฌายะตั้งให้เมื่อตอนบวช ต้องคอยระวังให้ดี พอถึงชื่อของตนให้ประนมมือและขานรับเป็นภาษาบาลีว่า "อาคโต ภนฺเต" (อาคะโต ภันเต) รอจนเรียกชื่อจบทั้งหมด จึงพร้อมกันกราบพระ ๓ ครั้ง แล้วทยอยกันออกจากพระอุโบสถอย่างมีระเบียบ และด้วยความสงบ.

บทสวดมนต์พิเศษหลังทำวัตรค่ำ (๒๕) (๒๖)

บทสวดมนต์พิเศษหลังทำวัตรค่ำนี้ สำหรับที่วัดบวรนิเวศ-วิหารใช้สวดเป็นประจำหลังจากจบทำวัตรค่ำมี ๓ บทด้วยกันคือ

๑) รตนตฺตยปฺปภาวาภิยาจนคาถา พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

๒) สุขาภิยาจนคาถา ของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฉิม) วัดโมลีโลก

๓) รตนตฺตยปฺปภาวสิทฺธิคาถา ของสมเด็จพระอริยวงศา-คตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (จวน อุฏฐายี ป.ธ.๙) วัดมกุฏ-กษัตริยาราม ทรงนิพนธ์เมื่อยังเป็นพระเทพวที

ในการสวดบทสวดมนต์พิเศษนี้ จะสวดเพียงวันละบทเดียวเท่านั้น โดยพระเถระผู้เป็นหัวหน้าจะเป็นผู้เลือกนำสวดเองตามความเหมาะสม เมื่อสวดจบแล้วจึงจะสวดอตีตปัจจเวกขณะ ฯลฯ ต่อไป.

---

(๒๕) พระศาสนโศภน, สวดมนต์แปล, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพ ฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๒) หน้า ๑๐๔-๑๐๙.

รตนตฺตยปฺปภาวาภิยาจนคาถา (๒๗)

(หัวหน้านำ)

หนฺท มยํ รตนตฺตยปฺ-ปภาวาภิยาจนคาถาโย ภณาม เส.	เชิญเถิด เราจงสวดคาถาขออานุภาพพระรัตนตรัย.

(ว่าพร้อมกัน)

อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ	พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นพระอรหันต์
อุตฺตมํ ธมฺมมชฺฌคา,	ได้บรรลุธรรมอันอุดม,
มหาสงฺฆํ ปโพเธสิ	ยังสงฆ์หมู่ใหญ่ ให้ตรัสรู้แล้ว
อิจฺเจตํ รตนตฺตยํ,	หมวดสามแห่งรัตนะนี้อย่างนี้,
พุทฺโธ ธมฺโม สงฺโฆ จาติ	พระรัตนตรัย แม้เป็นต่างกัน โดยวัตถุว่า "พุทฺโธ ธมฺโม และสงฺโฆ" ดังนี้,
นานาโหนฺตมฺปิ วตฺถุโต,	

---

(๒๗) เวลาสวดไม่ต้องว่าคำแปล.

อญฺญมญฺญาวิโยคา ว เอกีภูตมฺปนตฺถโต,	แต่เป็นอย่างเดียวกันโดยเนื้อความ เพราะไม่พรากจากกันและกันได้,
พุทฺโธ ธมฺมสฺส โพเธตา	พระพุทธเจ้า เป็นผู้ตรัสรู้พระธรรม
ธมฺโม สงฺเฆน ธาริโต,	พระธรรม อันพระสงฆ์ทรงจำไว้,
สงฺโฆ จ สาวโก พุทฺธสฺส	พระสงฆ์ก็เป็นสาวกของพระพุทธเจ้า
อิจฺเจกาพทฺธเมวิทํ,	พระรัตนตรัยเนื่องเป็นอันเดียวกันอย่างนี้นั่นเทียว,
วิสุทฺธํ อุตฺตมํ เสฏฺฐํ โลกสฺมึ รตนตฺตยํ, สํวตฺตติ ปสนฺนานํ อตฺตโน สุทฺธิกามินํ,	พระรัตนตรัยนี้ เป็นของหมดจด อุดมประเสริฐในโลก ย่อมเป็นไปพร้อมเพื่อความหมดจดอย่างยิ่งแก่สัตว์ทั้งหลาย,
สมฺมา ปฏิปชฺชนฺตานํ	ผู้เลื่อมใสแล้ว ผู้ใคร่ซึ่ง

ปรมาย วิสุทฺธิยา,	ความหมดจดแก่ตนผู้ปฏิบัติ อยู่โดยชอบ,
วิสุทฺธิ สพฺพเกฺลเสหิ โหติ ทุกฺเขหิ นิพฺพุติ,	ความหมดจดจากสรรพกิเลสทั้งหลาย ย่อมเป็นความดับจากทุกข์ทั้งหลาย,
นิพฺพานํ ปรมํ สุญฺญํ	ความดับเป็นธรรมสูญอย่างยิ่ง
นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ,	ความดับเป็นสุขอย่างยิ่ง,
เอเตน สจฺจวชฺเชน	ด้วยความกล่าวสัตย์นี้
สุวตฺถิ โหตุ สพฺพทา,	ขอความสวัสดี จงมีในกาลทั้งปวง,
รตนตฺตยานุภาเวน	ด้วยอานุภาพแห่งพระรัตนตรัย
รตนตฺตยเตชสา,	ด้วยเดชแห่งพระรัตนตรัย,
อุปทฺทวนฺตรายา จ	อุปัทวะและอันตรายทั้งหลายด้วย
อุปสคฺคา จ สพฺพโส,	ด้วยความข้องขัดทั้งหลายด้วย,

มา กทาจิ สมฺผุสึสุ	อย่าได้พ้องพานสยามรัฐนี้
รฏฺจํ สฺยามานเมวิทํ,	ในกาลไหน ๆ เลย,
อาโรคิยสุขญฺเจว	สุขเกิดแต่ความเป็นคนไม่มีโรคด้วยนั่นเทียว
ตโต ทีฆายุตาปิ จ,	แต่นั้น แม้ความเป็นผู้มีอายุยืนด้วย,
ตพฺพตฺถูนญฺจ สมปโตฺย[๒๘]	ความสมบูรณ์แห่งวัตถุทั้งหลายเหล่านั้นด้วย
สุขํ สพฺพตฺถ โสตฺถิ จ,	ความสุขสวัสดี ในเหตุทั้งหลายทั้งปวงด้วย,
ภวนฺตุ สมฺปวตฺตนฺตุ สฺยามานํ รฏฺจปาลินํ,	จงมี จงเป็นไปพร้อมแก่พวกรัฐบาลสยามทั้งหลาย,
เต จ รฏฺจญฺจ รกฺขนฺตุ สฺยามรฏฺจิกเทวตา, สฺยามานํ รฏฺจิปาลีหิ ธมฺมามิเสหิ ปูชิตา,	ขอเหล่าเทพดา ผู้ดำรงอยู่ในสยามรัฐ อันพวกรัฐบาลสยามบูชาแล้วด้วยธรรมพลี และ อามิสพลีทั้งหลาย จงรักษาซึ่งพวก รัฐบาลสยามนั้นด้วยซึ่งแว่นแคว้นด้วย,

---

(๒๘) อ่านว่า "สัมปัตตะโย."

สิทฺธมตฺถุ สิทฺธมตฺถุ สิทฺธมตฺถุ อิทํ ผลํ,

เอตสฺมึ รตนตฺตยสฺมึ สมฺปสาทเจตโส.

ขอผลแห่งจิต อันเลื่อมใสในพระรัตนตรัยนี่นี้ จงเป็นผลสำเร็จ จงเป็นผลสำเร็จ จงเป็นผลสำเร็จเทอญ.

สุขาภิยาจนคาถา (๒๙)

(หัวหน้านำ)

หนฺท มยํ สุขาภิยาจน-คาถาโย ภณาม เส.

เชิญเถิด เราจงสวดคาถาขอความสุข.

(ว่าพร้อมกัน)

ยํ ยํ เทวมนุสฺสานํ มงฺคลตฺถาย ภาสิตํ,

พระปริตรใด ๆ อันเราสวดแล้วเพื่อประโยชน์แก่มงคลแห่งเทพดาและมนุษย์ทั้งหลาย,

ตสฺส ตสฺสานุภาเวน

ด้วยอานุภาพแห่งพระ-ปริตรนั้น ๆ

๔

(๒๙) เวลาสวดไม่ต้องว่าคำแปล.

โหตุ ราชกุเล สุขํ,	ขอความสุขจงมีในราชสกุล,
เย เย อารกฺขกา เทวา	เทพเจ้าทั้งหลายใด ๆ ผู้รักษาโดยเอื้อเฟื้อ
ตตฺถ ตตฺถาธิวาสิโน,	ผู้สิงสถิตอยู่ในสถานนั้น ๆ ทั้งหมด อันเราบูชา
อิมินา ธมฺมทาเนน สพฺเพ อมฺเหหิ ปูชิตา,	แล้วด้วยธรรมทานนี้,
สทา ภทฺรานิ ปสฺสนฺตุ	เทพเจ้าทั้งหลายนั้น ๆ จงเห็นสิ่งอันเจริญทั้งหลายทุกเมื่อ
สุขิตา โหนฺตุ นิพฺภยา,	จงเป็นผู้ถึงซึ่งความสุขปราศจากภัยทุกเมื่อ,
อปฺปมตฺตา จ อมฺเหสุ สพฺเพ รกฺขนฺตุ โน สทา,	อนึ่ง เหล่าเทพเจ้าทั้งสิ้น จงอย่าประมาทแล้วในเรา รักษาเราทุกเมื่อ,
ยญฺจ โน ภาสมาเนหิ กุสลํ ปสุตํ พหุํ, ตนฺโน เทวานุโมทนฺตุ	อนึ่ง กุศลอันใดมากอันเรา ภาษิตอยู่ ขวนขวายแล้ว เทพเจ้าทั้งหลาย จงอนุโมทนากุศลอันนั้นของเรา

จิรํ ติฏฺฐนฺตุ สาตตํ,	จงดำรงอยู่ติดต่อกันสิ้นกาล,
เย วา ชลาพุชณฺฑชา	อนึ่ง สัตว์ทั้งหลายใดที่เป็นชลาพุชะกำเนิดในครรภ์มารดาและที่เป็นอัณฑชะกำเนิดในฟอง
สํเสทโชปปาติกา,	และที่เป็นสังเสทชะกำเนิดในเหงื่อไคล และที่เป็นอุปปาติกะกำเนิดลอยขึ้น,
อเวรา โหนฺตุ สพฺเพ เต	ขอสรรพสัตว์ทั้งหลายนั้น จงเป็นผู้ไม่มีเวร
อนีฆา นิรุปทฺทวา,	ไม่มีทุกข์ ไม่มีอุปัทวะ,
ปสฺสนฺตุ อนวชฺชานิ	เห็นกรรมทั้งหลาย อันหาโทษมิได้
มา จ สาวชฺชมาคมา,	อนึ่ง กรรมอันมีโทษอย่ามาพ้องพานสัตว์เหล่านั้น,

จิรํ ติฏฺฐตุ โลกสฺมึ
สมฺมาสมฺพุทฺธสาสนํ,
ทสฺเสนฺตํ โสตวนฺตูนํ
มคฺคํ สตฺตวิสุทฺธิยา,

ขอคำสั่งสอนของพระ-สัมมาสัมพุทธเจ้า อันแสดงมรรคาแก่สัตว์ผู้มีโสตวิญญาณธาตุ เพื่อความหมดจดแก่สัตว์จงดำรงอยู่ในโลกสิ้นกาลนาน,

ยาว พุทฺโธติ นามมฺปิ
โลกเชฏฺฐสฺส สตฺถุโน,
สมฺมาเทสิตธมฺมสฺส
ปวตฺตติ มเหสิโน,

แม้พระนามว่า พุทโธ ดังนี้ ของพระศาสดาผู้ประเสริฐในโลก ผู้มีธรรมอันแสดงแล้วโดยชอบ ผู้แสวงหาซึ่งคุณอันใหญ่ยังเป็นไปอยู่เพียงใด,

ปสนฺนา โหนฺตุ สพฺเพปิ
ปาณิโน พุทฺธสาสเน,

แม้สรรพสัตว์ทั้งหลายจงเป็นผู้เลื่อมใสแล้วในพระ-พุทธศาสนา,

สมฺมา ธารํ ปเวจฺฉนฺโต
กาเล เทโว ปวสฺสตุ,

ฝนจงเพิ่มให้อุทกธารตกต้องในกาลโดยชอบ,

วุฑฺฒิภาวาย สตฺตานํ
สมิทฺธํ เนตุ เมทนึ,

จงนำไปซึ่งเมทนีดล ให้สำเร็จประโยชน์ เพื่ออันบังเกิดความเจริญแก่สัตว์ทั้งหลาย,

มาตา ปิตา จ อตฺรชํ นิจฺจํ รกฺขนฺติ ปุตฺตกํ,	มารดาและบิดา ย่อมถนอมบุตรน้อย อันบังเกิดในตนเป็นนิตย์ฉันใด,
เอวํ ธมฺเมน ราชาโน ปชํ รกฺขนฺตุ สพฺพทา.	พระราชาทั้งหลาย จงทรงรักษาประชาราษฎร์โดยชอบในกาลทั้งปวงฉันนั้น.

รตนตฺตยปฺปภาวสิทฺธิคาถา (๓๐)

(หัวหน้านำ)

หนฺท มยํ รตนตฺตยปฺปภาวสิทฺธิคาถาโย ภณาม เส.	เชิญเถิด เราจงสวดคาถาขอความสำเร็จด้วยอานุภาพของพระรัตนตรัย.

(ว่าพร้อมกัน)

อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ	พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

---

(๓๐) เวลาสวดไม่ต้องว่าคำแปล.

โลกานํ อนุกมฺปโก,	ทรงปลุกเวไนยสัตว์ให้ตื่น,
เวเนยฺยานํ ปโพเธตา,	ทรงพร่ำสอนชี้ทางความสงบ,
สนฺติมคฺคานุสาสโก,	พระธรรมอันสูงสุด พระองค์,
สฺวากฺขาโต อุตฺตโม ธมฺโม	ตรัสไว้ดีแล้ว
โลกานํ ตมทาลโก,	ทำลายความมืดของสัตว์โลก,
นิยฺยานิโก จ ทุกฺขสฺมา	นำสัตว์ออกจากทุกข์และตาม
ธมฺมจารีนุปาลโก.	รักษาผู้ประพฤติธรรมเป็นประจำ.
สุปฏิปนฺโน มหาสงฺโฆ	พระสงฆ์หมู่ใหญ่ผู้ปฏิบัติดีแล้ว
โลกานํ ปุญฺญมากโร,	เป็นบ่อเกิดบุญของสัตว์โลก,
สีลทิฏฺฐีหิ สํสุทฺโธ	เป็นผู้บริสุทธิ์ดี ด้วยศีลและทิฏฐิ

สนฺติมคฺคนิโยชโก.	ช่วยนำสัตว์ไปในทางสงบ.
อิจฺเจตํ รตนํ เสฏฺฐํ	ดังกล่าวนี้ คือรัตนะอันประเสริฐ
โลเก สรณมุตฺตมํ,	เป็นสรณะคือที่พึ่งสูงสุดในโลก,
ปริกฺขกาน ธีรานํ	ทนต่อวิจารณญาณของเหล่า
ญาณสญฺจารณกฺขมํ.	นักปราชญ์ผู้พิจารณาโดยรอบคอบ.
ยสฺส โลกํ ปภาเสติ	ประเทศไทยตั้งอยู่ในสันติสุข
อาตโปว ตโมนุโท,	ดำรงอิสรภาพติดต่อมานาน,
ทยฺยเทโส อิมาคมฺม	เพราะอาศัยพระรัตนตรัยนี้
เขมมคฺคปฺปโชตนํ.	ส่องทางอันเกษมปลอดภัย.

สนฺติสุเข ปติฏฺฐาติ	เหมือนแสงพระอาทิตย์กำจัดมืด ส่อง
อิสฺสโร สาตตํ จิโต,	โลกให้สว่างไสวอยู่ฉะนั้น,
อคฺคเมตํ ติรตนํ	พระรัตนตรัยอันเลิศนี้
ครุํ กตฺวาน รกฺขิตํ.	ประเทศไทยรักษาไว้โดยความเคารพ.
ธชํ กตฺวา ปเทสสฺส	ถึงยกขึ้นเป็นธงชัยของประเทศ
ทยฺยเทเสน อุทฺธตํ,	รัฐธรรมนูญให้สิทธิแก่
นิติปญฺญตฺติการาย สทิฏฺฐิริยา ปกุพฺพเน.	ประชาราษฎร ในการออกกฎหมาย.
ธมฺมนุญฺญํ ว รฏฺฐสฺส รฏฺฐานํ สิทฺธิทายกํ.	(นิติบัญญัติ) และกระทำตามกฎหมาย (ตุลาการ) ทั้งในการทำตามความเห็นของตน (บริหาร).
เอวํ สาสนกิจฺเจสุ สงฺฆํ กตฺวานธิสสรํ, ปสิชฺฌนนฺติทํ พุทฺธสาสนสฺส ปสาสนํ.	การปกครองของพระพุทธศาสนานี้ก็อย่างนั้น ปสาสน์ให้สงฆ์ในพระพุทธศาสนานี้เป็นใหญ่ในศาสนกิจทั้งหลาย.

เอวํ ปสาสนุปาเยน ถิรํ ติฏฺฐติ สาสนํ.	พระศาสนาดำรงอยู่ได้นาน ก็ด้วยอุบายเป็นเครื่องปกครองอย่างนี้.
รตนตฺตยานุภาเวน รตนตฺตยเตชสา,	ด้วยเดชานุภาพแห่งพระรัตนตรัย,
ทยฺยชาติ วิโรเจตุ สพฺพสมฺปตฺติสิทฺธิยา.	ขอชาติไทยรุ่งเรือง ด้วยความสำเร็จแห่งสมบัติทั้งปวง.
อิทฺธึ ปปฺโปตุ เวปุลฺลํ วิรุฬฺหึ จุตฺตรึ สทา,	จงถึงความสำเร็จ งอกงามไพบูลย์ยิ่ง ๆ ขึ้นไป ทุกเมื่อเถิด,
จิรํ ติฏฺฐตุ โลกสฺมึ สมฺมาสมฺพุทฺธสาสนํ,	ขอคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอันแสดงทาง,
ทสฺเสนฺตํ ภพฺพสตฺตานํ อญฺชสํ ว วิสุทฺธิยา,	เพื่อความหมดจด ของสรรพสัตว์ทั้งหลาย จงดำรงอยู่ในโลกตลอดกาลนาน,
จิรญฺชีวตุ ทีฆายุ ทยฺยานํ ธมฺมขตฺติโย,	ขอพระมหากษัตริย์ผู้ทรงธรรมของนิกรชาวไทย,

วณฺณวา พลสมฺปนฺโน นิรามโย จ นิพฺภโย,	จงมีพระฉวีวรรณ พลานามัย ปราศจากสรรพ-ภยันตราย ทรงมีพระชนมายุยิ่งยืนนาน,
รฏฺฐสฺส ธมฺมนุญฺญญฺจ จิรํ ติฏฺฐตุ โสตฺถินา.	และขอรัฐธรรมนูญ จงดำรงอยู่โดยความสวัสดีเถิด.
รตนตฺตยปฺปภาเวน วุฑฺฒิยาสา สมิชฺฌตุ,	ด้วยอำนาจพระรัตนตรัย ขอความหวังในความเจริญ,
ทยฺยานํ รฏฺฐปาลีนํ สพฺพสิทฺธิ สทา ถิรํ.	จงสัมฤทธิ์แก่รัฐบาลไทย ขอความสำเร็จในกิจทั้งปวงจงสถาพรทุกเมื่อ.
ชยมตฺถุ จ ทยฺยานํ วุฑฺฒิสนฺตินิรนฺตรํ,	ขอชัยชนะ ความเจริญ และความสงบ ทุกนิรันดรกาลจงมีแก่ปวงประชาชาวไทย,
ปวฑฺฒตํ จ ภิยฺโยโส	ขอความถึงพร้อมด้วย

รตนตฺตยปฺปภาเวน	ด้วยอำนาจพระรัตนตรัย ขอ
วุฑฺฒิยาสา สมิชฺฌตุ,	ความหวังในความเจริญ จง
ทยฺยานํ รฏฺฐปาลีนํ	สัมฤทธิ์แก่รัฐบาลไทย ขอความ
สพฺพสิทฺธิ สทา ถิรํ.	สำเร็จในกิจทั้งปวงจงสถาพรทุกเมื่อ.
ชยมตฺถุ จ ทยฺยานํ	ขอชัยชนะ ความเจริญ และ
วุฑฺฒิสนฺตินิรนฺตรํ,	ความสงบ ทุกนิรันดรกาลจงมีแก่ปวงประชาชาวไทย
ปวฑฺฒตํ จ ภิยฺโยโส	ขอความถึงพร้อมด้วยความ
ธนุฏฺฐาเนน สมฺปทาติ.	อุตสาหะ ก่อกำเนิดทรัพย์จงเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไปเทอญ.

บทสวดพิเศษในวันธรรมสวนะ

วันธรรมสวนะ หรือที่เรียกว่า วันพระ สำหรับวัดบวรนิเวศ-วิหาร ใช้คำนวณตามวันปักขคณนา ซึ่งจะตรงกับวัน ๘ ค่ำ (หรือ ๗ ค่ำ หรือ ๙ ค่ำ ตามปักข์) และวัน ๑๕ ค่ำ (หรือ ๑๔ ค่ำ หรือ ๑ ค่ำ ตามปักข์) ของทุกเดือน ซึ่งทุกวันพระทางวัดจะมีเทศน์ทั้งเช้าและบ่าย และในวันพระ ๑๕ ค่ำ จะมีการทำอุโบสถสังฆ-กรรม คือการสวดพระปาฏิโมกข์ ดังนั้น ภิกษุใหม่จึงจำเป็นต้องทราบบทสวดที่สำคัญ คือ "บทสวดหลังการสวดปาฏิโมกข์ และบทสวดหลังฟังเทศน์ตอนบ่ายวันพระ" เพราะเป็นบทสวดที่ต้องใช้สวดเป็นประจำ.

บทสวดหลังการสวดพระปาฏิโมกข์ (๑)

สำหรับทุกวันพระ ๑๕ ค่ำ (หรือ ๑๔ ค่ำ หรือ ๑ ค่ำ ตามปักข์) จะเป็นวันทำอุโบสถสังฆกรรม คือมีการสวดพระปาฏิโมกข์ เมื่อจบการสวดพระปาฏิโมกข์แล้วภิกษุทุกรูปจะต้องสวดบทสวดดังนี้ :-

---

(๑) มหามกุฏราชวิทยาลัย, ภิกขุปาฏิโมกข์ บาลี-แปล, พิมพ์ครั้งที่ ๙ (กรุงเทพ ฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๓) หน้า ๒๕๖-๒๖๗.

ปุพฺพภาคนมการ (๒)

คำนมัสการอันเป็นส่วนเบื้องต้น

(ว่าพร้อมกัน)

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส. ฯ ล ฯ (ว่า ๓ หน)	ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น.

สจฺจกิริยคาถา (๓)

คาถากระทำซึ่งความสัตย์

(ว่าพร้อมกัน)

นตฺถิ เม สรณํ อญฺญํ	ที่พึ่งอื่นของข้าพเจ้าไม่มี
พุทฺโธ เม สรณํ วรํ	พระพุทธเจ้าเป็นที่พึ่งอันประเสริฐของข้าพเจ้า

(๒), (๓) เวลาสวดไม่ต้องว่าคำแปล.

เอเตน สจฺจวชฺเชน	ด้วยความกล่าวคำสัตย์นี้
โสตฺถิ เม โหตุ สพฺพทา.	ขอความสวัสดี จงมีแก่ข้าพเจ้าทุกเมื่อ.
นตฺถิ เม สรณํ อญฺญํ	ที่พึ่งอื่นของข้าพเจ้าไม่มี
ธมฺโม เม สรณํ วรํ	พระธรรมเป็นที่พึ่งอันประเสริฐของข้าพเจ้า
เอเตน สจฺจวชฺเชน	ด้วยความกล่าวคำสัตย์นี้
โสตฺถิ เม โหตุ สพฺพทา.	ขอความสวัสดี จงมีแก่ข้าพเจ้าทุกเมื่อ.
นตฺถิ เม สรณํ อญฺญํ	ที่พึ่งอื่นของข้าพเจ้าไม่มี
สงฺโฆ เม สรณํ วรํ	พระสงฆ์เป็นที่พึ่งอันประเสริฐของข้าพเจ้า
เอเตน สจฺจวชฺเชน	ด้วยความกล่าวคำสัตย์นี้
โสตฺถิ เม โหตุ สพฺพทา.	ขอความสวัสดี จงมีแก่ข้าพเจ้าทุกเมื่อ.

สีสุทฺเทสปาโจ (๔)

บาลีแห่งอุทเทสปรารภศีล

(ว่าพร้อมกัน)

อุโปสถาวสาเน สชฺฌายิตพฺโพ.	อันภิกษุทั้งหลายพึงสวด ในที่สุดแห่งการทำอุโบสถ.
ภาสิตมิทํ เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน,	สมเด็จพระผู้มีพระภาค-เจ้า ผู้รู้เห็น ผู้เป็นพระอรหันต-สัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ได้ทรงภาษิตไว้ดังนี้ว่า,
"สมฺปนฺนสีลา ภิกฺขเว วิหรถ สมฺปนฺนปาฏิโมกฺขา,	"ภิกษุทั้งหลาย ท่านทั้งหลาย จงเป็นเป็นผู้มีศีลถึงพร้อมแล้ว มีปาฏิโมกข์ถึงพร้อมแล้ว อยู่เถิด,

(๔) เวลาสวดไม่ต้องว่าคำแปล.

ปาฏิโมกฺขสํวรสํวุตา วิหรถ อาจารโคจรสมฺปนฺนา,	ท่านทั้งหลาย ท่านทั้งหลายแล้ว ด้วยความสำรวมในพระปาฏิโมกข์ มีอาจาระ (คือมรรยาท) และโคจร (คือที่เที่ยว) ถึงพร้อมแล้วอยู่เถิด.
อณุมตฺเตสุ วชฺเชสุ ภยทสฺสาวี สมาทาย สิกฺขถ สิกฺขาปเทสูติ.”	พวกท่านจงเป็นผู้มีปกติเห็นภัยในโทษทั้งหลายมาตรว่าเล็กน้อย สมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลายเถิด.”
ตสฺมาติหมฺเหหิ สิกฺขิตพฺพํ,	เพราะฉะนั้น อันเราทั้งหลายควรสำเหนียกดังนี้ว่า,
“สมฺปนฺนสีลา วิหริสฺสาม	“เราทั้งหลาย จังเป็นผู้มีศีล
สมฺปนฺนปาฏิโมกฺขา,	ถึงพร้อมแล้ว มีปาฏิโมกข์ถึงพร้อมแล้วอยู่,
ปาฏิโมกฺขสํวรสํวุตา	เราทั้งหลาย จงเป็นผู้สำรวม

วิหริสฺสาม **อาจารโคจรสมฺปนฺนา,**	แล้วด้วยความสำรวมในพระปาฏิโมกข์ มีอาจาระ (คือมรรยาท) และโคจร (คือที่เที่ยว) ถึงพร้อมแล้วอยู่,
อณุมตฺเตสุ วชฺเชสุ	เราทั้งหลาย จักเป็นผู้มีปกติ
ภยทสฺสาวี สมาทาย	เห็นภัยในโทษทั้งหลายมาตร
สิกฺขิสฺสาม **สิกฺขาปเทสูติ.”**	ว่าเล็กน้อย สมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลายดังนี้.”
๑๐ **เอวญฺหิ โน สิกฺขิตพฺพํ.**	อันเราทั้งหลายควรสำเหนียกอย่างนี้แล.

ตายนคาถา (๕)

คาถาตายนเทพบุตร

(คาถานำให้เกิดความเจริญ)

(ว่าพร้อมกัน)

ฉินฺท โสตํ ปรกฺกมฺม	ท่านจงพยายามตัดตัณหาเพียงดังกระแสน้ำเสีย
กาเม ปนูท พฺราหฺมณ	จงถ่ายถอนกามทั้งหลายเสียเถิด นะพราหมณ์
นปฺปหาย มุนิ กาเม,	เพราะพระมุนี ไม่ละกามทั้งหลายแล้ว,
เนกตฺตมุปปชฺชติ	จะเข้าถึงความเป็นคนผู้เดียวไม่ได้
กยิรา เจ กยิราเถนํ,	ถ้าจะทำ ก็พึงทำกิจนั้นเถิด,
ทฬฺหเมนํ ปรกฺกเม.	แต่พึงบากบั่นทำกิจนั้นให้จริง.

(๕) เวลาสวดไม่ต้องว่าคำแปล.

สิถิโล หิ ปริพฺพาโช,	เพราะสมณธรรมเครื่องละเว้นที่หย่อน,
ภิยฺโย อากิรเต รชํ.	ยิ่งโปรยโทษดุจธุลี.
อกตํ ทุกฺกฏํ เสยฺโย	ความชั่วไม่ทำเสียเลยดีกว่า
ปจฺฉา ตปฺปติ ทุกฺกฏํ.	เพราะความชั่วย่อมเผาผลาญในภายหลัง.
กตญฺจ สุกตํ เสยฺโย,	ความดีทำนั่นแหละดีกว่า,
ยํ กตฺวา นานุตปฺปติ.	เพราะทำแล้ว ย่อมไม่เดือดร้อนในภายหลัง.
กุโส ยถา ทุคฺคหิโต,	หญ้าคาอันบุคคลจับไม่ดี,
หตฺถเมวานุกนฺตติ.	ย่อมบาดมือนั่นเองฉันใด.
สามญฺญํ ทุปฺปรามฏฺฐํ	คุณเครื่องเป็นสมณะอันบรรพชิตลูบคลำแล้วชั่ว,
นิรยายูปกฑฺฒติ.	ย่อมฉุดไปนรกฉันนั้น.

ยงฺกิญฺจิ สิถิลํ กมฺมํ,	การงานอันใดอันหนึ่งที่ย่อหย่อนด้วย,
สงฺกิลิฏฺฐญฺจ ยํ วตํ.	วัตรอันใดที่เศร้าหมองแล้วด้วย.
สงฺกสฺสรํ พฺรหฺมจริยํ,	พรหมจรรย์อันใด ที่ตนระลึกด้วยความรังเกียจด้วย,
น ตํ โหติ มหปฺผลนฺติ.	กิจ ๓ อย่างนั้น ย่อมเป็นของไม่มีผลมาก ดังนี้.

บทสวดหลังฟังเทศน์ตอนบ่ายวันพระ (๖)

ทุกวันพระหลังฟังเทศน์ตอนบ่ายแล้ว ภิกษุทุกรูปจะต้องสวดบทสวด ดังนี้ :-

ปตฺติทานคาถา (๗)

ยา เทวตา สนฺติ วิหารวาสินี, ถูเป ฆเร โพธิฆเร ตหึ ตหึ, ตา ธมฺมทาเนน ภวนฺตุ ปูชิตา, โสตฺถึ กโรนฺเตธ วิหารมณฺฑเล.	เทวดาทั้งหลาย มีปกติอยู่ในวิหาร สถิตอยู่ที่เรือนพระสถูปที่เรือนพระโพธิ์ในที่นั้น ๆ ขอเทวดาเหล่านั้น จงเป็นผู้อันข้าพเจ้าทั้งหลาย บูชาแล้วด้วยธรรมทาน จงกระทำความสวัสดิ์ในวิหารมณฑลนี้ด้วยเถิด.

---

(๖) พระญาณวโรดม, เอกเทสสวดมนต์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพ ฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๘) หน้า ๑๒๙-๑๓๐.

(๗) เวลาสวดไม่ต้องว่าคำแปล.

เถรา จ มชฺฌา นวกา จ ภิกฺขโว, สารามิกา ทานปตี อุปาสกา, คามา จ เทสา นิคมา จ อิสฺสรา, สปฺปาณภูตา สุขิตา ภวนฺตุ เต.

ชลาพุชา เยปิ จ อณฺฑสมฺภวา, สํเสทชาตา อถโวปปาติกา, นิยฺยานิกํ ธมฺมวรํ ปฏิจฺจ เต, สพฺเพปิ ทุกฺขสฺส กโรนฺตุ สงฺขยํ.

ภิกษุทั้งหลาย ทั้งพระนวกะ พระมัชฌิมะ และพระเถระ อุบาสกและอุบาสิกาทั้งหลาย ผู้เป็นทานบดี คนวัดก็ดี ชนทั้งหลายที่เป็นชาวบ้าน ที่เป็นชาวนิคม ที่เป็นชาวเมือง ที่เป็นใหญ่ก็ดี ขอสัตว์ผู้มีปราณเหล่านั้น จงอยู่เป็นสุขเถิด.

ทั้งเหล่าสัตว์ที่เกิดในครรภ์เกิดในไข่เกิดในเถ้าไคล ทั้งผลุดเกิดขึ้นก็ดี ขอสัตว์เหล่านั้น ทุกหมู่เหล่าได้อาศัยพระธรรมอันประเสริฐที่นำสัตว์ออกจากทุกข์แล้ว จงนำทุกข์ให้หมดสิ้นไปเถิด.

จาตุ จิรํ สตํ ธมฺโม ธมฺมทฺธรา จ ปุคฺคลา, สงฺโฆ โหตุ สมคฺโค ว อตฺถาย จ หิตาย จ.	ขอธรรมของสัตบุรุษ และบุคคลทั้งหลายผู้ทรงธรรม จงดำรงอยู่ตลอดกาลนาน ขอ หมู่พระสงฆ์จงเป็นผู้พร้อม เพรียงกัน เพื่อประโยชน์เกื้อกูล ด้วยเถิด.
อมฺเห รกฺขตุ สทฺธมฺโม สพฺเพปิ ธมฺมจาริโน, วุฑฺฒึ สมฺปาปุเณยฺยาม ธมฺเม อริยปฺปเวทิเต.	ขอพระสัทธรรมจงรักษา ข้าพเจ้าทั้งหลายผู้ประพฤติ ธรรม แม้ทั้งหมด ขอข้าพเจ้า ทั้งหลาย พึงประสบความ เจริญในธรรม อันพระอริยเจ้า ประกาศแล้วเทอญ.

บทสวดอนุโมทนา

บทสวดอนุโมทนาที่ภิกษุใหม่จำเป็นต้องทราบ และท่องให้ได้มี **"บทสวดอนุโมทนาทั่วไป บทสวดอนุโมทนาสังฆทาน และบทสวดอนุโมทนารับพระราชทานพระกฐิน"** ซึ่งบทสวดต่าง ๆ เหล่านี้ใช้ในโอกาสต่าง ๆ กัน มีรายละเอียด ดังนี้ :-

บทสวดอนุโมทนาทั่วไป (๑) (๒) (๓)

การฉันในงานต่าง ๆ ที่ทำเป็นพิธี เมื่อฉันเสร็จแล้ว พระจะต้องอนุโมทนา รวมทั้งการฉันเช้า ฉันเพลประจำทุกวัน ก่อนหรือหลังจากฉันเสร็จแล้ว พระจะต้องอนุโมทนาเช่นกัน ในกรณีนี้การอนุโมทนามีบทสวดที่ใช้สวดเป็นประจำซึ่งภิกษุใหม่จะต้องท่องให้ได้ ดังนี้ :-

---

(๑) พระศาสนโศภน, สวดมนต์แปล, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพ ฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๒) หน้า ๑๓๐-๑๓๕, ๑๔๘-๑๔๙.

(๒) พระเทพญาณกวี, ศาสนพิธี, (กรุงเทพ ฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๐๙) หน้า ๙๒-๙๙.

(๓) พระญาณวโรดม, เอกเทสสวดมนต์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพ ฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๙) หน้า ๑๑๖-๑๑๘, ๑๒๔, ๑๒๗.

อนุโมทนารมฺภคาถา (๔)

(หัวหน้านำ)

ยถา วาริวหา ปูรา	ห้วงน้ำที่เต็ม ย่อมยังสมุทร
ปริปูเรนฺติ สาครํ	สาครให้บริบูรณ์ได้ฉันใด
เอวเมว อิโต ทินฺนํ	ทานที่ท่านอุทิศให้แล้วแต่โลกนี้
เปตานํ อุปกปฺปติ	ย่อมสำเร็จประโยชน์แก่ผู้ที่ละโลกนี้ไปแล้วฉันนั้น
อิจฺฉิตํ ปตฺถิตํ ตุมฺหํ	ขออิฏฐผล ที่ท่านปรา-รถนาแล้ว ตั้งใจแล้ว
ขิปฺปเมว สมิชฺฌตุ	จงสำเร็จโดยฉับพลัน
สพฺเพ ปูเรนฺตุ สงฺกปฺปา	ขอความดำริทั้งปวง จงเต็มที่
จนฺโท ปณฺณรโส ยถา	เหมือนพระจันทร์วันเพ็ญ

(๔) เวลาสวดไม่ต้องว่าคำแปล.

มณิโชติรโส ยถา.	เหมือนแก้วมณีอันสว่างไสว ควรยินดี.

สามญฺญานุโมทนาคาถา (๕)

(ว่าพร้อมกัน)

สพฺพีติโย วิวชฺชนฺตุ	ความจัญไรทั้งปวง จงบำราศไป
สพฺพโรโค วินสฺสตุ	โรคทั้งปวง (ของท่าน) จงหาย
มา เต ภวตฺวนฺตราโย	อันตรายอย่ามีแก่ท่าน
สุขี ทีฆายุโก ภว	ท่านจงเป็นผู้มีความสุข มีอายุยืน
สพฺพีติโย วิวชฺชนฺตุ	ความจัญไรทั้งปวง จงบำราศไป

---

(๕) เวลาสวดไม่ต้องว่าคำแปล.

สพฺพโรโค วินสฺสตุ	โรคทั้งปวง (ของท่าน) จงหาย
มา เต ภวตฺวนฺตราโย	อันตรายอย่ามีแก่ท่าน
สุขี ทีฆายุโก ภว	ท่านจงเป็นผู้มีความสุข มีอายุยืน
สพฺพีติโย วิวชฺชนฺตุ (๖)	ความจัญไรทั้งปวง จงบำราศไป
สพฺพโรโค วินสฺสตุ	โรคทั้งปวง (ของท่าน) จงหาย
มา เต ภวตฺวนฺตราโย	อันตรายอย่ามีแก่ท่าน
สุขี ทีฆายุโก ภว	ท่านจงเป็นผู้มีความสุข มีอายุยืน
อภิวาทนสีลิสฺส	ธรรม ๔ ประการ คือ อายุ
นิจฺจํ วุฑฺฒาปจายิโน	วรรณะ สุข พละ ย่อมเจริญแก่

(๖) ถ้าไม่ใช่งานพิธีสำคัญเริ่มสวดตั้งแต่บรรทัดนี้.

จตฺตาโร ธมฺมา วฑฺฒนฺติ	บุคคลผู้มีปกติกราบไหว้ มีปกติ
อายุ วณฺโณ สุขํ พลํ.	อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่เป็นนิตย์.

อคฺคปฺปสาทสุตฺตคาถา (๗)

อคฺคโต เว ปสนฺนานํ	เมื่อบุคคลรู้จักธรรมอันเลิศ
อคฺคํ ธมฺมํ วิชานตํ	เลื่อมใสแล้วโดยความเป็นของเลิศ
อคฺเค พุทฺเธ ปสนฺนานํ	เลื่อมใสในพระพุทธเจ้าผู้เลิศ
ทกฺขิเณยฺเย อนุตฺตเร	ซึ่งเป็นทักขิไณยบุคคลอันเยี่ยมยอด

(๗) เวลาสวดไม่ต้องว่าคำแปล.

อคฺเค ธมฺเม ปสนฺนานํ	เลื่อมใสแล้วในพระธรรมอันเลิศ ซึ่งเป็นธรรมปราศจากราคะและสงบระงับเป็นสุข
วิราคูปสเม สุเข	
อคฺเค สงฺเฆ ปสนฺนานํ	เลื่อมใสแล้วในสงฆ์ผู้เลิศ
ปุญฺญกฺเขตฺเต อนุตฺตเร	ซึ่งเป็นบุญเขตอย่างยอด
อคฺคสฺมึ ทานํ ททตํ	ถวายทานในท่านผู้เลิศนั้น
อคฺคํ ปุญฺญํ ปวฑฺฒติ	บุญที่เลิศที่ย่อมเจริญ
อคฺคํ อายุ จ วณฺโณ จ	อายุ วรรณะ ที่เลิศ
ยโส กิตฺติ สุขํ พลํ	และยศ เกียรติคุณ สุขะพละที่เลิศย่อมเจริญ
อคฺคสฺส ทาตา เมธาวี	ผู้มีปัญญา ตั้งมั่นในธรรมอันเลิศแล้ว
อคฺคธมฺมสมาหิโต	ให้ทานแก่ท่านผู้เป็นบุญเขตอันเลิศ
เทวภูโต มนุสฺโส วา	จะไปเกิดเป็นเทพดาหรือไปเกิดเป็นมนุษย์ก็ตาม
อคฺคปฺปตฺโต ปโมทติ.	ย่อมถึงความเป็นผู้เลิศบันเทิงอยู่ดังนี้แล.

(ว่าพร้อมกัน)

โส อตฺถลทฺโธ สุขิโต	ท่านนั้น (ชาย) จงเป็นผู้มีประโยชน์อันได้แล้ว ถึงแล้วซึ่งความสุข
วิรุฬฺโห พุทฺธสาสเน	เจริญในพระพุทธศาสนา
อโรโค สุขิโต โหหิ	ไม่มีโรค ถึงแล้วซึ่งความสุข
สห สพฺเพหิ ญาติภิ (๘)	กับด้วยญาติทั้งหลายทั้งหมด
สา อตฺถลทฺธา สุขิตา	ท่านนั้น (หญิง) จงเป็นผู้มีประโยชน์อันได้แล้ว ถึงแล้วซึ่งความสุข

---

(๘) บทสวดที่อนุโมทนาด้วย **โส-สา-เต อตฺถลทฺธา** ฯ นั้น นิยมเปลี่ยนไปตามบุคคลที่รับพร คือ ผู้ชายคนเดียว สวดเฉพาะ **โส อตฺถลทฺโธ** ฯ, ผู้ชายหลายคนสวดเฉพาะ **เต อตฺถลทฺธา** ฯ ผู้หญิงคนเดียว สวดเฉพาะ **สา อตฺถลทฺธา** ฯ ผู้หญิงหลายคนเปลี่ยนคำขึ้นต้นเป็น **ตา อตฺถลทฺธา** ฯ และผู้หญิงผู้ชายรวมกัน สวด **เต อตฺถลทฺธา** ฯ ทั้งหมดนี้สวดว่า ๓ หน ในแต่ละบทนั้น, แต่บางครั้งจะสวดทั้ง ๓ บทต่อกันเลยโดยสวดบทละหนเดียวก็ได้, เวลาสวดไม่ต้องว่าคำแปล.

วิรุฬฺหา พุทฺธสาสเน	เจริญในพระพุทธศาสนา
อโรคา สุขิตา โหหิ	ไม่มีโรค ถึงแล้วซึ่งความสุข
สห สพฺเพหิ ญาติภิ (๙)	กับด้วยญาติทั้งหลายทั้งหมด
เต อตฺถลทฺธา สุขิตา	ท่านทั้งหลายนั้น(ทั้งชายทั้งหญิง) จงเป็นผู้มีประโยชน์อันได้แล้ว ถึงแล้วซึ่งความสุข
วิรุฬฺหา พุทฺธสาสเน	เจริญในพระพุทธศาสนา
อโรคา สุขิตา โหถ	ไม่มีโรค ถึงแล้วซึ่งความสุข
สห สพฺเพหิ ญาติภิ. (๑๐)	กับด้วยญาติทั้งหลายทั้งหมด.

---

(๙) (๑๐) บทสวดที่อนุโมทนาด้วย **โส-สา-เต อตฺถลทฺธา** ฯ นั้น นิยมเปลี่ยนไปตามบุคคลที่รับพร คือ ผู้ชายคนเดียว สวดเฉพาะ **โส อตฺถลทฺโธ** ฯ, ผู้ชายหลายคนสวดเฉพาะ **เต อตฺถลทฺธา** ฯ ผู้หญิงคนเดียว สวดเฉพาะ **สา อตฺถลทฺธา** ฯ ผู้หญิงหลายคนเปลี่ยนคำขึ้นต้นเป็น **ตา อตฺถลทฺธา** ฯ และผู้หญิงผู้ชายรวมกัน สวด **เต อตฺถลทฺธา** ฯ ทั้งหมดนี้สวดว่า ๓ หน ในแต่ละบทนั้น, แต่บางครั้งจะสวดทั้ง ๓ บทต่อกันเลยโดยสวดบทละหนเดียวก็ได้, เวลาสวดไม่ต้องว่าคำแปล.

รตนตฺตยานุภาวาทิคาถา (๑๑)

(ว่าพร้อมกัน)

รตนตฺตยานุภาเวน	ด้วยอานุภาพแห่งพระรัตนตรัย
รตนตฺตยเตชสา,	ด้วยเดชแห่งพระรัตนตรัย,
ทุกฺขโรคภยา เวรา	ทุกข์โรคภัย และเวรทั้งปวง
โสกา สตฺตุ จุปทฺทวา.	ความโศก ศัตรู และอุปัทวะทั้งหลาย.
อเนกา อนฺตรายาปิ	ทั้งอันตรายทั้งหลายเป็นอเนก
วินสฺสนฺตุ อเสสโต,	จงพินาศไปโดยไม่มีส่วนเหลือ,
ชยสิทฺธิ ธนํ ลาภํ	ความชนะ ความสำเร็จ ทรัพย์ ลาภ

(๑๑) เวลาสวดไม่ต้องว่าคำแปล.

โสตฺถิ ภาคฺยํ สุขํ พลํ.	ความสวัสดี ความมีโชค ความสุข กำลัง.
สิริ อายุ จ วณฺโณ จ	สิริ อายุ และวรรณะ
โภคํ วุฑฺฒี จ ยสวา,	โภคะ ความเจริญ และ ความเป็นผู้มียศ,
สตวสฺสา จ อายู จ	และอายุยืน ๑๐๐ ปี
ชีวสิทฺธี ภวนฺตุ เต.	และความสำเร็จกิจใน ความเป็นอยู่ จงมีแก่ท่าน.
ภวตุ สพฺพมงฺคลํ	ขอสรรพมงคล จงมีแก่ ท่าน
รกฺขนฺตุ สพฺพเทวตา	ขอเหล่าเทพดาทั้งปวง จงรักษาท่าน
๑๑ สพฺพพุทฺธานุภาเวน	ด้วยอานุภาพ แห่งพระ พุทธเจ้าทั้งปวง
สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต.	ขอความสวัสดีทั้งหลาย จงมีแก่ท่านทุกเมื่อ.
ภวตุ สพฺพมงฺคลํ	ขอสรรพมงคล จงมีแก่ ท่าน

รกฺขนฺตุ สพฺพเทวตา	ขอเหล่าเทพดาทั้งหลาย จงรักษาท่าน
สพฺพธมฺมานุภาเวน	ด้วยอานุภาพ แห่งพระธรรม
สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต.	ทั้งปวง ขอความสวัสดีทั้งหลาย จงมีแก่ท่านทุกเมื่อ.
ภวตุ สพฺพมงฺคลํ	ขอสรรพมงคล จงมีแก่ท่าน
รกฺขนฺตุ สพฺพเทวตา	ขอเหล่าเทพดาทั้งปวง จงรักษาท่าน
สพฺพสงฺฆานุภาเวน	ด้วยอานุภาพ แห่งพระสงฆ์ทั้งปวง
สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต.	ขอความสวัสดีทั้งหลาย จงมีแก่ท่านทุกเมื่อ.

บทสวดอนุโมทนาสังฆทาน (๑๒) (๑๓)

บางครั้งในระหว่างบวช ภิกษุใหม่อาจได้รับนิมนต์ให้ไปรับสังฆทาน **ทั้งสังฆทานเนื่องด้วยการมงคล** และ**สังฆทานเนื่องด้วยเปตพลี** ภิกษุใหม่จำเป็นต้องทราบ และท่องบทสวดอนุโมทนาสังฆทานบางบทที่นิยมสวดกันให้ได้ มีดังนี้ :-

สังฆทานเนื่องด้วยการมงคล

สังฆทานเนื่องด้วยการมงคล นิยมสวด **อคฺคปฺปสาทสุตฺต-คาถา** หรือ **โภชนานุโมทนาคาถา** หรือ **มงคลจักรวาฬน้อย** เป็นต้น.

---

(๑๒) พระศาสนโศภน, OP. Cit., หน้า ๑๓๒-๑๓๕, ๑๔๘-๑๔๙, ๑๕๕-๑๖๐.

(๑๓) พระญาณวโรดม, OP. Cit., หน้า ๑๗๙.

อคฺคปฺปสาทสุตฺตคาถา (๑๔)

อคฺคโต เว ปสนฺนานํ	เมื่อบุคคลรู้จักธรรมอันเลิศ
อคฺคํ ธมฺมํ วิชานตํ	เลื่อมใสแล้วโดยความเป็นของเลิศ
อคฺเค พุทฺเธ ปสนฺนานํ	เลื่อมใสแล้วในพระพุทธเจ้าผู้เลิศ
ทกฺขิเณยฺเย อนุตฺตเร	ซึ่งเป็นทักขิไณยบุคคลอันเยี่ยมยอด
อคฺเค ธมฺเม ปสนฺนานํ	เลื่อมใสแล้วในพระธรรมอันเลิศ
วิราคูปสเม สุเข	ซึ่งเป็นธรรมปราศจากราคะและ สงบระงับเป็นสุข
อคฺเค สงฺเฆ ปสนฺนานํ	เลื่อมใสแล้วในสงฆ์ผู้เลิศ

---

(๑๔) บทเดียวกับ "อคฺคปฺปสาทสุตฺตคาถา" ใน บทอนุโมทนาทั่วไป, เวลาสวดไม่ต้องว่าคำแปล.

ปุญฺญกฺเขตฺเต อนุตฺตเร	ซึ่งเป็นบุญเขตอย่างยอด
อคฺคสฺมึ ทานํ ททตํ	ถวายทานในท่านผู้เลิศนั้น
อคฺคํ ปุญฺญํ ปวฑฺฒติ	บุญที่เลิศก็ย่อมเจริญ
อคฺคํ อายุ จ วณฺโณ จ	อายุ วรรณะ ที่เลิศ
ยโส กิตฺติ สุขํ พลํ	และยศ เกียรติคุณ สุขะ พละที่เลิศย่อมเจริญ
อคฺคสฺส ทาตา เมธาวี	ผู้มีปัญญา ตั้งมั่นในธรรมอัน
อคฺคธมฺมสมาหิโต	เลิศแล้ว ให้ทานแก่ท่านผู้เป็นบุญเขตอันเลิศ
เทวภูโต มนุสฺโส วา	จะไปเกิดเป็นเทพดาหรือไปเกิดเป็นมนุษย์ก็ตาม
อคฺคปฺปตฺโต ปโมทตีติ.	ย่อมถึงความเป็นผู้เลิศบันเทิงอยู่ดังนี้แล.

โภชนานุโมทนาคาถา (๑๕)

อายุโท พลโท ธีโร	ผู้มีปัญญา ให้อายุ ให้กำลัง
วณฺณโท ปฏิภาณโท	ให้วรรณะ ให้ปฏิภาณ
สุขสฺส ทาตา เมธาวี	ผู้มีปัญญา ให้ความสุข
สุขํ โส อธิคจฺฉติ	ท่านย่อมประสบสุข
อายุํ ทตฺวา พลํ วณฺณํ	บุคคลให้ อายุ พละ วรรณะ
สุขญฺจ ปฏิภาณโท	สุขะ และปฏิภาณ
ทีฆายุ ยสวา โหติ	บังเกิดในที่ใด ๆ ย่อมเป็นผู้มี
ยตฺถ ยตฺถูปปชฺชตีติ.	อายุยืน มียศในที่นั้น ๆ ดังนี้แล.

(๑๕) เวลาสวดไม่ต้องว่าคำแปล.

มงคลจักรวาฬน้อย (๑๖)

สพฺพพุทฺธานุภาเวน	ด้วยอานุภาพ แห่งพระพุทธเจ้าทั้งปวง
สพฺพธมฺมานุภาเวน	ด้วยอานุภาพ แห่งพระธรรมทั้งปวง
สพฺพสงฺฆานุภาเวน	ด้วยอานุภาพ แห่งพระสงฆ์ทั้งปวง
พุทฺธรตนํ ธมฺมรตนํ	ด้วยอานุภาพ แห่งรัตนะ ๓ คือ
สงฺฆรตนํ ติณฺณํ รตนานํ อานุภาเวน	พุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ
จตุราสีติสหสฺสธมฺมกฺขนฺธานุภาเวน	ด้วยอานุภาพ แห่งธรรมขันธ์ ๘ หมื่น ๔ พัน
ปิฏกตฺตยานุภาเวน	ด้วยอานุภาพ แห่งพระไตรปิฎก

---

(๑๖) เวลาสวดไม่ต้องว่าคำแปล.

ชินสาวกานุภาเวน	ด้วยอานุภาพ แห่งพระสาวกของพระชินเจ้า
สพฺเพ เต โรคา	สรรพโรคทั้งหลายของท่าน
สพฺเพ เต ภยา	สรรพภัยทั้งหลายของท่าน
สพฺเพ เต อนฺตรายา	สรรพอันตรายทั้งหลายของท่าน
สพฺเพ เต อุปทฺทวา	สรรพอุปัทวะทั้งหลายของท่าน
สพฺเพ เต ทุนฺนิมิตฺตา	สรรพนิมิตร้ายทั้งหลายของท่าน
สพฺเพ เต อวมงฺคลา	สรรพอวมงคลทั้งหลายของท่าน

วินสฺสนฺตุ จงพินาศไป

อายุวฑฺฒโก ความเจริญอายุ

ธนวฑฺฒโก ความเจริญทรัพย์

สิริวฑฺฒโก ความเจริญสิริ

ยสวฑฺฒโก	ความเจริญยศ
พลวฑฺฒโก	ความเจริญกำลัง
วณฺณวฑฺฒโก	ความเจริญวรรณะ
สุขวฑฺฒโก	ความเจริญสุข
โหตุ สพฺพทา	จงมี (แก่ท่าน) ในกาลทั้งปวง
ทุกฺขโรคภยา เวรา	ทุกข์โรคภัย และเวรทั้งปวง
โสกา สตฺตุ จุปทฺทวา	ความโศก ศัตรู และอุปัทวะทั้งหลาย
อเนกา อนฺตรายาปิ	ทั้งอันตรายทั้งหลายเป็นอเนก
วินสฺสนฺตุ จ เตชสา	จงพินาศไปด้วยเดช
ชยสิทฺธิ ธนํ ลาภํ	ความชนะ ความสำเร็จ ทรัพย์ ลาภ
โสตฺถิ ภาคฺยํ สุขํ พลํ	ความสวัสดี ความมีโชค ความสุข กำลัง
สิริ อายุ จ วณฺโณ จ	สิริ อายุ และวรรณะ

โภคํ วุฑฺฒี จ ยสวา	โภคะ ความเจริญ และความเป็นผู้มียศ
สตวสฺสา จ อายู จ	และอายุยืน ๑๐๐ ปี
ชีวสิทฺธี ภวนฺตุ เต.	และความสำเร็จกิจในความเป็นอยู่ จงมีแก่ท่าน.
ภวตุ สพฺพมงฺคลํ	ขอสรรพมงคล จงมีแก่ท่าน
รกฺขนฺตุ สพฺพเทวตา	ขอเหล่าเทพยดาทั้งปวงจงรักษาท่าน
สพฺพพุทฺธานุภาเวน	ด้วยอานุภาพ แห่งพระพุทธเจ้าทั้งปวง
สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต.	ขอความสวัสดีทั้งหลายจงมีแก่ท่านทุกเมื่อ.
ภวตุ สพฺพมงฺคลํ	ขอสรรพมงคล จงมีแก่ท่าน
รกฺขนฺตุ สพฺพเทวตา	ขอเหล่าเทพยดาทั้งหลายจงรักษาท่าน

สพฺพธมฺมานุภาเวน	ด้วยอานุภาพ แห่งพระธรรมทั้งปวง
สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต.	ขอความสวัสดีทั้งหลายจงมีแก่ท่านทุกเมื่อ.
ภวตุ สพฺพมงฺคลํ	ขอสรรพมงคล จงมีแก่ท่าน
รกฺขนฺตุ สพฺพเทวตา	ขอเหล่าเทพยดาทั้งปวงจงรักษาท่าน
สพฺพสงฺฆานุภาเวน	ด้วยอานุภาพ แห่งพระสงฆ์ทั้งปวง
สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต.	ขอความสวัสดีทั้งหลายจงมีแก่ท่านทุกเมื่อ.

สังฆทานเนื่องด้วยเปตพลี

สังฆทานเนื่องด้วยเปตพลี นิยมสวด อาทิยสุตฺตคาถา หรือ ติโรกุฑฺฑกณฺฑสุตฺต ตั้งแต่ "อทาสิ เม" หรือตั้งแต่ "อยญฺจ โข ทกฺขิณา ทินฺนา" เป็นต้น

อาทิยสุตฺตคาถา (๑๗)

ภุตฺตา โภคา ภตา ภจฺจา	โภคะทั้งหลาย เราได้บริโภคแล้ว บุคคลทั้งหลายที่ควรเลี้ยง เราได้เลี้ยงแล้ว
วิติณฺณา อาปทาสุ เม	อันตรายทั้งหลาย เราได้ข้ามพ้นไปแล้ว
อุทฺธคฺคา ทกฺขิณา ทินฺนา	ทักษิณาที่เจริญผล เราได้ให้แล้ว
อโถ ปญฺจพลี กตา	อนึ่ง พลี ๕ เราได้ทำแล้ว

---

(๑๗) เวลาสวดไม่ต้องว่าคำแปล.

อุปฏฺฐิตา สีลวนฺโต	ท่านผู้มีศีลเราได้บำรุงแล้ว
สญฺญตา พฺรหฺมจาริโน	พรหมจรรย์ เราได้สำรวมแล้ว
ยทตฺถํ โภคมิจฺเฉยฺย	บัณฑิตผู้ครองเรือนปรารถนา
ปณฺฑิโต ฆรมาวสํ	โภคะเพื่อประโยชน์อันใด
โส เม อตฺโถ อนุปฺปตฺโต	ประโยชน์นั้น เราได้บรรลุแล้ว
กตํ อนนุตาปิยํ	กรรมไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเดือดร้อนภายหลัง เราได้ทำแล้ว
เอตํ อนุสฺสรํ มจฺโจ	นรชนผู้จะต้องตาย เมื่อตาย
อริยธมฺเม ฐิโต นโร	ระลึกถึงคุณข้อนี้อยู่ ย่อมเป็นผู้ตั้งอยู่ในอริยธรรม
อิเธว นํ ปสํสนฺติ	เทพยดาและมนุษย์ทั้งหลาย ย่อมสรรเสริญนรชนนั้นในโลกนี้

เปจฺจ สคฺเค ปโมทตีติ.

นรชนนั้น ละโลกนี้ไปแล้ว ย่อมบันเทิงในสวรรค์ ดังนี้แล.

ติโรกุฑฺฑกณฺฑสุตฺต (๑๘)

อทาสิ เม อกาสิ เม
ญาติมิตฺตา สขา จ เม
เปตานํ ทกฺขิณํ ทชฺชา
ปุพฺเพ กตมนุสฺสรํ

บุคคลมาระลึกถึงอุปการะ อันท่านได้ทำแก่ตนในกาลก่อน ว่าผู้นี้ได้ให้สิ่งนี้แก่เรา ผู้นี้ได้ทำกิจนี้ของเรา ผู้นี้เป็นญาติ เป็นมิตร เป็นเพื่อนของเรา ดังนี้ ก็ควรให้ทักษิณาทาน เพื่อผู้ที่ละโลกนี้ไปแล้ว

---

(๑๘) เวลาสวดไม่ต้องว่าคำแปล.

น หิ รุณฺณํ วา โสโก วา ยาวญฺญา ปริเทวนา	การร้องไห้ก็ดี การเศร้าโศกก็ดี หรือการร่ำไรรำพันอย่างอื่นก็ดี บุคคลไม่ควรทำทีเดียว
น ตํ เปตานมตฺถาย	เพราะว่า การร้องไห้เป็นต้นนั้น ไม่เป็นประโยชน์แก่ญาติทั้งหลาย ผู้ละโลกนี้ไปแล้ว
เอวํ ติฏฺฐนฺติ ญาตโย	ญาติทั้งหลายย่อมตั้งอยู่อย่างนั้น
อยญฺจ โข ทกฺขิณา ทินฺนา (๑๙)	ก็ทักษิณานี้แล อันท่านให้แล้ว
สงฺฆมฺหิ สุปติฏฺฐิตา	ประดิษฐานไว้ดีแล้วในสงฆ์
ทีฆรตฺตํ หิตายสฺส	ย่อมสำเร็จประโยชน์เกื้อกูลแก่

---

(๑๙) การสวด "ติโรกุฑฺฑกณฺฑสุตฺต" อาจเริ่มตั้งแต่ "อยญฺจ โข ทกฺขิณา ทินฺนา" ก็ได้

ฐานโส อุปกปฺปติ	ผู้ที่ละโลกนี้ไปแล้วนั้น ตลอดกาลนานตามฐานะ
โส ญาติธมฺโม จ อยํ นิทสฺสิโต	ญาติธรรมนี้นั้น ท่านได้แสดงให้ปรากฏแล้ว
เปตาน ปูชา จ กตา อุฬารา	และบูชาอันยิ่ง ท่านก็ได้ทำแล้ว แก่ญาติทั้งหลายผู้ละโลกนี้ไปแล้ว
พลญฺจ ภิกฺขูนมนุปฺป-ทินฺนํ	กำลังแห่งภิกษุทั้งหลาย ชื่อว่าท่านได้เพิ่มให้แล้วด้วย
ตุมฺเหหิ ปุญฺญํ ปสุตํ	บุญไม่น้อย ท่านได้ขวนขวายแล้ว
อนปฺปกนฺติ.	ดังนี้แล.

บทสวดอนุโมทนารับพระราชทานพระกฐิน [๒๐]

วัดบวรนิเวศวิหารเป็นวัดหลวงที่ได้รับพระราชทานพระกฐินทุกปี ภิกษุใหม่จะได้มีโอกาสได้รับพระราชทานพระกฐินก่อนลาสิกขาทุกปี ซึ่งในพิธีนี้จะต้องมีการสวดอนุโมทนารับพระราชทานพระกฐิน ดังนั้น ภิกษุใหม่จำเป็นต้องทราบบทสวดที่ใช้สวดในพิธีนี้และต้องท่องให้ได้ ดังนี้ :-

สามญฺญานุโมทนาคาถา [๒๑]

๑๒ สพฺพีติโย วิวชฺชนฺตุ	ความจัญไรทั้งปวง จงบำราศไป
สพฺพโรโค วินสฺสตุ	โรคทั้งปวง (ของท่าน) จงหาย

---

(๒๐) พระศาสนโศภน, OP. Cit., หน้า ๑๓๐-๑๓๑, ๑๓๔-๑๓๗, ๑๕๐-๑๕๓.

(๒๑) บทเดียวกับ "สามญฺญานุโมทนาคาถา" ในบทอนุโมทนาทั่วไป. เวลาสวดไม่ต้องว่าคำแปล.

มา เต ภวตฺวนฺตราโย	อันตรายอย่ามีแก่ท่าน
สุขี ทีฆายุโก ภว	ท่านจงเป็นผู้มีความสุข มีอายุยืน
สพฺพีติโย วิวชฺชนฺตุ	ความจัญไรทั้งปวง จงบำราศไป
สพฺพโรโค วินสฺสตุ	โรคทั้งปวง (ของท่าน) จงหาย
มา เต ภวตฺวนฺตราโย	อันตรายอย่ามีแก่ท่าน
สุขี ทีฆายุโก ภว	ท่านจงเป็นผู้มีความสุข มีอายุยืน
สพฺพีติโย วิวชฺชนฺตุ	ความจัญไรทั้งปวง จงบำราศไป
สพฺพโรโค วินสฺสตุ	โรคทั้งปวง (ของท่าน) จงหาย
มา เต ภวตฺวนฺตราโย	อันตรายอย่ามีแก่ท่าน
สุขี ทีฆายุโก ภว	ท่านจงเป็นผู้มีความสุข มีอายุยืน

อภิวาทนสีลิสฺส	ธรรม ๔ ประการ คือ
นิจฺจํ วุฑฺฒาปจายิโน	อายะ วรรณะ สุขะ พละ ย่อม
จตฺตาโร ธมฺมา วฑฺฒนฺติ	เจริญแก่บุคคลผู้มีปกติกราบ
อายุ วณฺโณ สุขํ พลํ.	ไหว้ มีปกติอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่
	เป็นนิตย์.

กาลทานสุตฺตคาถา (๒๒)

กาเล ททนฺติ สปญฺญา	ทายกทั้งหลายเหล่าใด เป็นผู้
วทญฺญู วีตมจฺฉรา	มีปัญญา มีปกติรู้จักคำพูด
กาเลน ทินฺนํ อริเยสุ	ปราศจากตระหนี่ มีใจเลื่อมใส
อุชุภูเตสุ ตาทิสุ	แล้วในพระอริยเจ้าทั้งหลาย

---

(๒๒) เวลาสวดไม่ต้องว่าคำแปล.

วิปฺปสนฺนมนา ตสฺส	ซึ่งเป็นผู้ตรงคงที่บริจาคทาน
วิปุลา โหติ ทกฺขิณา	ทำให้เป็นของที่ตนถวายโดยกาลนิยมในกาลสมัย ทักษิณาของทายกนั้น เป็นสมบัติมีผลไพบูลย์
เย ตตฺถ อนุโมทนฺติ	ชนทั้งหลายเหล่าใดอนุโมทนา
เวยฺยาวจฺจํ กโรนฺติ วา	หรือช่วยทำการขวน-ขวายในทานนั้น
น เตน ทกฺขิณา โอนา	ทักษิณาทานของเขามิได้บกพร่องไปด้วยเหตุนั้น
เตปิ ปุญฺญสฺส ภาคิโน	ชนทั้งหลายแม้เหล่านั้นย่อมเป็นผู้มีส่วนแห่งบุญนั้นด้วย
ตสฺมา ทเท อปฺปฏิวานจิตฺโต	เหตุนั้น ทายกควรเป็นผู้มีจิตไม่ท้อถอย
ยตฺถ ทินฺนํ มหปฺผลํ	ให้ในที่ใดมีผลมาก ควรให้ในที่นั้น

ปุญฺญานิ ปรโลกสฺมึ	บุญย่อมเป็นที่พึ่งอาศัยของสัตว์
ปติฏฺฐา โหนฺติ ปาณินนฺติ.	ทั้งหลายในโลกหน้าฉะนี้.

นิธิกณฺฑสุตฺตคาถา (๒๓)

ยสฺส ทาเนน สีเลน	ขุมทรัพย์คือบุญ ของผู้ใด
สญฺญเมน ทเมน จ	เป็นหญิงก็ตาม เป็นชายก็ตาม
นิธิ สุนิหิโต โหติ	ฝังไว้ดีแล้ว ด้วยทานศีล
อิตฺถิยา ปุริสสฺส วา	ความสำรวม และความฝึกตน
เจติยมฺหิ จ สงฺเฆ วา	ในเจดีย์ก็ดี ในสงฆ์ก็ดี

---

(๒๓) เวลาสวดไม่ต้องว่าคำแปล.

ปุคฺคเล อติถีสุ วา	ในบุคคลก็ดี ในแขกก็ดี
มาตริ ปิตริ วาปิ	ในมารดาก็ดี ในบิดาก็ดี
อโถ เชฏฺฐมฺหิ ภาตริ	ในพี่ชายก็ดี
เอโส นิธิ สุนิหิโต	ขุมทรัพย์นั้น ชื่อว่าฝังไว้ดีแล้ว
อเชยฺโย อนุคามิโย	ใคร ๆ ไม่อาจผจญได้ เป็นขอติดตามตนไปได้
ปหาย คมนีเยสุ	บรรดาโภคะทั้งหลาย เขาทำต้องละไป
เอตํ อาทาย คจฺฉติ	เขาจะพาขุมทรัพย์คือบุญนั้นไป
อสาธารณมญฺเญสํ	ขุมทรัพย์คือบุญ ไม่สาธารณะ
อโจรหรโณ นิธิ	แก่ชนเหล่าอื่น โจรก็ลักไปไม่ได้
กยิราถ ธีโร ปุญฺญานิ	บุญนิธิอันใด ติดตามตนไปได้
โย นิธิ อนุคามิโก	ปราชญ์พึงทำบุญนิธิอันนั้น

เอส เทวมนุสฺสานํ	บุญนิธินั้น ให้สิ่งที่ต้องการทุกอย่าง
สพฺพกามทโท นิธิ	แก่เทพยดาและมนุษย์ทั้งหลาย
ยํ ยํ เทวาภิปตฺเถนฺติ	เทพยดาและมนุษย์ทั้งหลาย ปรารถนานักซึ่งผลใด ๆ
สพฺพเมเตน ลพฺภติ	ผลนั้น ๆ ทั้งหมด อันตนย่อมได้ด้วยบุญนิธินั้น
สุวณฺณตา สุสรตา	ความเป็นผู้มีผิวพรรณงาม ความเป็นผู้มีเสียงไพเราะ
สุสณฺฐานํ สุรูปตา	ความเป็นผู้มีทรวดทรงดี ความเป็นผู้มีรูปสวย
อาธิปจฺจํ ปริวาโร	ความเป็นใหญ่ยิ่ง ความเป็นผู้มีบริวาร
สพฺพเมเตน ลพฺภติ	อิฏฐผลทั้งปวงนั้น อันเทพยดาและมนุษย์ ย่อมได้ด้วยบุญนิธินั้น

ปเทสรชฺชํ อิสฺสริยํ	ความเป็นพระราชาเฉพาะประเทศ ความเป็นใหญ่ (คือความเป็นพระเจ้าจักร-พรรดิ)
จกฺกวตฺติ สุขํ ปิยํ	สุขของพระเจ้าจักร-พรรดิ อันเป็นที่พึงใจ
เทวรชฺชมฺปิ ทิพฺเพสุ	ความเป็นพระราชาแห่งเทพยดาในทิพยกายทั้งหลาย
สพฺพเมเตน ลพฺภติ	อิฏฐผลทั้งปวงนั้น อันเทพยดาและมนุษย์ทั้งหลายย่อมได้ด้วยบุญนิธินั้น
มานุสฺสิกา จ สมฺปตฺติ	สมบัติเป็นของมนุษย์ด้วย
เทวโลเก จ ยา รติ	สมบัติอันบุคคลพึงรื่นรมย์ ในเทวโลกด้วย
ยา จ นิพฺพานสมฺปตฺติ	สมบัติคือพระนิพพานด้วย

สพฺพเมเตน ลพฺภติ	สมบัติทั้งปวงนั้น อันเทพยดาและมนุษย์ทั้งหลายย่อมได้ด้วยบุญนิธินั้น
มิตฺตสมฺปทมาคมฺม	ความที่อาศัยคุณเครื่องถึงพร้อม
โยนิโส เจ ปยุญฺชโต	คือมิตรแล้ว ถ้าประกอบโดยอุบายที่ชอบ
วิชฺชาวิมุตฺติวสีภาโว	เป็นผู้ชำนาญในวิชชาและวิมุตติ
สพฺพเมเตน ลพฺภติ	อิฏฐผลทั้งปวงนั้น อันเทพยดาและมนุษย์ทั้งหลายย่อมได้ด้วยบุญนิธินั้น
ปฏิสมฺภิทา วิโมกฺขา จ	ปฏิสัมภิทา และวิโมกข์
ยา จ สาวกปารมี	และสาวกบารมีญาณ
ปจฺเจกโพธิ พุทฺธภูมิ	ปัจเจกโพธิญาณพุทธภูมิ
สพฺพเมเตน ลพฺภติ	อิฏฐผลทั้งปวงนั้น อันเทพยดาและมนุษย์ทั้งหลายย่อมได้ด้วยบุญนิธินั้น

เอวํ มหตฺถิกา เอสา	คุณเครื่องถึงพร้อม คือบุญนั้น
ยทิทํ ปุญฺญสมฺปทา	เป็นไปเพื่อประโยชน์ใหญ่อย่างนี้
ตสฺมา ธีรา ปสํสนฺติ	เพราะเหตุนั้น บัณฑิตผู้มีปัญญา
ปณฺฑิตา กตปุญฺญตนฺติ.	จึงสรรเสริญข้อที่บุคคลมีบุญอันทำแล้ว ดังนี้แล.
ภวตุ สพฺพมงฺคลํ	ขอสรรพมงคล จงมีแก่ท่าน
รกฺขนฺตุ สพฺพเทวตา	ขอเหล่าเทพยดาทั้งปวงจงรักษาท่าน
สพฺพพุทฺธานุภาเวน	ด้วยอานุภาพ แห่งพระพุทธเจ้าทั้งปวง
สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต.	ขอความสวัสดีทั้งหลายจงมีแก่ท่านทุกเมื่อ.
ภวตุ สพฺพมงฺคลํ	ขอสรรพมงคล จงมีแก่ท่าน

รกฺขนฺตุ สพฺพเทวตา	ขอเหล่าเทพยดาทั้งหลาย จงรักษาท่าน
สพฺพธมฺมานุภาเวน	ด้วยอานุภาพ แห่งพระธรรมทั้งปวง
สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต.	ขอความสวัสดีทั้งหลาย จงมีแก่ท่านทุกเมื่อ.
ภวตุ สพฺพมงฺคลํ	ขอสรรพมงคล จงมีแก่ท่าน
รกฺขนฺตุ สพฺพเทวตา	ขอเหล่าเทพยดาทั้งปวง จงรักษาท่าน
สพฺพสงฺฆานุภาเวน	ด้วยอานุภาพ แห่งพระสงฆ์ทั้งปวง
สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต.	ขอความสวัสดีทั้งหลาย จงมีแก่ท่านทุกเมื่อ.

บทสวดในโอกาสต่าง ๆ ที่จำเป็น (๑)

ในบทนี้จะกล่าวถึงบทสวดบางบทที่ภิกษุใหม่อาจจำเป็นต้องใช้สวดในโอกาสต่าง ๆ นอกเหนือจากบทสวดต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาแล้ว อันได้แก่ บทสวดบังสุกุล สรณคมน์ และการให้ศีลในโอกาสต่าง ๆ

บทสวดบังสุกุล (๑)

ภิกษใหม่อาจได้รับนิมนต์ให้ไปสวดบังสุกุล จึงจำเป็นต้องสวดบังสุกุลให้ได้

ในการสวดบังสุกุลนั้น เมื่ออุบาสกหรืออุบาสิกาทอดผ้าบังสุกุลเสร็จเรียบร้อยแล้ว พระจะต้องจับผ้า และเริ่มสวดพิจารณาดังนี้ :-

---

(๑) พระเทพญาณกวี, **ศาสนพิธี,** (กรุงเทพ ฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๐๙) หน้า ๑๐๔-๑๐๖. เวลาสวดไม่ต้องว่าคำแปล.

อนิจฺจา วต สงฺขารา	สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง
อุปฺปาทวยธมฺมิโน	มีอันเกิดขึ้นแล้วเสื่อมไปเป็นธรรมดา
อุปฺปชฺชิตฺวา นิรุชฺฌนฺติ	เกิดขึ้นแล้วย่อมดับไป
เตสํ วูปสโม สุโข	ความเข้าไประงับสังขารทั้งหลายเหล่านั้นเป็นสุข.
สพฺเพ สตฺตา มรนฺติ จ	สัตว์ทั้งหลายตายอยู่ด้วย
มรึสุ จ มริสฺสเร	ตายแล้วด้วย จักตายด้วย
ตเถวาหํ มริสฺสามิ	เราจักตายอย่างนั้นนั่นแล
นตฺถิ เม เอตฺถ สํสโย	ความสงสัยในความตายนี้ ไม่มีแก่เรา เราไม่สงสัยในความตายนี้แล.

เมื่อสวดพิจารณาเสร็จแล้ว พระเริ่มอนุโมทนา

ยถา วาริวหา ปูรา ฯลฯ	(มีแล้วตอนต้น)
สพฺพีติโย วิวชฺชนฺตุ ฯลฯ	(มีแล้วตอนต้น)

แล้วจึงสวด

อทาสิ เม อกาสิ เม	บุคคลมาระลึกถึงอุปการะ
ญาติมิตฺตา สขา จ เม	อันท่านได้ทำแก่ตนในกาลก่อนว่า
เปตานํ ทกฺขิณํ ทชฺชา	ผู้นี้ได้ให้สิ่งนี้แก่เรา ผู้นี้ได้ทำ
ปุพฺเพ กตมนุสฺสรํ	กิจนี้ของเรา ผู้นี้เป็นญาติ เป็นมิตร เป็นเพื่อนของเราดังนี้ ก็ควรให้ทักษิณาทานเพื่อผู้ที่ละโลกนี้ไปแล้ว
น หิ รุณฺณํ วา โสโก วา	การร้องไห้ก็ดี การเศร้าโศกก็ดี
ยาวญฺญา ปริเทวนา	หรือการร่ำไร รำพันอย่างอื่นก็ดี บุคคลไม่ควรทำทีเดียว
น ตํ เปตานมตฺถาย	เพราะว่า การร้องไห้เป็นต้นไม่เป็นประโยชน์แก่ญาติทั้งหลาย ผู้ละโลกนี้ไปแล้ว

เอวํ ติฏฺฐนฺติ ญาตโย	ญาติทั้งหลายย่อมตั้งอยู่อย่างนั้น
อยญฺจ โข ทกฺขิณา ทินฺนา	ก็ทักษิณานี้แล อันท่านให้แล้ว
สงฺฆมฺหิ สุปติฏฺฐิตา	ประดิษฐานไว้ดีแล้วในสงฆ์
ทีฆรตฺตํ หิตายสฺส	ย่อมสำเร็จประโยชน์เกื้อกูลแก่
ฐานโส อุปกปฺปติ	ผู้ที่ละโลกนี้ไปแล้วนั้นตลอดกาลนานตามฐานะ
โส ญาติธมฺโม จ	ญาติธรรมนี้นั้น ท่านได้แสดง
อยํ นิทสฺสิโต	ให้ปรากฏแล้ว
เปตาน ปูชา จ กตา อุฬารา	และบูชาอันยิ่ง ท่านก็ได้ทำแล้ว แก่ญาติทั้งหลายผู้ละโลกนี้ไปแล้ว
พลญฺจ	กำลังแห่งภิกษุทั้งหลาย
ภิกฺขูนมนุปฺปทินฺนํ	ชื่อว่าท่านได้เพิ่มให้แล้วด้วย

ตุมฺเหหิ ปุญฺญํ ปสุตํ	บุญไม่น้อย ท่านได้
อนปฺปกนฺติ	ขวนขวายแล้ว
ภวตุ สพฺพมงฺคลํ ฯลฯ	มีแล้วตอนต้น

(จบ)

สรณคมน์ และศีล (๒)

ในบางโอกาสภิกษุใหม่ อาจจะได้รับนิมนต์ให้ไปเทศน์ หรืออาจจะไปเทศน์โปรดโยมบิดา โยมมารดา หรือหมู่ญาติทั้งหลาย ในกรณีนี้ ภิกษุใหม่จะต้องให้สรณคมน์ และให้ศีลจึงจำเป็นต้องให้สรณคมน์ และให้ศีลให้ได้ ดังนี้ :-

---

(๒) พระญาณวโรดม, เอกเทศสวดมนต์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. (กรุงเทพ ฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๘) หน้า ๑๕๘-๑๖๐

คำอาราธนาศีล ๕

มยํ ภนฺเต วิสุํ วิสุํ รกฺขณตฺถาย ติสรเณน สห ปญฺจ สีลานิ ยาจาม.

ทุติยมฺปิ มยํ ภนฺเต วิสุํ วิสุํ รกฺขณตฺถาย ติสรเณน สห ปญฺจ สีลานิ ยาจาม.

ตติยมฺปิ มยํ ภนฺเต วิสุํ วิสุํ รกฺขณตฺถาย ติสรเณน สห ปญฺจ สีลานิ ยาจาม.

เบญจศีล (ศีล ๕) [๓]

นมัสการ :

๑๓ นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส. (๓ จบ)	ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้อรหันต์ ตรัสรู้ชอบเอง พระองค์นั้น.
พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ.	ข้าพเจ้าถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ.

---

(๓) เวลาสวดไม่ต้องว่าคำแปล.

ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ.	ข้าพเจ้าถึงพระธรรมเจ้าเป็นสรณะ.
สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ.	ข้าพเจ้าถึงพระสงฆ์เจ้าเป็นสรณะ.
ทุติยมฺปิ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ.	ข้าพเจ้าถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ แม้ครั้งที่สอง.
ทุติยมฺปิ ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ.	ข้าพเจ้าถึงพระธรรมเจ้าเป็นสรณะ แม้ครั้งที่สอง.
ทุติยมฺปิ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ.	ข้าพเจ้าถึงพระสงฆ์เจ้าเป็นสรณะ แม้ครั้งที่สอง.
ตติยมฺปิ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ.	ข้าพเจ้าถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ แม้ครั้งที่สาม.
ตติยมฺปิ ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ.	ข้าพเจ้าถึงพระธรรมเจ้าเป็นสรณะ แม้ครั้งที่สาม.
ตติยมฺปิ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ.	ข้าพเจ้าถึงพระสงฆ์เจ้าเป็นสรณะ แม้ครั้งที่สาม.

สิกขาบท ๕ :

ปาณาติปาตา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาทิยามิ.	ข้าพเจ้า สมาทานสิกขาบท เว้นจากฆ่าสัตว์.
อทินฺนาทานา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาทิยามิ.	ข้าพเจ้า สมาทานสิกขาบท เว้นจากถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ด้วยอาการแห่งขโมย.
กาเมสุ มิจฺฉาจารา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาทิยามิ.	ข้าพเจ้า สมาทานสิกขาบท เว้นจากประพฤติล่วงประเวณีในทางกาม.
มุสาวาทา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาทิยามิ.	ข้าพเจ้า สมาทานสิกขาบท เว้นจากการพูดเท็จ.
สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาทิยามิ.	ข้าพเจ้า สมาทานสิกขาบท เว้นจากการดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท.

ท้ายศีล ๕ :

ก. ปกติ

อิมานิ ปญฺจ สิกฺขาปทานิ, สีเลน สุคตึ ยนฺติ สีเลน โภคสมฺปทา, สีเลน นิพฺพุตึ ยนฺติ ตสฺมา สีลํ วิโสธเย.

สิกขาบท ๕ เหล่านี้, ผู้สมาทานไปสุคติได้เพราะศีล, ได้รับความถึงพร้อมแห่งโภคะเพราะศีล, ไปนิพพานได้เพราะศีล, เพราะฉะนั้น ควรชำระศีลให้บริสุทธิ์.

ข. นิจศีล

อิมานิ ปญฺจ สิกฺขาปทานิ, นิจฺจสีลวเสน สาธุกํ รกฺขิตพฺพานิ,

สิกขาบท ๕ เหล่านี้, ผู้สมาทานพึงรักษาไว้ให้ดี ด้วยอำนาจนิจศีล,

(ผู้สมาทานรับว่า อาม ภนฺเต)

สีเลน สุคตึ ยนฺติ,
สีเลน โภคสมฺปทา
สีเลน นิพฺพุตึ ยนฺติ
ตสฺมา สีลํ วิโสธเย.

ผู้สมาทานไปสุคติได้เพราะศีล, ได้ความถึงพร้อมแห่งโภคะเพราะศีล, ไปนิพพานได้เพราะศีล, เพราะฉะนั้น ควรชำระศีลให้บริสุทธิ์.

คำอาราธนาพระปริตร

วิปตฺติปฏิพาหาย สพฺพสมฺปตฺติสิทฺธิยา
สพฺพทุกฺขวินาสาย ปริตฺตํ พฺรูถ มงฺคลํ.
วิปตฺติปฏิพาหาย สพฺพสมฺปตฺติสิทฺธิยา
สพฺพภยวินาสาย ปริตฺตํ พฺรูถ มงฺคลํ.
วิปตฺติปฏิพาหาย สพฺพสมฺปตฺติสิทฺธิยา
สพฺพโรควินาสาย ปริตฺตํ พฺรูถ มงฺคลํ.

คำถวายข้าวพระพุทธ

อิมํ สูปพฺยญฺชนสมฺปนฺนํ สาลีนํ โภชนานํ อุทกํ วรํ พุทฺธสฺส ปูเชมิ (ม).

คำกล่าวลาข้าวพระพุทธ

เสสํ มงฺคลํ ยาจามิ. (ม) หรือ เสสํ มงฺคลา ยาจามิ ฯ

คำอาราธนาและสมาทานศีลอุโบสถ

มยํ ภนฺเต, ติสรเณน สห อฏฺฐงฺคสมนฺนาคตํ อุโปสถํ ยาจาม. ๓ หน

นมัสการ และ สรณคมน์ เหมือนศีล ๕

สิกขาบท ๘ :

ปาณาติปาตา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาทิยามิ.	ข้าพเจ้า สมาทานสิกขาบท เว้นจากการทำชีวิตสัตว์ให้ตกล่วงไป.
อทินฺนาทานา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาทิยามิ.	ข้าพเจ้า สมาทานสิกขาบท เว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ให้ด้วยอาการแห่งขโมย.
อพฺรหฺมจริยา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาทิยามิ.	ข้าพเจ้า สมาทานสิกขาบท เว้นจากกรรมมิใช่พรหมจรรย์.

มุสาวาทา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาทิยามิ.

ข้าพเจ้า สมาทานสิกขาบท เว้นจากการพูดเท็จ.

สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาทิยามิ.

ข้าพเจ้า สมาทานสิกขาบท เว้นจากการดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท.

วิกาลโภชนา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาทิยามิ.

ข้าพเจ้า สมาทานสิกขาบท เว้นจากการบริโภคอาหารผิดเวลา.

นจฺจคีตวาทิตวิสูกทสฺสน มาลาคนฺธวิเลปนธารณมณฺฑนวิภูสนฏฺฐานา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาทิยามิ.

ข้าพเจ้า สมาทานสิกขาบท เว้นจากฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคม ดูการเล่น ทัดทรงดอกไม้ ของหอมและเครื่องทา อันเป็นฐานแต่งตัว.

อุจฺจาสยนมหาสยนา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาทิยามิ.

ข้าพเจ้า สมาทานสิกขาบท เว้นจากการนอนบนที่นอนสูง ที่นอนใหญ่.

ท้ายศีล ๘ :

ก. ปกติ

อิมานิ อฏฺฐ สิกฺขาปทานิ,	สิกขาบท ๘ เหล่านี้, ผู้สมาทานไปสุคติได้เพราะศีล,
สีเลน สุคตึ ยนฺติ,	ได้ความถึงพร้อมแห่งโภคะ
สีเลน โภคสมฺปทา	เพราะศีล, ไปนิพพานได้
สีเลน นิพฺพุตึ ยนฺติ	เพราะศีล, เพราะฉะนั้น ควร
ตสฺมา สีลํ วิโสธเย.	ชำระศีลให้บริสุทธิ์.

ข. อุโบสถศีล เมื่อเวลาจบสิกขาบทแล้ว นำว่าสมาทาน ดังนี้ :-

อิมํ อฏฺฐงฺคสมนฺนาคตํ,	ข้าพเจ้า สมาทาน
พุทฺธปญฺญตฺตํ อุโปสถํ,	อุโบสถ, ที่พระพุทธเจ้าทรง
อิมญฺจ รตฺตึ อิมญฺจ ทิวสํ,	บัญญัติไว้ประกอบไปด้วย
สมฺมเทว อภิรกฺขิตุํ	องค์ ๘ ประการนี้, เพื่อจะ
สมาทิยามิ.	รักษาไว้ให้ดี ไม่ให้ขาด ไม่ให้ทำลาย, วันหนึ่ง คืนหนึ่ง ณ เวลาวันนี้.

ท้ายศีลอุโบสถ :

อิมานิ อฏฺฐ สิกฺขาปทานิ, อชฺเชกํ รตฺตินฺทิวํ อุโปสถวเสน สาธุกํ รกฺขิตพฺพานิ.	สิกขาบท ๘ เหล่านี้, ผู้มาสมาทานพึงรักษาไว้ให้ดี วันหนึ่ง คืนหนึ่ง ณ เวลาวันนี้ ด้วยอำนาจอุโบสถ.

(ผู้สมาทานรับว่า อาม ภนฺเต)

สีเลน สุคตึ ยนฺติ สีเลน โภคสมฺปทา สีเลน นิพฺพุตึ ยนฺติ ตสฺมา สีลํ วิโสธเย.	ผู้สมาทานไปสุคติได้เพราะศีล, ได้ความถึงพร้อมแห่งโภคะเพราะศีล, ไปนิพพานได้เพราะศีล, เพราะฉะนั้นควรชำระศีลให้บริสุทธิ์.

คำอาราธนาธรรม

พฺรหฺมา จ โลกาธิปตี สหมฺปติ
กตฺอญฺชลี อนฺธิวรํ อยาจถ
สนฺตีธ สตฺตาปฺปรชกฺขชาติกา
เทเสตุ ธมฺมํ อนุกมฺปิมํ ปชํ.

คำถวายสังฆทาน

อิมานิ มยํ ภนฺเต *(มตก)* ภตฺตานิ สปริวารานิ ภิกฺขุสงฺฆสฺส โอโณชยาม สาธุ โน ภนฺเต ภิกฺขุสงฺโฆ อิมานิ *(มตก)* ภตฺตานิ สปริวารานิ ปฏิคฺคณฺหาตุ (อมฺหากญฺเจว มาตาปิตุอาทีนญฺจ ญาตกานํ กาลกตานํ) อมฺหากํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย.

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอน้อมถวาย (มตก) ภัตตาหารพร้อมทั้งบริวารทั้งหลายเหล่านี้ แด่พระสงฆ์ ขอพระสงฆ์จงรับ (มตก) ภัตตาหารพร้อมทั้งบริวารทั้งหลายเหล่านี้ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุข (แก่ข้าพเจ้าทั้งหลายด้วย แก่ญาติทั้งหลาย มีมารดาและบิดาเป็นต้นที่ละโลกนี้ไปแล้วด้วย) แก่ข้าพเจ้าทั้งหลายตลอดกาลนาน เทอญ ฯ

บทสวดต่าง ๆ ที่นวกภิกษุควรจำ

คำอธิษฐานพรรษา

ภิกษุพึงว่า "อิมสฺมึ อาวาเส อิมํ เตมาสํ วสฺสํ อุเปมิ

(๓ จบ)

(หลายองค์เปลี่ยน อุเปมิ เป็น อุเปม)

คำขอขมา

ขอขมากับอุปัชฌาย์พึงว่า "อุปชฺฌาเย ปมาเทน ทฺวารตฺตเยน
กตํ สพฺพํ อปราธํ ขมตุ เม ภนฺเต"

อุปัชฌาย์ว่า "อหํ.....................ขมิตพฺพํ."

ภิกษุพึงว่า "ขมามิ ภนฺเต
(หลายรูปเปลี่ยน ขมามิ เป็น ขมาม)

ถ้าภิกษุขอขมากับอาจารย์ให้ใช้ อาจริเย แทน อุปชฺฌาเย

ถ้าภิกษุขอขมากับพระเถระใช้ อายสฺมนฺเต หรือ เถเร
แทน อุปชฺฌาเย

คำปวารณา

สงฺฆมฺภนฺเต ปวาเรม ทิฏฺเฐน วา สุเตน วา ปริสงฺกาย วา วทนฺตุ โน อายสฺมนฺโต อนุกมฺปํ อุปาทาย ปสฺสนฺตา ปฏิกฺกริสฺสาม ฯ

ทุติยมฺปิ ภนฺเต สงฺฆํ ปวาเรม..........ปฏิกฺกริสฺสาม ฯ

ตติยมฺปิ ภนฺเต สงฺฆํ ปวาเรม..........ปฏิกฺกริสฺสาม ฯ

ถ้าพระรูปเดียว

เปลี่ยน	ปวาเรม	เป็น	ปวาเรมิ
เปลี่ยน	โน	เป็น	มํ
เปลี่ยน	ปสฺสนฺตา	เป็น	ปสฺสนฺโต
เปลี่ยน	ปฏิกฺกริสฺสาม	เป็น	ปฏิกฺกริสฺสามิ

คำอนุโมทนากฐิน

"อตฺถตํ ภนฺเต สงฺฆสฺส กฐินํ ธมฺมิโก กฐินตฺถาโร อนุโมทามิ."

วิธีขอนิสัยจากอาจารย์

ภิกษุผู้อุปสมบทแล้ว ถ้าไม่ได้อยู่ในวัดเดียวกันกับพระอุปัชฌายะ ก็จำต้องถือนิสัยในอาจารย์ หรือเจ้าอาวาสวัดที่ตนอาศัยอยู่ วิธีปฏิบัติให้ทำผ้าห่มเฉวียงบ่า เข้าไปหาท่านแล้วกราบ ๓ หน นั่งกระโหย่งประณมมือ กล่าวดังนี้ :-

"อาจริโย เม ภนฺเต โหหิ, อายสฺมโต นิสฺสาย วจฺฉามิ."

๓ หน. แปลว่า "ขอท่านจงเป็นอาจารย์ของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจักอยู่อาศัยท่าน." เมื่อท่านกล่าวว่า **"โอปายิกํ"** "ชอบด้วยอุบาย" เป็นต้น บทใดบทหนึ่ง ๓ ครั้ง. เว้นระยะไว้ให้ภิกษุตอบรับว่า **"สาธุ ภนฺเต"** ๓ หน. แปลว่า "ดีละ เจ้าข้า" ทุกบทไป. แต่นั้นภิกษุพึงกล่าวรับเป็นธุระให้ท่านสืบไป กล่าวดังนี้ว่า :-

"อชฺชตคฺเคหานิ เถโร มยฺหํ ภาโร, อหมฺปิ เถรสฺส ภาโร"

๓ หน แปลว่า "ตั้งแต่วันนี้ไป พระเถระย่อมเป็นภาระของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าก็ย่อมเป็นภาระของพระเถระ เสร็จแล้วกราบ ๓ หน. ก็เป็นอันได้ถือนิสัยในอาจารย์ พึงอยู่อาศัยท่านแทนอุปัชฌายะต่อไป ถ้าภิกษุรูปใดอยู่โดยไม่ถือนิสัย ท่านปรับอาบัติทุกกฏ แก่ภิกษุรูปนั้น.

วิธีการลาสิกขา

เมื่อถึงเวลาที่กำหนด พระภิกษุผู้ต้องการลาสิกขา นุ่งห่มจีวรพาดสังฆาฏิ และ **แสดงอาบัติ** ให้เรียบร้อยแล้ว เข้าไปในบริเวณพิธี จุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย นั่งคุกเข่า กราบด้วยเบญจางคประดิษฐ์ ๓ หน จากนั้นหันหน้ามาทางพระสงฆ์ กราบ ๓ หน แล้วกล่าวคำอาราธนาพระปริตร พระสงฆ์จะเจริญพระพุทธมนต์ ให้นั่งราบฟังสวดไปจนจบ จึงคุกเข่าขึ้นกราบพระสงฆ์ ๓ หน

เมื่อกราบเสร็จแล้ว ให้หันหน้ามาทาพระพุทธรูป กราบ ๓ หน แล้วว่า **"นโม..."** ๓ จบ ต่อจากนั้นให้ว่า **"อตีตปัจจเวกขณ์"** (อชฺช มยา...) (ว่าให้พระสงฆ์ได้ยิน) เมื่อจบแล้วให้กราบพระพุทธรูป ๓ หน แล้วหันหน้ามาทางพระสงฆ์ กราบ ๓ หน แล้วตั้งใจที่จะสละเพศเป็นคฤหัสถ์ โดยเปล่งวาจาพร้อมทั้งคำแปลว่า (ห้ามว่าพร้อมกัน)

สิกฺขํ ปจฺจกฺขามิ ข้าพเจ้าลาสิกขา

คิหีติ มํ ธาเรถ ขอท่านทั้งหลายจงจำข้าพเจ้าไว้ว่าเป็นคฤหัสถ์

ถ้าแน่ใจก็ว่าเพียง ๑ จบ แต่ถ้ายังไม่แน่ใจจะว่ากี่ครั้งก็ได้ จนเมื่อตกลงใจแน่แล้วให้กราบพระสงฆ์ ๓ หน แล้วออกไปเปลี่ยนผ้าขาว (เอาผ้าขาวสอดเข้าไปในผ้าเหลือง) ห่มผ้าขาวเฉวียงบ่า จากนั้นกลับเข้าไปกราบพระสงฆ์ ๓ หน แล้วเปล่งวาจาถึงพระรัตนตรัย พร้อมกับแสดงตนเป็นอุบาสกว่า (ว่าครั้งเดียวพร้อมกันได้ และไม่ต้องว่าคำแปล)

เอสาหํ ภนฺเต, สุจิรปรินิพฺพุตมฺปิ, ตํ ภควนฺตํ สรณํ คจฺฉามิ, ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ, อุปาสกํ มํ สงฺโฆ ธาเรตุ, อชฺชตคฺเค ปาณุเปตํ สรณํ คตํ.

(คำแปล : ท่านเจ้าข้า ข้าพเจ้านั้นถึงพระผู้มีพระภาคเจ้าแม้ปรินิพพานนานแล้วนั้น กับพระธรรมและภิกษุสงฆ์ว่าเป็นสรณะ ขอพระสงฆ์จงจำข้าพเจ้าว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป)

เมื่อว่าจบแล้ว พระผู้เป็นประธานจะกล่าวคำให้ศีล ตั้งแต่ **"ปาณาติปาตา..."** จนถึง **"สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาทิยามิ."** ให้อุบาสกใหม่ว่าตามไปจนจบและเมื่อพระผู้เป็นประธานกล่าวสรุปว่า **"อิมานิ ปญฺจ สิกฺขาปทานิ นิจฺจสีลวเสน สาธุกํ รกฺขิตพฺพานิ."** ให้อุบาสกใหม่รับว่า **"อาม**

ภนฺเต" ต่อจากนั้น พระผู้เป็นประธานจะกล่าวต่อไปอีก ซึ่งเมื่อจบแล้ว อุบาสกใหม่คุกเข่าขึ้นกราบพระสงฆ์ ๓ หน แล้วอุ้มบาตรน้ำมนต์ออกไปยังที่ที่เตรียมไว้อาบน้ำมนต์ นั่งประณมมือ พระสงฆ์จะทยอยกันหลั่งน้ำมนต์ เมื่อเสร็จแล้วให้อุบาสกใหม่ไปเปลี่ยนผ้าขาวเป็นสวมใส่เสื้อผ้าสำหรับคฤหัสถ์ แล้วกลับเข้ามากราบพระสงฆ์ ๓ หน ถวายดอกไม้ธูปเทียนเครื่องไทยธรรม (ถ้ามี) พระสงฆ์กล่าวอนุโมทนา *(ยถา สพฺพี...)* ขณะนั้นอุบาสกใหม่นั่งราบกรวดน้ำ เมื่อจบแล้วให้คุกเข่าขึ้นกราบพระสงฆ์ ๓ หน แล้วหันมากราบพระพุทธรูป ๓ หน แล้วหันไปกราบที่ตักของมารดาบิดาญาติผู้ใหญ่ที่เคารพนับถืออีก ๑ หน โดยไม่ต้องแบมือ เป็นอันเสร็จพิธีลาสิกขา.

สามเณรสิกขา

บาลีสำหรับสวด

อนุญฺญาสิ โข ภควา, สามเณรานํ ทส สิกฺขาปทานิ, เตสุ จ สามเณเรหิ สิกฺขิตุํ. ปาณาติปาตา เวรมณี, อทินฺนาทานา เวรมณี, อพฺรหฺมจริยา เวรมณี, มุสาวาทา เวรมณี, สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานา เวรมณี, วิกาลโภชนา เวรมณี, นจฺจคีตวาทิตวิสูกทสฺสนา เวรมณี, มาลาคนฺธวิเลปนธารณมณฺฑนวิภูสนฏฺฐานา เวรมณี, อุจฺจาสยนมหาสยนา เวรมณี, ชาตรูปรชตปฏิคฺคหณา เวรมณีติ.

๑๔ อนุญฺญาสิ โข ภควา, ทสหิ องฺเคหิ สมนฺนาคตํ สามเณรํ นาเสตุํ, กตเมหิ ทสหิ ? ปาณาติปาตี โหติ, อทินฺนาทายี โหติ, อพฺรหฺมจารี โหติ, มุสาวาที โหติ, มชฺชปายี โหติ, พุทฺธสฺส อวณฺณํ ภาสติ, ธมฺมสฺส อวณฺณํ ภาสติ, สงฺฆสฺส อวณฺณํ ภาสติ, มิจฺฉาทิฏฺฐิโก โหติ, ภิกฺขุนีทูสโก โหติ. อนุญฺญาสิ โข ภควา, อิเมหิ ทสหิ องฺเคหิ สมนฺนาคตํ สามเณรํ นาเสตุนฺติ.

อนุญฺญาสิ โข ภควา, ปญฺจหิ องฺเคหิ สมนฺนาคตสฺส

สามเณรสฺส ทณฺฑกมฺมํ กาตุํ, กตเมหิ ปญฺจหิ ? ภิกฺขูนํ อลาภาย ปริสกฺกติ, ภิกฺขูนํ อนตฺถาย ปริสกฺกติ, ภิกฺขูนํ อนาวาสาย ปริสกฺกติ, ภิกฺขู อกฺโกสติ ปริภาสติ, ภิกฺขู ภิกฺขูหิ เภเทติ. อนุญฺญาสิ โข ภควา, อิเมหิ ปญฺจหิ องฺเคหิ สมนฺนาคตสฺส สามเณรสฺส ทณฺฑกมฺมํ กาตุนฺติ.

คำแปลบาลีสำหรับสวด

อนุญฺญาสิ โข พระองค์เจ้าอนุญาตแล้วแล **ภควา** พระผู้มีพระภาคเจ้า **สามเณรานํ** แก่สามเณรทั้งหลาย **ทส สิกฺขาปทานิ** ซึ่งสิกขาบททั้งหลาย ๑๐ **เตสุ จ** ในสิกขาบททั้งหลายเหล่านั้นด้วย **สามเณเรหิ สิกฺขิตุํ** เพื่อให้สามเณรทั้งหลายศึกษา **ปาณาติปาตา เวรมณี** เจตนาเครื่องเว้นเสียจากอันทำสัตว์เจ้าปาณะให้ตกล่วงไป **อทินฺนาทานา เวรมณี** เจตนาเครื่องเว้นเสียจากอันถือเอาซึ่งข้าวของ อันเจ้าของไม่ให้แล้ว **อพฺรหฺมจริยา เวรมณี** เจตนาเครื่องเว้นเสียจากกรรมใช่เขาประพฤติดังพรหม **มุสาวาทา เวรมณี** เจตนาเครื่องเว้นเสียจากอันกล่าวปด **สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานา เวรมณี** เจตนาเครื่องเว้นเสียจากเหตุเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท คืออันดื่มกินซึ่งน้ำเมาคือสุราและเมรัย **วิกาลโภชนา**

เวรมณี เจตนาเครื่องเว้นเสียจากอันกินในวิกาล **นจฺจคีตวาทิตวิสูกทสฺสนา เวรมณี** เจตนาเครื่องเว้นเสียจากอันฟ้อนและอันขับและอันยังดนตรีให้กล่าว และดูการเล่นเป็นเสี้ยนหนาม **มาลาคนฺธวิเลปนธารณมณฺฑนวิภูสนฏฺฐานา เวรมณี** เจตนาเครื่องเว้นเสียจากเหตุเป็นที่ตั้ง คืออันทรงไว้และประดับและตกแต่งด้วยระเบียบและของหอมและเครื่องลูบไล้ **อุจฺจาสยนมหาสยนา เวรมณี** เจตนาเครื่องเว้นเสียจากที่เป็นที่นอนอันสูงและที่เป็นที่นอนอันใหญ่ **ชาตรูปรชตปฏิคฺคหณา เวรมณี** เจตนาเครื่องเว้นเสียจากอันรับซึ่งทองและเงิน **อิติ** ว่ากระนี้แล.

อนุญฺญาสิ โข พระองค์เจ้าอนุญาตแล้วแล **ภควา** พระผู้มีพระภาคเจ้า **ทสหิ องฺเคหิ สมนฺนาคตํ สามเณรํ นาเสตุํ** เพื่ออันทำสามเณรผู้มาเนือง ๆ พร้อมแล้วด้วยองค์ทั้งหลาย ๑๐ ให้ฉิบหาย **กตเมหิ ทสหิ** ด้วยองค์ทั้งหลาย ๑๐ อย่างไรนะ **ปาณาติปาตี** ผู้ทำสัตว์เจ้าปาณะให้ตกล่วงไปละ **โหติ** เธอเป็น **อทินฺนาทายี** ผู้ถือเอาซึ่งข้าวของ อันเจ้าของเขาไม่ให้แล้วละ **โหติ** เธอเป็น **อพฺรหฺมจารี** ผู้ใช่เขาประพฤติดังพรหมละ **โหติ** เธอเป็น **มุสาวาที** ผู้มีอันกล่าวปดละ **โหติ** เธอเป็น **มชฺชปายี** ผู้ดื่มกินซึ่งน้ำเมาละ **โหติ** เธอเป็น **พุทฺธสฺส** แห่งพระพุทธ **อวณฺณํ**

อวรรณะแน่ะ **ภาสติ** เธอกล่าว **ธมฺมสฺส** แห่งพระธรรม **อวณฺณํ** อวรรณะแน่ะ **ภาสติ** เธอกล่าว **สงฺฆสฺส** แห่งพระสงฆ์ **อวณฺณํ** อวรรณะแน่ะ **ภาสติ** เธอกล่าว **มิจฺฉาทิฏฺฐิโก** ผู้ประกอบด้วยความเห็นผิดละ **โหติ** เธอเป็น **ภิกฺขุนีทูสโก** ผู้ประทุษร้ายซึ่งนางภิกษุณีละ **โหติ** เธอเป็น. **อนุญฺญาสิ โข** พระองค์เจ้าอนุญาตแล้วแล **ภควา** พระผู้มีพระภาคเจ้า **อิเมหิ ทสหิ องฺเคหิ สมนฺนาคตํ สามเณรํ นาเสตุํ** เพื่ออันทำสามเณรผู้มาเนือง ๆ พร้อมแล้วด้วยองค์ทั้งหลาย ๑๐ เหล่านี้ให้ฉิบหาย **อิติ** ว่ากระนี้แล.

อนุญฺญาสิ โข พระองค์เจ้าอนุญาตแล้วแล **ภควา** พระผู้มี-พระภาคเจ้า **ปญฺจหิ องฺเคหิ สมนฺนาคตสฺส** ผู้มาเนือง ๆ พร้อมด้วยองค์ทั้งหลาย ๕ **สามเณรสฺส** แก่สามเณร **ทณฺฑกมฺมํ** ทัณฑ-กรรมแน่ะ **กาตุํ** เพื่ออันทำ **กตเมหิ ปญฺจหิ** ด้วยองค์ทั้ง ๕ อย่างไรนะ **ภิกฺขุนํ อลาภาย** เพื่ออันไม่ให้ได้แห่งภิกษุทั้งหลาย **ปริสกฺกติ** เธอตะเกียกตะกาย **ภิกฺขูนํ อนตฺถาย** เพื่ออันไม่ให้เป็นประโยชน์แก่ภิกษุทั้งหลาย **ปริสกฺกติ** เธอตะเกียกตะกาย **ภิกฺขูนํ อนาวาสาย** เพื่ออันไม่ให้อยู่แห่งภิกษุทั้งหลาย **ปริสกฺกติ,** เธอตะเกียกตะกาย **ภิกฺขู** ภิกษุทั้งหลายแน่ะ **อกฺโกสติ** เธอด่า **ปริภาสติ** เธอกล่าวขู่ **ภิกฺขู** ทำภิกษุทั้งหลาย **ภิกฺขูหิ** จากภิกษุ

ทั้งหลาย **ภเทติ** เธอให้แตก **อนุญฺญาสิ โข** พระองค์เจ้าอนุญาต แล้วแล **ภควา** พระผู้มีพระภาคเจ้า **อิเมหิ ปญฺจหิ องฺเคหิ สมนฺนาคตสฺส** ผู้มาเนือง ๆ พร้อมแล้วด้วยองค์ทั้งหลาย ๕ เหล่านี้ **สามเณรสฺส** แก่สามเณร **ทณฺฑกมฺมํ** ทัณฑกรรมแน่ะ **กาตุํ** เพื่ออันทำ **อิติ** ว่ากระนี้แล.

คำแปลเป็นความไทย

พระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ทรงอนุญาตสิกขาบท ๑๐ แก่สามเณรทั้งหลาย และเพื่อให้สามเณรทั้งหลายศึกษาในสิกขาบท ๑๐ เหล่านั้น คือ เว้นจากฆ่าสัตว์มีชีวิต ๑ เว้นจากลักสิ่งของ ที่เจ้าของไม่ได้ให้ ๑ เว้นจากเมถุนธรรม ๑ เว้นจากกล่าวปด ๑ เว้นจากเหตุเป็นที่ตั้งแห่งความประมาทเพราะดื่มน้ำเมา คือสุราและเมรัย ๑ เว้นจากบริโภคอาหารในวิกาล คือตั้งแต่เที่ยงแล้วไป ๑ เว้นจากฟ้อนรำขับร้อง ประโคมดนตรีและการดู ซึ่งเป็นข้าศึกแห่งกุศล ๑ เว้นจากเหตุเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด คือทรงไว้และประดับตกแต่งกาย ด้วยดอกไม้และของหอมและเครื่องทา ๑ เว้นจากที่นอนสูงและที่นอนใหญ่ ๑ เว้นจากรับทองและเงิน ๑.

พระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ทรงอนุญาตให้สามเณรผู้ประกอบด้วยองค์ ๑๐ ให้ฉิบหายเสีย องค์ ๑๐ เป็นไฉน คือ สามเณรเป็นผู้ฆ่าสัตว์มีชีวิต ๑ เป็นผู้ลักสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ ๑ เป็นผู้เสพเมถุน ๑ เป็นผู้กล่าวปด ๑ เป็นผู้ดื่มน้ำเมา ๑ ติเตียนพระพุทธเจ้า ๑ ติเตียนพระธรรม ๑ ติเตียนพระสงฆ์ ๑ เป็นผู้มีความเห็นผิด ๑ เป็นผู้ประทุษร้ายภิกษุณี ๑ พระผู้มีพระภาคได้ทรงอนุญาตให้สามเณรผู้ประกอบด้วยองค์ ๑๐ เหล่านี้ ให้ฉิบหายเสีย.

พระผู้มีพระภาคได้ทรงอนุญาต เพื่อจะทำทัณฑกรรม (ปรับโทษ) แก่สามเณรผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ องค์ ๕ เป็นไฉน คือ สามเณรพากเพียรจะให้ภิกษุทั้งหลายเสื่อมลาภไม่ให้ได้ลาภ ๑ พากเพียรเพื่อกรรมใช่ประโยชน์แห่งภิกษุทั้งหลาย ๑ พากเพียรเพื่อจะอยู่ไม่ได้แห่งภิกษุทั้งหลาย ๑ ด่าตัดพ้อภิกษุทั้งหลาย ๑ ให้ภิกษุทั้งหลายแตกร้าวจากภิกษุทั้งหลาย ๑ พระผู้มีพระภาคได้ทรงอนุญาต เพื่อจะทำทัณฑกรรมแก่สามเณรผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ เหล่านี้.

ข้อบัญญัติอย่างจำสังเขป

รวบรวมข้อบัญญัติห้ามของสามเณรมี ๒๐ แบ่งเป็นนาสนังคะ ๑๐ ทัณฑกรรม ๑๐ องค์เป็นเหตุให้สามเณรฉิบหายเสีย (คือศีลขาด) เรียกว่านาสนังคะ สามเณรล่วงข้อบัญญัติห้ามซึ่งไม่ถึงต้องนาสนังคะ เพียงแต่ให้ท่านปรับโทษปัดกวาด เทกระโถน เป็นต้น เรียกว่า ทัณฑกรรม.

นาสนังคะ ๑๐ คือ

๑. ฆ่าสัตว์.

๒. ลักสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้.

๓. เสพเมถุน.

๔. พูดปด.

๕. ดื่มน้ำเมา คือสุราและเมรัย.

๖. ติเตียนพระพุทธเจ้า.

๗. ติเตียนพระธรรม.

๘. ติเตียนพระสงฆ์.

๙. มีความเห็นผิดเป็นชอบ.

๑๐. ประทุษร้ายนางภิกษุณี.

ทัณฑกรรม ๑๐ คือ

๑. บริโภคอาหารในเวลาวิกาล คือตั้งแต่เที่ยงแล้วไป.

๒. ฟ้อนรำขับร้องประโคมดนตรี และดูการเล่นต่าง ๆ.

๓. ประดับตกแต่งกายด้วยดอกไม้ ของหอม และเครื่องทา.

๔. นั่งนอนบนที่นั่งที่นอนอันสูงใหญ่.

๕. รับทองและเงิน.

๖. พยายามให้ภิกษุทั้งหลายเสื่อมลาภ.

๗. พยายามไม่ให้เป็นประโยชน์แก่ภิกษุทั้งหลาย.

๘. พยายามไม่ให้ภิกษุทั้งหลายอยู่.

๙. ด่าตัดพ้อภิกษุทั้งหลาย.

๑๐. ให้ภิกษุทั้งหลายแตกร้าวกัน.

ถ้ากล่าวตามเนื้อความในอนุญญาสิโขแล้ว ได้ความว่า สิกขาบท ๑๐ นาสนังคะ ๕ ทัณฑกรรม ๕.

ปาณาติบาต ๑ อทินนาทาน ๑ อพรหม ฯ ๑ มุสาวาท ๑ สุรา ฯ ๑ วิกาลโภชน ๑ นัจจคีต ฯ ๑ มาลา ฯ ๑ อุจจา ๑ ชาติรูป ฯ ๑ ๑๐ นี้เป็นสิกขาบท.

ติเตียนพระพุทธเจ้า ๑ ติเตียนพระธรรม ๑ ติเตียน

พระสงฆ์ ๑ เป็นมิจฉาทิฏฐิ ๑ ประทุษร้ายนางภิกษุณี ๑ ๕ นี้เป็นนาสนังคะ.

พยายามให้ภิกษุทั้งหลายเสื่อมลาภ ๑ พยายามไม่ให้เป็นประโยชน์แก่ภิกษุทั้งหลาย ๑ พยายามไม่ให้ภิกษุทั้งหลายอยู่ ๑ ด่าตัดพ้อภิกษุทั้งหลาย ๑ ให้ภิกษุทั้งหลายแตกร้าวกัน ๑ ๕ นี้เป็นทัณฑกรรม.

เมื่อกล่าวตามเนื้อความในอนุญญาสิโขนี้ ก็คงได้ความว่านาสนังคะ ๑๐ ทัณฑกรรม ๑๐ ตามที่กล่าวแล้วข้างต้น เพราะสิกขาบท ๑๐ นั้น ข้างต้น ๕ สิกขาบท เป็นนาสนังคะ ข้างปลาย ๕ สิกขาบท เป็นทัณฑกรรม ฉะนี้.

อนึ่ง ประโยคสำหรับในสิกขาบท ๑๐ นั้น มี ๒ คือ สาหัตถิกประโยค ๑. อาณัตติกประโยค ๑. ทำเองเรียกว่าสาหัตถิกประโยค ใช้ให้ผู้อื่นทำ เรียกว่าอาณัตติกประโยค ในสิกขาบทที่ ๑ คือ ปาณาติบาต สิกขาบทที่ ๒ คือ อทินนาทาน และสิกขาบทที่ ๑๐ คือ ชาตรูป ฯ ทั้ง ๓ นี้ เป็นอาณัตติกประโยค เพราะทำเองหรือให้ผู้อื่นทำ จึงเป็นอันต้องอันล่วง ยังอีก ๗ สิกขาบท ตั้งแต่สิกขาบทที่ ๓ คือ อพรหม ฯ จนถึง สิกขาบทที่ ๙ อุจจา ฯ นี้เป็นสาหัตถิกประโยค เพราะทำเองจึงเป็นอันต้อง

อันล่วง.

องค์ศีล ๑๐ (คือสิกขาบท ๑๐)

ปาณาติบาต มีองค์ ๕ คือ

๑. ปาโณ สัตว์มีชีวิต.

๒. ปาณสญฺญิตา ตนรู้อยู่ว่าสัตว์มีชีวิต.

๓. วธกจิตฺตํ จิตคิดจะฆ่า.

๔. อุปกฺกโม ทำความเพียรที่จะฆ่า.

๕. เตน มรณํ สัตว์ตายด้วยความเพียรนั้น.

อทินนาทาน มีองค์ ๕ คือ

๑. ปรปริคฺคหิตํ ของอันเจ้าของหวงแหน.

๒. ปรปริคฺคหิตสญฺญิตา ตนรู้อยู่ว่าของอันเจ้าของเขาหวงแหน.

๓. เถยฺยจิตฺตํ จิตคิดจะลัก.

๔. อุปกฺกโม ทำความเพียรที่จะลัก.

๕. เตน หรณํ ได้ของนั้นมาด้วยความเพียรนั้น.

อพรหม ฯ มีองค์ ๓ คือ

๑. ติณฺณํ มคฺคานํ อญฺญตรตา วัตถุอันตนประพฤติ

ล่วงในมรรคทั้ง ๓ มรรคใดมรรคหนึ่ง.

๒. **ตสฺมึ เสวนจิตฺตํ** จิตคิดจะเสพในมรรคทั้ง ๓ นั้น.

๓. **มคฺเคน มคฺคปฏิปตฺติ** เมื่อเสพทำมรรคใดมรรคหนึ่งให้ถึงกัน ในที่ชุ่มประมาณเท่าเมล็ดงา.

มุสาวาทมี องค์ ๓ คือ

๑. **วิสํวาทนจิตฺตํ** จิตคิดจะพูดให้ผิด.

๒. **ตชฺโช วายาโม** เพียรกล่าวปดออกไป.

๓. **ปรสฺส ตทตฺถวิชานนํ** ข้อความที่ตนพูดนั้นคนอื่นรู้เข้าใจ.

สุรา ฯ มีองค์ ๔ คือ

๑. **มชฺชภาโว** ความเป็นน้ำเมา มีสุราเป็นต้น.

๒. **ปาตุกมฺยตาจิตฺตํ** จิตใคร่จะดื่มกินน้ำเมา.

๓. **ตชฺโช วายาโม** เพียรพยายามเกิดแต่จิตนั้น.

๔. **ตสฺส ปานํ** ดื่มน้ำเมานั้นให้ล่วงไหลลำคอเข้าไป.

วิกาลโภชน มีองค์ ๔ คือ

๑. **วิกาลตา** ล่วงตั้งแต่ตะวันเที่ยงแล้วไป.

๒. **ยาวกาลิกตา** อาหารและลูกไม้ที่เป็นของเคี้ยวและของกัด.

๓. **อชฺโฌหรณปโยโค** ประโยคกลืนกิน.

๔. **เตน อชฺโฌหรณํ** กลืนให้ล่วงไหลลำคอลงไปด้วยประโยคนั้น.

นจฺจคีต ฯ มีองค์ ๓ คือ

๑. **นจฺจาทิตา** ความเป็นการเล่น มีการฟ้อนเป็นต้น.

๒. **ทสฺสนตฺถาย คมนํ** ไปเพื่อความต้องการจะดู.

๓. **ทสฺสนํ** กิริยาที่ได้เห็น.

มาลา ฯ มีองค์ ๓ คือ

๑. **มาลาทีนํ อญฺญตรตา** ดอกไม้ ของหอม และเครื่องทา เครื่องย้อม เครื่องประดับอันใดอันหนึ่ง.

๒. **อนุญฺญาตการณาภาโว** เหตุที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตไม่มี คือทาของหอมคิดจะแก้เจ็บหามิได้.

๓. **อลงฺกตภาโว** ทัดทรงประดับด้วยจิตคิดจะประดับ.

อุจฺจา ฯ มีองค์ ๓ คือ

๑. **อกปฺปิยธารตา** ทรงเครื่องลาดมีนุ่นและสำลีภายในและวิจิตรงามต่าง ๆ.

๒. **ปมาณาติกฺกนฺตมญฺจปีฐตา** เตียงตั่งมีเท้าสูงกว่าประมาณ (คือเกิน ๑๐ นิ้ว ๓ กระเบียดช่างไม้).

๓. **อภินิสีทนํ วา อภินิปชฺชนํ วา** นั่งหรือนอนบนเตียงตั่ง หรือเครื่องลาดนั้น.

ชาตรูป ฯ มีองค์ ๓ คือ

๑. **ชาตรูปรชตภาโว** เงินทองแก้วมาสกที่เขาใช้ซื้อขายกันได้ในประเทศนั้น ๆ.

๒. **อตฺตุทฺเทสิกตา** เฉพาะเป็นของตัวเอง.

๓. **ปฏิคฺคหณาทีสุ อญฺญตรภาโว** รับก็ดี ให้ผู้อื่นรับก็ดี หรือไม่ห้ามให้เขารับเพื่อตนก็ดี.

เมื่อสามเณรประพฤติล่วงสิกขาบทใด ๆ พร้อมด้วยองค์ในสิกขาบทนั้น ๆ จึงเป็นอันล่วง ถ้าไม่พร้อมด้วยองค์ก็ยังไม่เป็นอันล่วงสิกขาบทนั้น ๆ ก่อน.

ถ้าสามเณรอาศัยความประมาท ต้องนาสนังคะ ยังหวังความเป็นผู้บริสุทธิ์ พึงขอสรณคมน์และศีลใหม่ด้วยคำว่า **อหํ ภนฺเต สรณสีลํ ยาจามิ, ทุติยมฺปิ อหํ ภนฺเต สรณสีลํ ยาจามิ, ตติยมฺปิ อหํ ภนฺเต สรณสีลํ ยาจามิ** ดังนี้ แปลว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าขอสรณะและศีลบัดนี้ ข้าแต่ท่านผู้เจริญ แม้วาระที่ ๒ ข้าพเจ้าขอสรณะและศีลบัดนี้ ข้าแต่ท่านผู้เจริญ แม้วาระที่ ๓ ข้าพเจ้าขอสรณะและศีลบัดนี้.

ถ้าต้องทัณฑกรรม พึงขอด้วยคำว่า **ลเภยฺยาหํ ภนฺเต ทณฺฑกมฺมํ อายตึ สํวรํ อาปชฺชิสฺสามิ** ดังนี้ แปลว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าพึงได้ทัณฑกรรม (ปรับโทษ) ข้าพเจ้าจักถึงความสำรวมต่อไป.

เสขิยวัตร

วัตรที่สามเณรจะต้องศึกษา เรียกว่าเสขิยวัตร เสขิยวัตรนั้นจัดเป็น ๔ หมวด หมวดที่ ๑ เรียกว่าสารูป หมวดที่ ๒ เรียกว่าโภชนปฏิสังยุตต์ หมวดที่ ๓ เรียกว่าธัมมเทสนาปฏิสังยุตต์ หมวดที่ ๔ เรียกว่าปกิณณกะ.

สารูปที่ ๑ มี ๒๖

๑/๒ สามเณรพึงทำความศึกษาว่า เราจัก นุ่ง/ห่ม ให้เรียบร้อย.

๓/๔ สามเณรพึงทำความศึกษาว่า เราจักปิดกายด้วยดี ไป/นั่ง ในบ้าน.

๕/๖ สามเณรพึงทำความศึกษาว่า เราจักระวังมือเท้าด้วยดี ไป/นั่ง ในบ้าน.

๗/๘ สามเณรพึงทำความศึกษาว่า เราจักมีตาทอดลง ไป/นั่ง

ในบ้าน.

๙/๑๐ สามเณรพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่เลิกผ้า ไป/นั่ง ในบ้าน.

๑๑/๑๒ สามเณรพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่หัวเราะ ไป/นั่ง ในบ้าน.

๑๓/๑๔ สามเณรพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่พูดเสียงดัง ไป/นั่ง ในบ้าน.

๑๕/๑๖ สามเณรพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่โคลงกาย ไป/นั่ง ในบ้าน.

๑๗/๑๘ สามเณรพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่ไกวแขน ไป/นั่ง ในบ้าน.

๑๙/๒๐ สามเณรพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่สั่นศีรษะ ไป/นั่ง ในบ้าน.

๒๑/๒๒ สามเณรพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่เอามือค้ำกาย ไป/นั่ง ในบ้าน.

๒๓/๒๔ สามเณรพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่เอาผ้าคลุมศีรษะ ไป/นั่ง ในบ้าน.

๒๕. สามเณรพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่เดินกระโหย่งเท้าไป ในบ้าน.

๒๖. สามเณรพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่นั่งรัดเข่าในบ้าน.

โภชนปฏิสังยุตต์ที่ ๒ มี ๓๐

๑. สามเณรพึงทำความศึกษาว่า เราจักรับบิณฑบาตโดยเคารพ.

๒. สามเณรพึงทำความศึกษาว่า เมื่อรับบิณฑบาต เราจักแลดูแต่ในบาตร.

๓. สามเณรพึงทำความศึกษาว่า เราจักรับแกงพอสมควรแก่ข้าวสุก.

๔. สามเณรพึงทำความศึกษาว่า เราจักรับบิณฑบาตแต่พอเสมอขอบปากบาตร.

๕. สามเณรพึงทำความศึกษาว่า เราจักฉันบิณฑบาตโดยเคารพ.

๖. สามเณรพึงทำความศึกษาว่า เมื่อฉันบิณฑบาต เราจักแลดูแต่ในบาตร.

๗. สามเณรพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่ขุดข้าวสุกให้แหว่ง.

๘. สามเณรพึงทำความศึกษาว่า เราจักฉันแกงพอสมควรแก่ข้าวสุก.

๙. สามเณรพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่ฉันขยุ้มข้าวสุกแต่ยอดลงไป.

๑๐. สามเณรพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่กลบแกงหรือกับข้าวด้วยข้าวสุก เพราะอยากจะได้มาก.

๑๑. สามเณรพึงทำความศึกษาว่า เราไม่เจ็บไข้จักไม่ขอแกงหรือข้าวสุกเพื่อประโยชน์แก่ตนมาฉัน.

๑๒. สามเณรพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่แลดูบาตรของผู้อื่นด้วยคิดจะยกโทษ.

๑๓. สามเณรพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่ทำคำข้าวให้ใหญ่นัก.

๑๔. สามเณรพึงทำความศึกษาว่า เราจักทำคำข้าวให้กลมกล่อม.

๑๕. สามเณรพึงทำความศึกษาว่า เมื่อคำข้าวยังไม่ถึงปาก เราจักไม่อ้าปากไว้ท่า.

๑๕

๑๖. สามเณรพึงทำความศึกษาว่า เมื่อฉันอยู่เราจักไม่เอานิ้วมือสอดเข้าปาก.

๑๗. สามเณรพึงทำความศึกษาว่า เมื่อคำข้าวยังมีอยู่ในปาก เราจักไม่พูด.

๑๘. สามเณรพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่ฉันโยนคำข้าวเข้าปาก.

๑๙. สามเณรพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่ฉันกัดคำข้าว.

๒๐. สามเณรพึงทำความศึกษาว่าเราจักไม่ฉันทำกระพุ้งแก้มให้ตุ่ย.

๒๑. สามเณรพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่ฉันพลางสบัดมือพลาง.

๒๒. สามเณรพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่ฉันโปรยเมล็ดข้าวให้ตกลงในบาตร หรือในที่นั้น ๆ.

๒๓. สามเณรพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่ฉันแลบลิ้น.

๒๔. สามเณรพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่ฉันดังจับ ๆ.

๒๕. สามเณรพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่ฉันดังซูด ๆ.

๒๖. สามเณรพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่ฉันเลียมือ.

๒๗. สามเณรพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่ฉันขอดบาตร.

๒๘. สามเณรพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่ฉันเลียริมฝีปาก.

๒๙. สามเณรพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่เอามือเปื้อนจับภาชนะน้ำ.

๓๐. สามเณรพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่เอาน้ำล้างบาตรมีเมล็ดข้าวเทในบ้าน.

ธัมมเทสนาปฏิสังยุตต์ที่ ๓ มี ๑๖

๑. สามเณรพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้ มีร่มในมือ.

๒. สามเณรพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้ มีไม้พลองในมือ.

๓. สามเณรพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้ มีศัสตราในมือ.

๔. สามเณรพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้ มีอาวุธในมือ.

๕. สามเณรพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้ สวมเขียงเท้า.

๖. สามเณรพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้ สวมรองเท้า.

๗. สามเณรพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้ ไปในยาน.

๘. สามเณรพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้ อยู่บนที่นอน.

๙. สามเณรพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้ นั่งรัดเข่า.

๑๐. สามเณรพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้ พันศีรษะ.

๑๑. สามเณรพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้ คลุมศีรษะ.

๑๒. สามเณรพึงทำความศึกษาว่า เรานั่งอยู่บนแผ่นดิน จักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้ ซึ่งนั่งบนอาสนะ.

๑๓. สามเณรพึงทำความศึกษาว่า เรานั่งบนอาสนะต่ำ จักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้ ซึ่งนั่งบนอาสนะสูง.

๑๔. สามเณรพึงทำความศึกษาว่า เรายืนอยู่ จัดไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้ ซึ่งนั่งอยู่.

๑๕. สามเณรพึงทำความศึกษาว่า เราเดินไปข้างหลัง จักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้ ซึ่งเดินไปข้างหน้า.

๑๖. สามเณรพึงทำความศึกษาว่า เราเดินไปนอกทาง จักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้ ซึ่งไปอยู่ในทาง.

ปกิณณกะที่ ๔ มี ๓

๑. สามเณรพึงทำความศึกษาว่าเราไม่เป็นไข้จักไม่ยืนถ่ายอุจจาระถ่ายปัสสาวะ.

๒. สามเณรพึงทำความศึกษาว่า เราไม่เป็นไข้ จักไม่ถ่ายอุจจาระปัสสาวะ บ้วนเขฬะ ลงในของเขียว.

๓. สามเณรพึงทำความศึกษาว่า เราไม่เป็นไข้ จักไม่ถ่ายอุจจาระปัสสาวะ บ้วนเขฬะ ลงในน้ำ.

จตุปัจจยปัจจเวกขณวิธี

สามเณรควรจะพิจารณาปัจจัย ๔ คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ คิลานปัจจัยเภสัช ในขณะรับ ขณะบริโภค และขณะบริโภคแล้ว เพื่อจะห้ามตัณหาความโลภไม่ให้เกิดขึ้น.

ขณะรับและขณะบริโภคลืมไป หาได้พิจารณาไม่ ก็จงพิจารณาขณะบริโภคแล้วอย่าให้ขาดได้ ยิ่งมีสติพิจารณาได้ทั้ง ๓ กาล เป็นการดีมาก มีเนื้อความดังต่อไปนี้ :-

พึงพิจารณาในขณะเมื่อรับจีวร โดยฝ่ายธาตุว่าจีวรนี้ (ผ้านี้) สักว่าเป็นธาตุ เป็นไปตามปัจจัย ตามเหตุเท่านั้น บุคคลผู้เข้าไปบริโภคจีวรนั้นเล่า ก็สักว่าเป็นธาตุ ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่ผู้เป็น (ไม่ใช่ชีวิต) เป็นสภาพสูญจากความเป็นสัตว์เป็นชีวิต.

พึงพิจารณาในขณะเมื่อรับบิณฑบาต โดยฝ่ายธาตุว่าบิณฑบาต อาหารนี้ สักว่าเป็นธาตุ เป็นไปตามปัจจัย ตามเหตุเท่านั้น ถึงบุคคลผู้เข้าไปบริโภค บิณฑบาตนั้นเล่า ก็สักว่าเป็นธาตุ ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่ผู้เป็น (ไม่ใช่ชีวิต) เป็นสภาพสูญจากความเป็นสัตว์เป็นชีวิต.

พึงพิจารณาในขณะเมื่อรับเสนาสนะ โดยฝ่ายธาตุว่า

เสนาสนะ ที่นอนที่นั่งนี้ สักว่าเป็นธาตุ เป็นไปตามปัจจัย ตามเหตุเท่านั้น ถึงบุคคลผู้เข้าไปบริโภคเสนาสนะนั้นเล่า ก็สักว่าเป็นธาตุ ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่ผู้เป็น (ไม่ใช่ชีวิต) เป็นสภาพสูญจากความเป็นสัตว์เป็นชีวิต.

พึงพิจารณาในขณะเมื่อรับคิลานปัจจัย โดยฝ่ายธาตุว่า ยาเป็นปัจจัยแก่คนไข้ เป็นบริขาร (เป็นบริวาร) ของชีวิตนี้ สักว่าเป็นธาตุ เป็นไปตามปัจจัย ตามเหตุเท่านั้น ถึงบุคคลผู้เข้าไปบริโภค คิลานปัจจัยเภสัชบริขารนั้นเล่า ก็สักว่าเป็นธาตุ ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่ผู้เป็น (ไม่ใช่ชีวิต) เป็นสภาพสูญจากความเป็นสัตว์เป็นชีวิต.

อนึ่ง พึงพิจารณาในขณะเมื่อรับจีวร โดยเป็นของปฏิกูลพึงเกลียดว่า จีวรทั้งปวงนี้ (ผ้าทั้งปวงนี้) เป็นของที่บุคคลไม่พึงเกลียด ครั้นมาถึงกายอันเปื่อยเน่านี้แล้ว ก็เป็นของน่าเกลียด เป็นของที่บุคคลพึงเกลียดยิ่งนัก.

พึงพิจารณาในขณะเมื่อรับบิณฑบาต โดยเป็นของปฏิกูลพึงเกลียดว่า บิณฑบาตทั้งปวงนี้ เป็นของที่บุคคลไม่พึงเกลียด ครั้นมาถึงกายอันเปื่อยเน่านี้ ก็เป็นของน่าเกลียด เป็นของที่บุคคลพึงเกลียดยิ่งนัก.

พึงพิจารณาในขณะเมื่อรับเสนาสนะ โดยเป็นของปฏิกูลพึง

เกลียดว่า เสนาสนะที่นอนที่นั่งทั้งปวงนี้ เป็นของที่บุคคลไม่พึงเกลียด ครั้นมาถึงกายอันเปื่อยเน่านี้แล้ว ก็เป็นของน่าเกลียด เป็นของที่บุคคลพึงเกลียดยิ่งนัก.

พึงพิจารณาในขณะเมื่อรับคิลานปัจจัย โดยเป็นของปฏิกูล พึงเกลียดว่า คิลานปัจจัยเภสัชบริขารทั้งปวงนี้ เป็นของที่บุคคลไม่พึงเกลียด ครั้นมาถึงกายอันเปื่อยเน่านี้แล้ว ก็เป็นของน่าเกลียด เป็นของที่บุคคลพึงเกลียดยิ่งนัก.

ในขณะเมื่อจะบริโภคจีวร พึงพิจารณาว่า เราพิจารณาโดยแยบคาย เสพเฉพาะ คือบริโภคนุ่งห่มจีวรผืนนี้ (ผ้าผืนนี้) เพียงเพื่อจะกำจัดเย็นหนาวเสีย เพียงเพื่อจะกำจัดร้อนเสีย เพียงเพื่อจะกำจัดเหลือบและยุงและลมและแดดและสัตว์เสือกคลานเสีย (สัมผัสเหลือบ สัมผัสยุง สัมผัสลม สัมผัสแดด สัมผัสสัตว์ เสือกคลาน) เพียงเพื่อจะปกปิดอวัยวะเครื่องกำเริบความละอายเสีย เพียงเพื่อจะปกปิดอวัยวะที่ให้ความละอายกำเริบเสีย (ที่สิรีสป แปลว่า สัตว์เสือกคลานนั้น คือ งูเล็ก งูใหญ่ ตะขาบ แมลงป่อง เป็นต้น).

ขณะเมื่อจะบริโภคบิณฑบาตอาหาร พึงพิจารณาว่า เราพิจารณาโดยแยบคาย เสพเฉพาะ คือบริโภคฉันบิณฑบาตนี้ ไม่บริโภคเพื่อจะเล่น ไม่บริโภคเพื่อจะมัวเมา ไม่บริโภคเพื่อจะประดับ

ไม่บริโภคเพื่อจะตกแต่งประเทืองผิวเลยทีเดียว เราบริโภคบิณฑบาตเพียงเพื่อจะตั้งอยู่แห่งกายอันนี้ เพื่อจะให้กายอันนี้เป็นไป เพื่อกำจัดความเบียดเบียนลำบาก คือความหิว อยากอาหารเสีย เพื่อจะอนุเคราะห์พรหมจรรย์ ด้วยคิดเห็นว่า ด้วยอันเสพเฉพาะบิณฑบาตอันนี้ เราจักกำจัดเวทนาเก่าเสียด้วย จักไม่ให้เวทนาใหม่เกิดขึ้นด้วย ความที่กายจักเป็นไปได้นานด้วย จักมีแก่เรา ความเป็นผู้ไม่มีโทษด้วย จักมีแก่เรา ความอยู่สบายด้วย จักมีแก่เรา.

ขณะเมื่อจะบริโภคเข้าสู่เสนาสนะนอนนั่ง พึงพิจารณาว่า เราพิจารณาโดยแยบคาย เสพเฉพาะคือบริโภคเสนาสนะที่นอนที่นั่ง เข้านั่งเข้านอน เพียงเพื่อจะกำจัดเย็นหนาวเสีย เพียงเพื่อจะกำจัดร้อนเสีย เพียงเพื่อจะกำจัดสัมผัสแห่งเหลือบ และยุง และลม และแดด และสัตว์เสือกคลานเสีย เพียงเพื่อจะบรรเทาอันตรายคือฤดูเสีย และจะยินดีในการหลีกออกเร้นอยู่.

ขณะเมื่อจะบริโภคคิลานปัจจัย พึงพิจารณาว่า เราพิจารณาโดยแยบคาย เสพเฉพาะ คือบริโภคยาเป็นปัจจัยแห่งคนไข้เป็นบริขาร เพียงเพื่อจะกำจัดเสีย ซึ่งเวทนาทั้งหลายที่เกิดแต่อาพาธต่าง ๆ อันเกิดขึ้นแล้ว คือจะกำจัดเวทนาทั้งหลายที่เกิดแต่อาพาธต่าง ๆ อันเกิดขึ้นแล้ว ให้สงบระงับไป เพื่อความเป็นผู้มีความ

เป็นผู้ไม่มีอาพาธต่าง ๆ เป็นอย่างยิ่ง จะให้อาพาธต่าง ๆ สงบหาย สบายไม่มีทุกข์เป็นอย่างยิ่งเท่านั้น.

ถ้าขณะรับขณะบริโภคไม่ได้พิจารณา พึงพิจารณาขณะบริโภคแล้ว เป็นลำดับไปดังนี้ว่า จีวรใดเราไม่ได้พิจารณา บริโภคแล้วในวันนี้ จีวรนั้นเราบริโภคแล้วเพียงเพื่อจะกำจัดเย็นหนาวเสีย เพียงเพื่อจะกำจัดร้อนเสีย เพียงเพื่อจะกำจัดสัมผัสแห่งเหลือบและยุงและลมและแดดและสัตว์เสือกคลานเสีย เพียงเพื่อจะปกปิดอวัยวะที่ทำให้กำเริบความละอายเสียเท่านั้น.

บิณฑบาตใดเราไม่ได้พิจารณาบริโภคแล้วในวันนี้ บิณฑบาตนั้นเราไม่ได้บริโภคเพื่อจะเล่น ไม่ได้บริโภคเพื่อจะมัวเมา ไม่ได้บริโภคเพื่อจะประดับ ไม่ได้บริโภคเพื่อจะตกแต่งประเทืองผิวเลยทีเดียว เราบริโภคแล้ว เพียงเพื่อจะตั้งอยู่แห่งกายอันนี้ เพื่อจะให้กายอันนี้เป็นไป เพื่อจะกำจัดความเบียดเบียนความลำบาก คือความหิวอยากอาหารเสีย เพื่อจะอนุเคราะห์พรหมจรรย์ ด้วยคิดเห็นว่า ด้วยอันเสพเฉพาะบิณฑบาตอันนี้ เราจักกำจัดเวทนาเก่าเสียด้วย จักไม่ให้เวทนาใหม่เกิดขึ้นด้วย ความที่กายจักเป็นไปได้นานด้วย ความเป็นผู้ไม่มีโทษด้วย ความอยู่สบายด้วย จักมีแก่เรา.

เสนาสนะที่นอนที่นั่งใด เราไม่ได้พิจารณา บริโภคแล้วใน

วันนี้ เสนาสนะที่นอนที่นั่งนั้น เราบริโภคแล้ว เพียงเพื่อจะกำจัดเย็นหนาวเสีย เพียงเพื่อจะกำจัดร้อนเสีย เพียงเพื่อจะกำจัดสัมผัสแห่งเหลือบและยุงและลมและแดดและสัตว์เสือกคลานเสีย เพียงเพื่อจะบรรเทาอันตรายคือฤดูเสีย และจะยินดีในการหลีกออกเร้นอยู่เท่านั้น.

ยาเป็นปัจจัยแห่งคนไข้ เป็นบริขารใด เราไม่ได้พิจารณาบริโภคแล้วในวันนี้ คิลานปัจจัยเภสัชบริขารนั้น เราบริโภคแล้วเพียงเพื่อจะกำจัดเสียซึ่งเวทนาทั้งหลายที่เกิดแต่อาพาธต่าง ๆ อันเกิดขึ้นแล้ว คือจะกำจัดเวทนาที่เกิดแต่อาพาธต่าง ๆ อันเกิดขึ้นแล้ว ให้สงบให้ระงับไป เพื่อความเป็นผู้มีความเป็นผู้ไม่มีอาพาธต่าง ๆ เป็นอย่างยิ่ง จะให้อาพาธต่าง ๆ สงบหายสบายไม่มีทุกข์เป็นอย่างยิ่งเท่านั้น.

จบสามเณรสิกขาแต่เท่านี้.

หลักการทำสมาธิเบื้องต้น

สมาธินี้ได้มีอยู่ในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นอันมาก ในสิกขาสามก็มี ศีล สมาธิ ปัญญา* ในมรรคมีองค์แปดก็มีสัมมาสมาธิเป็นข้อสุดท้าย และในหมวดธรรมทั้งหลายก็มีสมาธิรวมอยู่ด้วยข้อหนึ่งเป็นอันมาก ทั้งได้มีพระพุทธภาษิตตรัสสอนไว้ให้ทำสมาธิในพระสูตรต่าง ๆ อีกเป็นอันมาก เช่น ที่ตรัสสอนไว้ว่า *ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงอบรมสมาธิ เพราะว่าผู้ที่มีจิตตั้งมั่นเป็นสมาธิย่อมรู้ตามเป็นจริง* ดั่งนี้ ฉะนั้น สมาธิจึงเป็นธรรมปฏิบัติสำคัญข้อหนึ่งในพระพุทธศาสนา

แต่ว่าสมาธินั้นมิใช่เป็นข้อปฏิบัติในทางศาสนาเท่านั้น แต่เป็นข้อที่พึงปฏิบัติในทางทั่ว ๆ ไปด้วย เพราะสมาธิเป็นข้อจำเป็นจะต้องมีในการกระทำทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นทางด้านการดำเนินชีวิตทั่วไปหรือทางด้านปฏิบัติธรรม มีคนไม่น้อยที่เข้าใจว่าเป็นข้อที่พึงปฏิบัติเฉพาะในด้านศาสนา คือสำหรับผู้ที่ต้องการปฏิบัติธรรมอย่างเป็นภิกษุ สามเณร หรือเป็นผู้ที่เข้าวัดเท่านั้น ซึ่งเป็นความเข้าใจที่ไม่ถูกต้อง ฉะนั้น ก็จะได้กล่าวถึงความหมายของสมาธิ

ทั่วไปก่อน

สมาธินั้น ได้แก่ความตั้งใจมั่นอยู่ในเรื่องที่ต้องการให้ใจตั้งไว้เพียงเรื่องเดียว ไม่ให้ใจคิดฟุ้งซ่านออกไป นอกจากเรื่องที่ต้องการจะให้ตั้งใจนั้น ความตั้งใจดั่งนี้เป็นความหมายทั่วไปของสมาธิ และก็จะต้องมีในกิจการที่จะทำทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นการเล่าเรียนศึกษาหรือว่าการงานอย่างใดอย่างหนึ่ง

ในการเล่าเรียนศึกษา จะอ่านหนังสือก็ต้องมีสมาธิในการอ่าน จะเขียนหนังสือก็ต้องมีสมาธิในการเขียน จะฟังคำสอน คำบรรยายของครูอาจารย์ก็ต้องมีสมาธิในการฟัง ดั่งที่เรียกว่าตั้งใจอ่าน ตั้งใจเขียน ตั้งใจฟัง

ในความตั้งใจดังกล่าวนี้ก็จะต้องมีอาการของกายและใจประกอบกัน เช่นว่าในการอ่านร่างกายก็ต้องพร้อมที่จะอ่าน เช่นว่าเปิดหนังสือ ตาก็ต้องดูหนังสือ ใจก็ต้องอ่านด้วย ไม่ใช่ตาอ่านแล้วใจไม่อ่าน ถ้าใจไปคิดถึงเรื่องอื่นเสียแล้ว ตาจับอยู่ที่หนังสือก็จับอยู่ค้าง ๆ เท่านั้น เรียกว่าตาค้าง จะมองไม่เห็นหนังสือ จะไม่รู้เรื่อง ใจจึงต้องอ่านด้วย และเมื่อใจอ่านไปพร้อมกับตาที่อ่านจึงจะรู้เรื่องที่อ่าน ความรู้เรื่องก็เรียกว่าเป็นปัญญาอย่างหนึ่ง คือได้ปัญญาจากการอ่านหนังสือ ถ้าหากว่าตากับใจอ่านหนังสือไป

พร้อมกัน ก็จะอ่านได้เร็ว รู้เรื่องเร็ว และจำได้ดี ใจอ่านนี่แหละ คือใจมีสมาธิ คือหมายความว่าใจตั้งอยู่ที่การอ่าน

ในการเขียนหนังสือก็เหมือนกัน มือเขียนใจก็ต้องเขียนด้วย การเขียนหนังสือจึงจะสำเร็จด้วยดี ถ้าใจไม่เขียน หรือว่าใจคิดไปถึงเรื่องอื่น ฟุ้งซ่านออกไปแล้วก็เขียนหนังสือไม่สำเร็จ ไม่เป็นตัว ใจจึงต้องเขียนด้วย คือว่าตั้งใจเขียนไปพร้อมกับมือที่เขียน

ในการฟังก็เหมือนกัน หูฟังใจก็ต้องฟังไปพร้อมกับหูด้วย ถ้าใจไม่ฟัง แม้เสียงมากระทบหูก็ไม่รู้เรื่องไม่เข้าใจ ใจจึงต้องฟังด้วย ใจจะฟังก็ต้องมีสมาธิในการฟัง คือ ตั้งใจฟัง

ดั่งนี้จะเห็นว่า ในการเรียนหนังสือ ในการอ่าน การเขียน การฟัง จะต้องมีสมาธิ

ในการทำการงานทุกอย่างก็เหมือนกัน ไม่ว่าจะเป็นการงานที่ทำทางกายทางวาจา แม้ใจที่คิดอ่านการงานต่าง ๆ ก็ต้องมีสมาธิอยู่ในการงานที่ทำนั้น เมื่อเป็นดั่งนี้จึงทำการงานสำเร็จได้

ตามนัยนี้จะเห็นว่าสมาธิเป็นสิ่งจำเป็นต้องมีในการทำงานทุกอย่าง นี้เป็นความหมายของสมาธิทั่วไป และเป็นการแสดงว่าจำเป็นต้องมีสมาธิในการเรียน ในการงานที่พึงทำทุกอย่าง

ต่อจากนี้จะได้กล่าวถึงสมาธิในการหัด ก็เพราะว่าความ

ตั้งใจให้เป็นสมาธิดังกล่าวนั้น จำเป็นที่จะต้องมีการหัดประกอบด้วย สมาธิที่มีอยู่ตามธรรมดา เหมือนอย่างที่ทุกคนมีอยู่ยังไม่เพียงพอ ก็เพราะว่ากำลังใจที่ตั้งมั่นที่ยังอ่อนแอ ยังดิ้นรนกวัดแกว่ง กระสับกระส่ายได้ง่าย โยกโคลงได้ง่าย หวั่นไหวไปในอารมณ์ คือเรื่องต่าง ๆ ได้ง่าย และทุกคนจะต้องพบเรื่องราวต่าง ๆ ที่เข้าไปเป็นอารมณ์ คือเรื่องของใจ ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ คือทางอายตนะทั้ง ๖ อยู่เป็นประจำ เมื่อเป็นดั่งนี้จึงได้มีความรักใคร่บ้าง ความชังบ้าง ความหลงบ้าง เมื่อจิตใจมีอารมณ์ที่หวั่นไหว และมีเครื่องทำให้ใจหวั่นไหวเกิดประกอบขึ้นมาอีก อันสืบเนื่องมาจากอารมณ์ดังกล่าว ก็ยากที่จะมีสมาธิในการเรียน ในการทำงานตามที่ประสงค์ได้

ดังจะพึงเห็นได้ว่า ในบางคราวหรือในหลายคราว รวมใจให้มาอ่านหนังสือ เขียนหนังสือ ฟังคำสอน ไม่ค่อยจะได้ เพราะว่าใจพลุ่งพล่านอยู่ในเรื่องนั้นบ้าง ในเรื่องนี้บ้าง ที่ชอบบ้าง ที่ชังบ้าง ที่หลงบ้าง จนรวมใจเข้ามาไม่ติด เมื่อเป็นดั่งนี้ ก็ทำให้ไม่สามารถจะอ่านจะเขียนจะฟัง ทำให้การเรียนไม่ดี

ในการงานก็เหมือนกัน เมื่อจิตใจกระสับกระส่ายไปด้วยอำนาจของอารมณ์ และภาวะที่เกิดสืบจากอารมณ์ดังจะเรียกว่า

กิเลส คือความรัก ความชัง ความหลง เป็นต้น ดังกล่าวนั้นก็ทำให้ไม่สามารถที่จะทำการงานให้ดีได้เช่นเดียวกัน

ใจที่ไม่ได้หัดทำสมาธิก็จะเป็นดั่งนี้ และแม้ว่าจะยังไม่มีอารมณ์อะไรเข้ามารบกวนให้เกิดกระสับกระส่ายดังนั้น ความตั้งใจก็ยังไม่สู้จะแรงนัก ฉะนั้นจึงสู้หัดทำสมาธิไม่ได้

ในการหัดทำสมาธินั้นมีอยู่ ๒ อย่าง คือ อย่างหนึ่งหัดทำสมาธิเพื่อแก้อารมณ์และกิเลสของใจที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน อย่างหนึ่งก็เพื่อฝึกใจให้มีพลังของสมาธิมากขึ้น

อย่างแรกนั้นก็คือว่า อารมณ์และกิเลสของใจในปัจจุบันนั้นบางคราวก็เป็นอารมณ์รัก เป็นความรักซึ่งจะชักใจให้กระสับกระส่ายเสียสมาธิ เมื่อเป็นดั่งนี้ก็ต้องหัดสงบใจจากอารมณ์รักจากความรักชอบนั้น ซึ่งเป็นอันตรายต่อการศึกษา ต่อการงานที่พึงทำ ตลอดจนถึงต่อกฎหมาย ต่อศีลธรรม นี่เป็นวิธีหนึ่งที่พระพุทธเจ้าทรงสอน คือต้องหัดเอาชนะใจให้สงบจากอารมณ์ดังนั้นให้ได้

บางคราวก็เกิดอารมณ์โกรธ ความโกรธอันทำใจให้ร้อนรุ่มกระสับกระส่ายก็เป็นอันตรายอีกเหมือนกัน เพราะทำให้เสียสมาธิ ฉะนั้นก็ต้องหัดทำสมาธิ คือหัดสงบใจจากอารมณ์โกรธจากความ

โกรธดังนั้น

ในบางคราวก็มีอารมณ์หลง ความหลงซึ่งมีลักษณะเป็นความง่วงงุนงงเคลิบเคลิ้มบ้าง มีลักษณะเป็นความฟุ้งซ่านรำคาญใจต่าง ๆ บ้าง มีลักษณะเป็นความเคลือบแคลงสงสัยบ้าง เมื่อเป็นดั่งนี้ก็ต้องหัดทำสมาธิ หัดสงบใจจากอารมณ์หลง จากความหลงนั้น ๆ

คราวนี้หลักของการสอนสมาธิทางพระพุทธศาสนา วิธีที่จะทำสมาธิสงบใจจากอารมณ์รัก โกรธ หลง ดังกล่าว ก็จะต้องเปลี่ยนอารมณ์ให้แก่ใจ

คือว่าเป็นที่ทราบแล้วว่าอารมณ์รักทำให้เกิดความรักชอบ เมื่อเป็นดั่งนี้ก็ต้องเปลี่ยนอารมณ์รักนั้นมาเป็นอารมณ์ที่ไม่รักไม่ชอบ

ความโกรธก็เหมือนกัน ก็ต้องเปลี่ยนอารมณ์โกรธนั้นมาเป็นอารมณ์ที่ไม่โกรธหรือให้เปลี่ยนมาเป็นอารมณ์รัก แต่ว่าเป็นความรักที่เป็นเมตตา คือเป็นความรักที่บริสุทธิ์ อย่างญาติมิตรสหายรักญาติมิตรสหาย มารดาบิดาบุตรธิดารักกัน

ความหลงก็เหมือนกัน ก็ต้องเปลี่ยนอารมณ์หลงมาเป็นอารมณ์ที่ไม่หลง

เพราะว่าภาวะของใจจะเป็นอย่างไรนั้น สุดแต่ว่าใจตั้งอยู่ใน

อารมณ์อะไร

เมื่อใจตั้งอยู่ในอารมณ์รัก ความรักชอบก็เกิดขึ้น ถ้าใจไม่ตั้งอยู่ในอารมณ์รัก แต่ว่าตั้งอยู่ในอารมณ์ที่ตรงกันข้าม ก็เกิดความสงบ

ใจโกรธก็เหมือนกัน ก็เพราะตั้งอยู่ในอารมณ์โกรธ เมื่อเปลี่ยนอารมณ์ให้ใจตั้งอยู่ในอารมณ์ที่ตรงกันข้าม โกรธก็สงบ

หลงก็เหมือนกัน เมื่อตั้งอยู่ในอารมณ์ที่ไม่หลง ความหลงก็สงบ

พระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสชี้เอาไว้ว่า อารมณ์เช่นไรควรจะหัดใจ
๑๖ ให้ตั้งไว้ในเวลาไหน เมื่อเป็นดั่งนี้แล้วการที่หัดไว้ก็จะทำให้รู้ลู่ทางที่จะสงบใจของตน อย่างนี้ก็จะทำให้สามารถสงบใจของตนเองได้ ดั่งนี้เป็นข้อมุ่งหมายของการทำสมาธิอย่างหนึ่ง ที่จะต้องหัดเอาไว้

ประการที่ ๒ หัดทำสมาธิเพื่อให้เกิดพลังใจที่ตั้งมั่นมากขึ้น คือให้มีพลังขึ้น

ก็เหมือนอย่างการที่ออกกำลังกายเพื่อให้กายมีกำลังเรี่ยวแรง เมื่อหัดออกกำลังอยู่บ่อย ๆ กำลังร่างกายก็จะดีขึ้น จิตใจก็เหมือนกัน เมื่อหัดทำสมาธิอยู่บ่อย ๆ แล้ว โดยที่ปฏิบัติอยู่ในหลักของสมาธิข้อใดข้อหนึ่งเป็นประจำ สำหรับที่จะหัดใจให้มีพลังของสมาธิ

เพิ่มขึ้น ก็จะทำให้พลังของสมาธินี้มากขึ้นได้ เช่นเดียวกับการออกกำลังกายทำให้พลังทางกายเพิ่มมากขึ้นได้ นี้คือสมาธิในการฝึกหัด

คราวนี้สมาธิในการใช้ก็มี ๒ อย่างเหมือนกัน อย่างหนึ่งก็เพื่อใช้ระงับอารมณ์ ระงับกิเลสที่เป็นปัจจุบันดังกล่าวข้างต้น ผู้ที่ได้ฝึกหัดทำสมาธิตามสมควรแล้ว จะสามารถระงับใจได้ดี จะไม่ลุอำนาจของอารมณ์ของกิเลสที่เป็นความรัก ความชัง ความหลงทั้งหลาย จะสามารถสงบใจตัวเองได้ รักษาใจให้สวัสดีได้ อารมณ์และกิเลสเหล่านี้จะไม่มาเป็นอันตรายต่อการเรียน ต่อการงาน ต่อกฎหมาย ต่อศีลธรรมอันดีงาม และอีกอย่างหนึ่ง ก็ต้องการเพื่อใช้สำหรับประกอบการงานที่จะพึงทำทั้งหลาย ตั้งต้นด้วยในการเรียน ในการอ่าน ในการเขียน ในการฟัง จะมีพลังสมาธิในการเรียน ในการงานดีขึ้น และเมื่อเป็นดังนี้จะทำให้เรียนดี จะทำให้การทำการงานดี นี้คือสมาธิในการใช้

ตามที่กล่าวมานี้ เป็นการที่แสดงให้เห็นหลักของการทำสมาธิทั่ว ๆ ไป และก็ตั้งต้นแต่ความหมายทั่วไปของสมาธิ การหัดทำสมาธิและการใช้สมาธิ

จะได้ให้วิธีทำสมาธิย่อ ๆ ข้อหนึ่ง ก็คือว่า ท่านสอนให้

เลือกสถานที่ทำสมาธิที่สงบจากเสียงและจากบุคคลรบกวนทั้งหลาย เช่น ในป่า โคนไม้ เรือนว่าง มุ่งหมายก็คือว่า ที่ที่มีความสงบพอสมควรที่จะพึงได้ และเข้าไปสู่สถานที่นั้น

นั่งขัดบัลลังก์หรือที่เรียกว่าขัดสมาธิ เท้าขวาทับเท้าซ้าย มือชนกัน หรือว่ามือขวาทับมือซ้าย ตั้งตัวตรง หรือว่าจะนั่งพับเพียบก็ได้ สุดแต่ความพอใจหรือตามที่จะมีความผาสุก

ดำรงสติจำเพาะหน้า คือหมายความว่า รวมสติเข้ามา

กำหนดลมหายใจเข้าออก หายใจเข้าก็ให้รู้ หายใจออกก็ให้รู้ หากจะถามว่ารู้ที่ไหน ก็คงจะตอบได้ว่า จุดที่รู้ง่ายนั้นก็คือว่าปลายกระพุ้งจมูกหรือริมฝีปากเบื้องบนอันเป็นที่ลมกระทบ เมื่อหายใจเข้าลมหายใจเข้าก็จะมากระทบที่จุดนี้ ในขณะเดียวกันท้องก็จะพองขึ้น ลมหายใจออก ออกที่จุดนี้ ในขณะเดียวกันท้องก็จะฟุบลงหรือว่ายุบลงไป เพราะฉะนั้น ก็ทำความรู้ลมหายใจเข้าจากปลายกระพุ้งจมูกเข้าไปถึงนาภีที่พอง หายใจออกก็จากนาภีที่ยุบถึงปลายกระพุ้งจมูกก็ได้ ก็ลองทำความรู้ในการหายใจเข้า หายใจออกดูดังนี้ก่อน หายใจเข้าก็จากปลายกระพุ้งจมูกเข้าไปถึงนาภีที่พองออกก็จากนาภีที่ยุบจนถึงปลายจมูก นี่ท่านเรียกว่าเป็นทางเดินของลมในการกำหนดทำสมาธิ

คราวนี้ก็ไม่ต้องดูเข้าไปจนถึงนาภีดั่งนั้น แต่ว่ากำหนดอยู่เฉพาะที่ปลายจมูกแห่งเดียว หายใจเข้าก็ให้รู้ว่าเราหายใจเข้า หายใจออกก็ให้รู้ว่าเราหายใจออก รวมใจเข้ามาให้รู้ดั่งนี้ และในการตั้งสติกำหนดนี้ จะใช้นับช่วยด้วยก็ได้ หายใจเข้า ๑ หายใจออก ๑ หายใจเข้า ๒ หายใจออก ๒ ๓-๓ ๔-๔ ๕-๕ แล้วก็กลับ ๑-๑ ๒-๒ ๓-๓ ๔-๔ ๕-๕ ๖-๖ แล้วก็กลับ ๑-๑ ๒-๒ ๓-๓ ๔-๔ ๕-๕ ๖-๖ ๗-๗ แล้วก็กลับ ๑-๑ ๒-๒ ๓-๓ ๔-๔ ๕-๕ ๖-๖ ๗-๗ ๘-๘ แล้วก็กลับ ๑-๑ ๒-๒ ๓-๓ ๔-๔ ๕-๕ ๖-๖ ๗-๗ ๘-๘ ๙-๙ แล้วก็กลับ ๑-๑ ๒-๒ ๓-๓ ๔-๔ ๕-๕ ๖-๖ ๗-๗ ๘-๘ ๙-๙ ๑๐-๑๐ แล้วก็กลับ ๑-๑ ถึง ๕-๕ ใหม่ แล้วก็ ๑-๑ ถึง ๖-๖ ใหม่ ดังนี้หลาย ๆ หน จนจิตรวมเข้ามาได้ดีพอควร ก็ไม่ต้องนับคู่ แต่ว่านับ ๑๒๓๔๕, ๑๒๓๔๕๖ เป็นต้นไป เมื่อจิตรวมเข้ามาดีแล้วก็เลิกนับ ทำความกำหนดรู้อยู่ที่ปลายจมูกหรือที่ริมฝีปากเบื้องบนเท่านั้น

วิธีนับดั่งนี้เป็นวิธีนับที่พระอาจารย์ท่านสอนมาในคัมภีร์วิสุทธิมรรค แต่ว่าจะใช้วิธีอื่นก็ได้ เช่น นับ ๑-๑ จนถึง ๑๐ ทีเดียว แล้วก็กลับใหม่ หรือว่าจะเลย ๑๐-๑๐ ไปก็ได้เหมือนกัน แต่ว่าที่ท่านสอนไว้แค่ ๑๐-๑๐ นั้น ท่านแสดงว่าถ้ามากเกินไป

แล้วจะต้องเพิ่มภาระในการนับมาก จะต้องแบ่งใจไปในเรื่องการนับมากเกินไป ฉะนั้น จึงให้นับอยู่ในวงที่ไม่ต้องใช้ภาระในการนับมากเกินไป

อีกอย่างหนึ่ง พระอาจารย์ท่านสอนให้กำหนด หายใจเข้า พุท หายใจออก โธ พุทโธ พุทโธ หรือธัมโม ธัมโม หรือว่า สังโฆ สังโฆ ก็ได้ เมื่อใจสงบดีแล้วก็เลิกกำหนดอย่างนั้น ทำความรู้เข้ามาให้กำหนดอยู่แต่ลมที่มากระทบเท่านั้น ให้ทำดั่งนี้จนจิตรวมเข้ามาให้แน่วแน่ได้นาน ๆ นี่เป็นแบบฝึกหัดขั้นต้นที่ให้ในวันนี้ ท่านที่สนใจก็ขอให้นำไปปฏิบัติต่อไป

สพฺเพ สตฺตา อเวรา โหนฺตุ
สุขิตา โหนฺตุ นิพฺภยา

หลักปฏิบัติสมาธิกรรมฐาน

กรรมฐาน

คำว่า **กรรมฐาน** แปลว่า ที่ตั้งของการงาน หมายความว่า เป็นที่ตั้งของการงานทางจิตใจโดยปกติ จิตใจของทุก ๆ คน ย่อมคิดไปต่าง ๆ คิดไปในเรื่องโน้นบ้าง ในเรื่องนี้บ้าง และเรื่องที่คิดนั้นก็เป็นเรื่องที่จะชักนำให้เกิดราคะ (ความติด ความยินดี) หรือโลภะ (ความอยากได้) บ้าง ให้เกิดโทสะ (ความโกรธแค้นขัดเคือง) บ้าง ให้เกิดโมหะ (ความลุ่มหลง) บ้าง ฉะนั้น จิตใจจึงประกอบด้วยราคะหรือโลภะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง ตามเรื่องที่คิดไปนั้น ๆ จิตใจจึงผูกพันหุ้มห่ออยู่ด้วยเรื่องต่าง ๆ และผูกพันหุ้มห่ออยู่ด้วยราคะหรือโลภะ โทสะ โมหะ เป็นอาจิณ จึงเป็นจิตใจที่ไม่สงบ ไม่ตั้งมั่นเหมือนอย่างน้ำในทะเลที่เป็นคลื่นอยู่เสมอ หาเวลาที่จะสงบได้ยาก

อีกประการหนึ่ง เมื่อจิตใจของบุคคลประกอบด้วยราคะหรือโลภะ โทสะ โมหะ ดังกล่าวนั้น ก็เป็นจิตใจที่ลำเอียงไม่รู้อะไร

ตามความเป็นจริง จะสันนิษฐานอะไรให้ถูกต้องตามความเป็นจริงก็ไม่ได้ กล่าวคือ เมื่อจิตใจมีราคะหรือโลภะอันเป็นกิเลสข้างให้ติดให้ยินดีให้อยากได้ เป็นไปในฝ่ายที่ชอบ เมื่อชอบในสิ่งใดแล้ว ก็ย่อมลำเอียงไปในสิ่งนั้น เห็นสิ่งนั้นว่าเป็นสิ่งที่ดีทั้งนั้น หรือว่าดีโดยมาก สุดว่าจะชอบมากหรือชอบน้อย ถ้าชอบที่สุดก็ต้องเห็นว่าสิ่งนั้นดีที่สุด ถ้าชอบมากก็จะต้องเห็นสิ่งนั้นดีมาก ถ้าชอบน้อยก็จะเห็นว่าสิ่งนั้นว่าดีน้อย ตามแต่ชอบ เมื่อจิตใจลำเอียงไปเช่นนี้ความสันนิษฐานของใจก็จะต้องสันนิษฐานว่าสิ่งนั้นเป็นของที่ดี ถึงสิ่งนั้นจะเป็นของที่ไม่ดีแต่ก็เห็นว่าดี เพราะจิตใจมีความลำเอียงไปข้างชอบเสียแล้ว อีกทางหนึ่ง ถ้าจิตใจประกอบด้วยโทสะ อันเป็นข้างไม่ชอบหรือว่าข้างชัง ก็ย่อมจะลำเอียงไปทางนั้น ถ้าชังที่สุดก็จะต้องเห็นว่าสิ่งนั้นไม่ดีที่สุด ถ้าชังมากก็จะเห็นสิ่งนั้นไม่ดีมาก ถ้าชังน้อยก็จะต้องเห็นว่าสิ่งนั้นไม่ดีน้อย ตามแต่จะลำเอียงไปในทางชังอย่างไร ถ้าจิตใจประกอบไปด้วยโมหะ (ความลุ่มหลง) ก็ยิ่งจะไม่เห็นความจริงในสิ่งนั้น เหมือนอย่างมีตาอันมืดมัว มองไม่ชัดไม่อาจสันนิษฐานลงไปให้ถูกต้องได้ ถ้าจะสันนิษฐานลงไปก็จะสันนิษฐานผิดจากความเป็นจริง เพราะว่าจิตใจมืดมัวอยู่ด้วยอำนาจของโมหะ (ความหลง) เสียแล้ว

เพราะฉะนั้น ราคะหรือโลภะ โทสะ โมหะ นอกจากจะทำให้จิตใจให้ไม่สงบไม่ตั้งมั่นแล้ว ยังบังปัญญา ทำให้ไม่เกิดปัญญา คือความรู้ความเห็นตามความเป็นจริง ฉะนั้น ในทางพระพุทธศาสนาท่านจึงแสดงกรรมฐาน คือที่ตั้งของการงานทางใจไว้ ๒ อย่าง คือ

สมถกรรมฐาน แปลว่าที่ตั้งของการงานทางใจ ซึ่งจะทำใจให้เป็นสมถะคือให้สงบ

วิปัสสนากรรมฐาน แปลว่าที่ตั้งของการงานทางใจ อันจะทำใจให้เกิดวิปัสสนา คือความรู้แจ้งเห็นจริง

สมถกรรมฐานนั้นเป็นประการแรก เพราะจะต้องทำใจให้สงบจากราคะ หรือโลภะ โทสะ โมหะ ที่หุ้มห่อจิตใจอยู่เสียก่อน เพื่อให้จิตใจปลอดโปร่งหลุดพ้นจากเครื่องหุ้มห่อที่มีอยู่อย่างหนาแน่น

ต่อจากนั้นจึงดำเนินในวิปัสสนากรรมฐาน คือ เมื่อจิตใจปลอดโปร่งหลุดพ้นจากกิเลสที่เป็นเครื่องหุ้มห่ออยู่อย่างมากมาย ก็จะเป็นจิตใจที่สิ้นความลำเอียง ดังที่กล่าวมาแล้ว เมื่อจิตใจสิ้นความลำเอียงจะพินิจพิจารณาดูอะไร ก็จะเห็นแจ่มแจ้งตามเหตุผลตามความเป็นจริง ซึ่งเป็นขั้นวิปัสสนาต่อไป

สรณะ

ในการที่จะปฏิบัติในกรรมฐานทั้ง ๒ นี้ เบื้องต้นก็จำเป็นที่จะต้องมีที่พึ่งของจิตใจและจะต้องมีที่ตั้ง เหมือนอย่างเป็นพื้นแผ่นดินสำหรับเหยียบ ที่พึ่งของจิตใจนี้ ก็คือ **พระรัตนตรัย** อันได้แก่ พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ในเบื้องต้นก็ให้ตั้งใจถึงพระพุทธเจ้า ถึงพระธรรม ถึงพระสงฆ์ เป็นที่พึ่งของจิตใจอย่างแท้จริง

การที่จะถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นที่พึ่งของจิตใจอย่างแท้จริงได้นั้น ก็จะต้องระลึกรู้พระคุณของท่าน ตั้งพระคุณของท่านไว้เป็นเบื้องต้นว่า พระพุทธเจ้านั้นท่านเป็นผู้ตรัสรู้จริง พระธรรมนั้นเป็นทางปฏิบัติให้ถึงความสิ้นกิเลสและกองทุกข์ได้จริง พระสงฆ์นั้นเป็นผู้ที่ปฏิบัติตามพระธรรม จนบรรลุผลได้จริง

การที่จะมีความรู้สึกซาบซึ้งในคุณของพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ดังกล่าวนี้อย่างแท้จริง ก็จำเป็นที่จะต้องมีความรู้ซาบซึ้งในพระธรรมของพระพุทธเจ้าว่า คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่ทรงแสดงออกมานั้น เป็นข้อชี้ทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ร้อนได้จริง ไม่มีข้อที่จะเคลือบแคลงสงสัย เมื่อมีความซาบซึ้งในพระธรรมเท่าใด

ก็ยิ่งจะมีความซาบซึ้งในองค์พระพุทธเจ้าเท่านั้น ว่าพระองค์เป็นผู้ที่ตรัสรู้จริง ตั้งใจถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะ คือที่พึ่งสำหรับใจโดยแท้จริง ไม่มีข้อที่จะเคลือบแคลงสงสัย

การมีสรณะดังกล่าวนี้เป็นปุพพภาค เพราะฉะนั้น ก็ขอให้ทุก ๆ ท่านได้ตั้งใจถึงพระพุทธเจ้า ถึงพระธรรม ถึงพระสงฆ์ เป็นสรณะ คือที่พึ่งของจิตใจ ตั้งความเชื่อมั่นในพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ โดยไม่คลอนแคลน มีความเชื่อมั่นในทางปฏิบัติของตน โดยเฉพาะก็คือในกรรมฐาน ที่ตั้งใจปฏิบัติอยู่นี้ว่าเป็นทางปฏิบัติที่จะเป็นทางให้เกิดความสงบ ให้เกิดปัญญาเป็นที่พึ่งของตน ได้อย่างแท้จริง

ศีล

ต่อจากนี้ ก็ให้มีที่ตั้ง ซึ่งเหมือนอย่างเป็นพื้นแผ่นดินของจิตใจ ได้แก่ ศีล ศีลนี้ โดยตรง ได้แก่ความที่มีจิตเป็นปกติเรียบร้อย ไม่ถูกกิเลสอะไรฉุดชักไปที่จะให้เกิดเจตนา คือความจงใจ จะทำหรือจะพูดในทางที่ผิดต่าง ๆ แม้ในเวลาอื่นอาจจะรักษาความปกติเรียบร้อยของจิตใจไว้ไม่ได้ อันเกี่ยวด้วยธุระที่จะต้องประกอบกระทำต่าง ๆ แต่ในเวลาที่เข้าสู่ที่ปฏิบัติ ก็ให้ตั้งใจ

ให้มีวิรัติเจตนา คือความตั้งใจงดเว้นขึ้นว่า จะไม่ประพฤติล่วงละเมิดในทางที่ผิดต่าง ๆ เป็นต้นว่าจะไม่ประพฤติล่วงละเมิดในศีล ๕ โดยเฉพาะก็ในเวลานี้ รักษาจิตใจนี้ไว้ให้เป็นปกติ ให้เรียบร้อย ไม่ให้ถูกฉุดชักไปในทางผิด ในทางเสียต่าง ๆ เมื่อรักษาจิตใจให้เป็นปกติเรียบร้อยดังนี้ได้ ก็ชื่อว่าเป็นศีล เป็นศีลอยู่ในปัจจุบัน เมื่อเป็นศีลอยู่ในปัจจุบันแล้ว ก็เท่ากับว่ามีแผ่นดินซึ่งเป็นภาคพื้นเป็นที่ตั้งของจิตใจ

เมื่อจิตใจมีแผ่นดินคือศีลเป็นภาคพื้นอยู่ดังนี้ พร้อมทั้งมีสรณะคือที่พึ่งในอันที่จะป้องกันมารต่าง ๆ ซึ่งจะมาทำลายการปฏิบัติก็เป็นโอกาส คือเป็นช่องที่จะปฏิบัติในกรรมฐานดังกล่าวนั้นสืบต่อไป

สติปัฏฐาน

สติปัฏฐานสูตร เป็นพระสูตรที่แสดงการปฏิบัติทางจิตใจตรง จนถึงพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสว่า เป็นทางอันเดียวที่จะก้าวล่วงความโศกความคร่ำครวญ ที่จะให้สิ้นความทุกข์โทมนัส ให้บรรลุธรรมะที่พึงบรรลุ จนถึงที่จะทำให้แจ้งพระนิพพาน ฉะนั้น สติปัฏฐานนี้ จึงให้สำเร็จได้ทั้งสมถะ ทั้งวิปัสสนา แต่ในเบื้องต้น ควรทำความเข้าใจให้สัมพันธ์กันก่อนว่าจะเป็นกรรมฐานได้อย่างไร

ได้กล่าวแล้วว่า คำว่า **กรรมฐาน** นั้น แปลว่า ที่ตั้งของการงานคือที่ตั้งของการงานทางใจ ฉะนั้น ในการปฏิบัติกรรมฐาน เมื่อจะให้ใจมีกรรมฐาน คือใจมีที่ตั้ง ก็จำเป็นที่จะต้องหาที่ตั้งไว้ให้ใจ และก็ตั้งใจไว้ในที่นั้น ที่ตั้งที่จะหาให้ใจตั้งไว้นั้น จะหาที่ไหน คือจะตั้งใจไว้ในที่ไหน ถ้าจะตั้งใจไว้ในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมะ คือเรื่องต่าง ๆ ในภายนอก รูปเสียงเป็นต้น เหล่านั้น ก็จะนำกิเลสเข้ามาสู่ใจ ใจก็จะประกอบด้วยกิเลสไม่เป็นกรรมฐาน เพราะฉะนั้น เรื่องที่ตั้งของใจนี้จึงเป็นเรื่องสำคัญ จะต้องหาว่าจะตั้งใจไว้ที่ไหน หรือว่าจะเอาอะไรเป็นที่ตั้งของใจ

ในเรื่องนี้ พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ ให้ตั้งใจไว้ที่ตัวของเราเอง ที่ตั้งของใจนั้นก็อยู่ที่ตัวของเราเอง ไม่ให้ไปตั้งไว้ข้างนอก ต้องตั้งไว้ข้างในที่ตัวของเราเอง ที่เรียกว่าตัวของเราเองนั้นก็เป็นการพูดรวม ๆ เมื่อจำแนกออกไปก็คือ ตั้งใจไว้ที่กาย ที่เวทนา ที่จิต และที่ธรรมะ ในตัวของเราเอง คือทุก ๆ คนมีกาย มีเวทนา มีจิต และมีธรรมะอยู่ในตัวของเราเองอย่างบริบูรณ์ กล่าวคือ

กาย

เมื่อกลับมาพิจารณาดูที่ตัวของเราเอง ดูข้างนอกเข้าไปข้างใน ในตอนแรกก็จะพบกาย กล่าวคือจะพบว่าตัวเราเองนี้มีการหายใจเข้า หายใจออกอยู่เป็นปกติ อันจะขาดเสียมิได้ ทั้งในเวลาตื่นอยู่ ทั้งในเวลาหลับ ทั้งจะต้องมีอิริยาบถ คือ มีเดิน มียืน มีนั่ง มีนอน อิริยาบถใดอิริยาบถหนึ่ง อย่างเช่นในบัดนี้ก็อยู่ในอิริยาบถนั่ง นอกจากนี้ ยังมีอิริยาบถย่อย ๆ เช่น มีการก้าวไปข้างหน้า ถอยไปข้างหลัง ในเมื่อเดิน มีการเหลียวมีการแล และมีการคู้ส่วนขาส่วนแขน ดังที่นั่งอยู่นี้ก็ต้องมีการวางเท้าอยู่ในท่าที่นั่งโดยปกติ และยังต้องมีอาการอย่างอื่นอีก ทั้งรูปกายอันนี้ก็ประกอบด้วยอวัยวะอาการทั้งภายใน ทั้งภายนอก เช่น ที่เป็นส่วนภายนอก

ก็มี ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง ที่เป็นส่วนภายในก็มี เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ดี ไต หัวใจ เป็นต้น

อวัยวะร่างกายเหล่านี้ เมื่อสรุปลงไปแล้ว ส่วนที่แข้นแข็งก็สมมติเรียกว่าเป็นธาตุดิน ส่วนที่เอิบอาบก็สมมติเรียกว่าเป็นธาตุน้ำ ส่วนที่อบอุ่นก็สมมติเรียกว่าเป็นธาตุไฟ ส่วนที่พัดไหวก็สมมติเรียกว่าเป็นธาตุลม

เมื่อธาตุทั้งหลายยังคุมอยู่เป็นปกติ ร่างกายก็เป็นปกติ เมื่อธาตุทั้งหลายสลาย เช่นว่าเมื่อธาตุลมดับ ดับลมหายใจเข้าลมหายใจออก ร่างกายนี้ ก็เป็นร่างกายที่ตาย ทิ้งไว้ไม่ช้าก็จะขึ้นพอง และส่วนต่าง ๆ ก็จะสลายไปโดยลำดับ ในที่สุด ก็จะเหลือแต่กระดูก และกระดูกนั้นในที่สุดก็ผุป่นไปหมด เป็นอันว่าเดิมร่างกายนี้ไม่มี ในที่สุดก็จะกลับไม่มีไปตามเดิม นี้เป็นส่วนกาย

เวทนา

อนึ่ง เมื่อกายยังมีชีวิต ธาตุทั้งหลายยังคุมอยู่โดยปกติ ก็มีเวทนา คือความเสวย อารมณ์เป็นสุขบ้าง เป็นทุกข์บ้าง เป็นกลาง ๆ ไม่ทุกข์ไม่สุขบ้าง เช่นในทางกายประสาทก็รับรู้อ่อนแข็งเป็นต้น

จิต

อนึ่ง เมื่อร่างกายยังคุมกันอยู่ ธาตุทั้งหลายยังดำรงอยู่โดยปกติ ร่างกายนี้ก็เป็นที่อาศัยของจิตใจ จิตใจของทุก ๆ คนก็มีอาการต่าง ๆ เป็นจิตใจที่มีราคะ โทสะ โมหะ บ้าง เป็นจิตใจที่ปราศจากราคะ โทสะ โมหะ บ้างเป็นต้น

ธรรม

อนึ่ง เมื่อพิจารณาให้ลึกซึ้งเข้าไปอีกชั้นหนึ่งก็จะพบเรื่องทั้งหลายมีประจำอยู่ในจิตใจ เพราะจิตใจจะต้องประกอบด้วยเรื่องต่าง ๆ ที่เป็นส่วนดีบ้าง ที่เป็นส่วนไม่ดีบ้าง ที่เป็นส่วนกลาง ๆ บ้าง เข้าหลักที่ว่า *กุสมา ธมฺมา* ธรรมทั้งหลายเป็นกุศล *อกุสลา ธมฺมา* ธรรมทั้งหลายเป็นอกุศล *อพฺยากตา ธมฺมา* ธรรมทั้งหลายเป็นอัพยากฤตคือเป็นกลาง ๆ ล้วนมีอยู่ในจิตใจทั้งนั้น

เป็นอันว่า **กาย เวทนา จิต** และ**ธรรม** นี้เอง รวมกันเป็น**ตัวเรา**อยู่ ในพระสูตรนี้ท่านสอนให้เอาส่วนเหล่านี้เองเป็นที่ตั้งของจิตใจ ให้ตั้งจิตใจไว้ในส่วนเหล่านี้ แต่ในขั้นปฏิบัตินั้น ให้ตั้งจิตใจไว้เพียงในส่วนใดส่วนหนึ่งก่อน

ข้อว่าด้วยลมหายใจ

ในข้อต้นก็คือ ให้ตั้งจิตใจไว้ในลมหายใจเข้า ในลมหายใจออก คือมีสติกำหนดลมหายใจเข้า กำหนดลมหายใจออก ลมหายใจเข้าลมหายใจออกนี้ก็มีอยู่ที่กายเป็นปกติแล้ว แต่ไม่ได้กำหนดในการปฏิบัติก็ตั้งสติกำหนดอยู่ที่ลมหายใจเข้า ลมหายใจออก ที่มีอยู่เป็นประจำนี้เอง ดังที่ท่านสอนไว้ในพระสูตรนี้ว่า ตั้งกายตรงดำรงสติมั่น มีสติหายใจเข้า มีสติหายใจออก คือแทนที่จะส่งใจไปในที่อื่นก็รวมใจมาไว้ให้อยู่ที่ลมหายใจเข้าหายใจออกนี้เท่านั้น มีสติอยู่ที่ลมหายใจเสมอ

คราวนี้ก็กำหนดให้ละเอียดลงไป หายใจเข้ายาว ก็ให้รู้ หายใจออกยาว ก็ให้รู้ หายใจเข้าสั้น ก็ให้รู้ หายใจออกสั้น ก็ให้รู้ ไม่ต้องบังคับลมหายใจ คงให้หายใจอยู่โดยปกตินั้นเอง เป็นแต่เพียงให้รู้ เป็นอย่างไรก็ให้รู้อย่างนั้น ไม่ต้องเกร็ง ไม่ต้องบังคับ ปล่อยให้เป็นไปโดยปกติ แต่ว่าให้รู้

ต่อจากนี้ ในพระสูตรสอนให้ศึกษา คือสำเหนียกให้รู้กายทั้งหมด หายใจเข้า ให้รู้กายทั้งหมด หายใจออก คือให้ขยายความรู้สึกตัวออกไปให้ทั่วตัว ทั้งที่เป็นส่วนนามกาย และทั้งที่เป็นส่วนรูปกาย ที่เป็นส่วนนามกายนั้น คือสติในขณะนี้เป็นอย่างไร ก็ให้รู้

ตัวทั้งหมด ในส่วนรูปกายนั้น รูปกายมีอิริยาบถอย่างไร เช่นว่านั่งอยู่อย่างไร เบื้องบนแต่พื้นเท้าขึ้นมาถึงศีรษะเป็นอย่างไร เบื้องต่ำแต่ศีรษะลงไปเป็นอย่างไร ก็ให้มีความรู้ตัวอยู่โดยตลอด

เมื่อมีความรู้ตัวอยู่โดยตลอดทั้งรูปกายและทั้งนามกายต่อจากนี้ ในพระสูตรก็สอนให้ศึกษา คือสำเหนียกว่า จะผ่อนทำลมหายใจให้สงบ หายใจเข้า จะผ่อนทำลมหายใจให้สงบ หายใจออก ความผ่อนทำลมหายใจให้สงบนั้น ไม่ใช่หมายความว่ากลั้นใจก็คงหายใจโดยปกตินั้นเอง แต่ว่าเมื่อกำหนดจิตให้ละเอียดเข้า

๑๗ ลมหายใจก็จะละเอียดเข้า ท่านแสดงว่าเมื่อจิตยังไม่สงบลมหายใจก็ย่อมหยาบ แต่ว่าเมื่อจิตสงบเข้า ลมหายใจก็จะละเอียดเข้าเอง บางทีจนรู้สึกเหมือนไม่หายใจ แต่ก็ไม่ต้องตกใจเพราะก็คงหายใจอยู่นั่นเอง เป็นแต่เพียงเกิดความสงบขึ้นเท่านั้น

หลักปฏิบัติ ๔ ข้อ

ในการปฏิบัตินี้ ให้มี **อาตาปะ** คือความเพียร หมายความว่าให้มีความตั้งใจ ประกอบด้วยสัจจะ คือความจริง เช่นตั้งใจไว้ว่าจะปฏิบัติเป็นเวลาเท่านั้นเท่านี้ ก็ต้องปฏิบัติให้ครบตามที่ตั้งใจเอาไว้ ไม่ทำเหลาะแหละ ย่อหย่อน กลับกลอก เรียกว่าให้มีความ

เพียร แม้จะรู้สึกอึดอัดรำคาญอยากจะเลิก แต่เมื่อตั้งใจว่าจะทำก็ต้องทำไปตามที่ตั้งใจไว้ให้จงได้ เมื่อทำจริงเช่นนี้แล้วก็จะเกิดความราบรื่นขึ้นเอง จึงต้องให้มีอาตาปะ ความเพียร คือทำจริง นี่ข้อ ๑

ข้อที่ ๒ ให้มี **สัมปชัญญะ** ความรู้ตัว คือให้มีความรู้อยู่เสมอ ตื่นอยู่เสมอ อย่าเผลอตัวให้หลับไปหรือดับไป ถ้าหลับไป หรือดับไป สูญไป เช่นนี้แล้ว ก็ขาดสัมปชัญญะ คือความรู้ การปฏิบัติกรรมฐานก็เหมือนกับเดินพลัดตกลงไปในเหวหรือในหลุม จะปล่อยให้ขาดความรู้ไปไม่ได้ ต้องคุมความรู้อยู่ให้มั่นคง สัมปชัญญะ คือความรู้นี้ จึงเป็นประการที่ ๒

ให้มี **สติ** คือความระลึกอยู่ที่ที่ตั้งซึ่งกำหนดไว้นั้นให้แน่วแน่ ไม่ปล่อยให้สติเลื่อนลอยไปในทางโน้นทางนี้ แม้จะมีอารมณ์อื่นแว่บเข้ามา ซึ่งทำให้เกิดปีติ หรือให้ตื่นเต้น ก็ไม่หลงอยู่ในอารมณ์นั้น ต้องกลับเข้ามาหาที่ตั้งซึ่งได้ตั้งใจไว้ เช่นเมื่อจะเอาลมหายใจเข้าออกเป็นที่ตั้ง ก็ต้องกลับมากำหนดอยู่ที่ลมหายใจเข้าออกนั้น ทิ้งอารมณ์อื่นที่จะมาชักนำให้เขวไปเสียให้หมด ถ้ามีสติอยู่ดังนี้ ไม่มีโทษในการปฏิบัติ

โทษในการปฏิบัตินั้นอยู่ที่การปล่อยให้สติออกจากที่ตั้ง ส่ง

ให้เลื่อนลอยไปกับอารมณ์ที่บังเกิดขึ้น เพลินไปกับอารมณ์นั้น ถ้าปล่อยสติไปเช่นนั้นบ่อย ๆ แล้ว ก็จะทำให้เป็นคนมักจะเผลอใจ ลอยโทษอยู่ที่ตรงนี้ จึงให้ตั้งสติไว้กับที่ตั้งนั้นให้แน่วแน่ อย่าปล่อยให้หลุดลอยไป เพราะฉะนั้น ความมีสติจึงเป็นข้อที่ ๓

ประการที่ ๔ **กำจัดความยินดียินร้ายในโลก** อันนี้ก็เป็นประการสำคัญ คือเมื่อประสบอารมณ์ของกรรมฐานที่น่ายินดี ก็ต้องคิดว่านั้นเป็นสัญญาหรือเป็นของหลอกทั้งหมด ไม่ใช่ความจริง เมื่อประสบอารมณ์ของกรรมฐานที่น่ายินร้าย เช่นปรากฏนิมิตเป็นรูปต่าง ๆ ที่ทำให้ตกใจ ก็ต้องมีสติรู้ว่านั่นไม่ใช่เป็นของจริง แต่เป็นของหลอกทั้งหมด ไม่ไปยินดี ไม่ไปยินร้าย ในอารมณ์ที่ได้รับนั้น ให้มีสติกลับมาคอยตั้งอยู่ในที่ตั้งเสมอ กระชับอยู่กับที่ตั้งอันนั้น เมื่อเป็นเช่นนี้ การปฏิบัติที่จะเกิดสมาธิตลอดจนถึงให้เกิดปัญญา ก็จะดำเนินไปได้ด้วยดี

ฉะนั้น หลักทั้ง ๔ ประการนี้จึงเป็นข้อสำคัญมาก ที่ผู้ปฏิบัติทุกคนจะทิ้งเสียไม่ได้ ทิ้งเสียเมื่อใดก็เสียกรรมฐาน และก็อาจจะเกิดโทษ แต่ถ้ารักษาหลักทั้ง ๔ ประการนี้ ให้มั่นคงอยู่เสมอแล้ว การปฏิบัติกรรมฐานไม่มีโทษ มีแต่คุณ และก็จะเจริญขึ้น

สรุปและขยายความ
ข้อว่าด้วยลมหายใจ

จะแสดงประมวลหัวข้อที่ได้กล่าวแล้ว **อานาปานสติ** แสดงในพระสูตรว่าให้นั่งคู้บัลลังก์ คือขัดสมาธิ ตั้งกายตรง ดำรงสติมั่น มีสติหายใจเข้า มีสติหายใจออก ต่อจากนี้ก็แนะวิธีใช้สติกำหนดต่อไปว่า

๑. หายใจเข้ายาว ก็ให้รู้ว่าหายใจเข้ายาว หายใจออกยาว ก็ให้รู้ว่าหายใจออกยาว

๒. หายใจเข้าสั้น ก็ให้รู้ว่าหายใจเข้าสั้น หายใจออกสั้น ก็ให้รู้ว่าหายใจออกสั้น

๓. ศึกษา คือสำเหนียกหรือกำหนดให้รู้กายทั้งหมด หายใจเข้า ศึกษา คือสำเหนียกหรือกำหนดให้รู้กายทั้งหมดหายใจออก และ

๔. ศึกษา คือสำเหนียกหรือกำหนดระงับกองลมหายใจ หายใจเข้า ศึกษา คือสำเหนียกหรือกำหนดระงับกองลมหายใจ

หายใจออก ท่านชี้ทางปฏิบัติไว้เรียกว่าเป็น ๔ ชั้น ควรทำความเข้าใจในขั้นทั้ง ๔ เหล่านี้

ขั้นที่ ๑ หายใจเข้ายาว หายใจออกยาว ก็ให้รู้

ขั้นที่ ๒ หายใจเข้าสั้น หายใจออกสั้น ก็ให้รู้

คือ เมื่อหายใจอยู่อย่างไรในบัดนี้ คือการหายใจนั้นยาวก็ให้รู้ หรือว่าสั้นก็ให้รู้ การหายใจยาวหรือสั้นนี้ ก็หมายถึงการหายใจโดยปกติ การหายใจโดยปกติมักไม่ค่อยจะกำหนดให้รู้ แต่ว่าเมื่อคอยกำหนดให้รู้อยู่ ก็จะรู้ว่ามียาว มีสั้น ในเวลาที่เหนื่อยจะรู้สึกว่ามีอาการหายใจที่เรียกว่าหอบ เป็นอาการที่หยาบ

ในเวลาที่จิตไม่สงบ การหายใจก็ย่อมจะยาวกว่าในเวลาที่จิตสงบ หรือบางทีอาจจะทำการหายใจเข้าออกให้ยาวได้ อย่างเช่นสูดลมหายใจเข้าให้ยาว และเมื่อออกก็ให้ยาว เป็นการออกกำลังหรือเป็นการฝึกหัด ในเวลาที่ไม่เหนื่อย ร่างกายสงบเป็นปกติลมหายใจก็ละเอียดเข้า ในเวลาที่จิตสงบ ลมหายใจก็ละเอียดยิ่งขึ้น

การที่ตั้งสติกำหนดให้รู้ว่าลมหายใจเป็นอย่างไร ในเบื้องต้นก็อาจจะไม่ใคร่ได้ผล แต่เมื่อตั้งใจคอยกำหนดอยู่จริง ๆ จนจิตแน่วแน่ขึ้นก็จะเกิดฉันทะ คือความพอใจ เกิดปีติ คือความอิ่มใจเกิดปราโมทย์ คือความบันเทิง เมื่อเป็นเช่นนี้ ก็เป็นอันเริ่มได้รส

ของความสงบหรือของสมาธิ อันจะชักนำให้พอใจในการปฏิบัติยิ่ง ๆ ขึ้น

ในขั้นที่ ๓ ท่านสอนให้ศึกษา คือสำเหนียกหรือกำหนดกายทั้งหมด หายใจเข้า หายใจออก การกำหนดนั้น ก็คือกำหนดกายให้รู้ทั้งรูปกายทั้งนามกาย ในขณะที่ปฏิบัตินี้ รูปกายนั่งอยู่อย่างไร วางมือวางเท้าอย่างไร ก็ให้รู้ นามกายคือจิตใจเป็นอย่างไร สติความกำหนดเป็นอย่างไร ก็ให้รู้ เมื่อรู้ทั้งรูปกายทั้งนามกายดั่งนี้ ก็ได้ชื่อว่ามีสติรู้ตัวทั้งหมด

แต่ก็ยังเป็นรู้ที่กว้าง จึงให้รู้แคบเข้ามาอีก ให้รู้กาย อันหมายถึงกองลมที่หายใจเข้าและออกนั้น ลมหายใจนั้น ตามที่สังเกตกำหนดอย่างง่าย ๆ เมื่อหายใจเข้า ต้นทางก็คือจมูก กลางทางก็คือหทัย ปลายทางก็คือนาภี และเมื่อออก ต้นทางก็คือนาภี กลางทางก็คือหทัย ปลายทางก็คือจมูก นี้คือว่าตามที่ตั้งเกณฑ์จะกำหนด

แต่การที่ให้กำหนดรู้นั้น ถ้าส่งจิตใจให้เข้าไปตามลมและให้ออกไปตามลม ก็ยังเป็นจิตที่ซัดส่าย ไม่ตั้งลงในจุดเดียว ฉะนั้น ท่านจึงสอนให้ตั้งจิตไว้ที่จุดเดียว คือจุดต้นทาง เมื่อหายใจเข้า หรือว่าปลายทางเมื่อหายใจออก ได้แก่ที่ที่ลมกระทบเมื่อเข้าหรือ

เมื่อออก คือปลายกระพุ้งจมูกหรือว่าริมฝีปากเบื้องบน ให้ตั้งจิตไว้ที่จุดนั้นจุดเดียว เรียกว่า **นิมิต** อันหมายถึงที่กำหนดจิต คือให้ใช้ที่ที่ลมกระทบดังกล่าวนั้นเป็นนิมิต คือเป็นจุดสำหรับกำหนดจิต ให้จิตกำหนดอยู่ที่ตรงนั้น เมื่อหายใจเข้า ลมหายใจก็จะมากระทบที่ตรงนั้น ก็ให้รู้ เมื่อหายใจออก ลมหายใจก็จะมากระทบที่ตรงนั้นก็ให้รู้ และเมื่อกำหนดจิตให้ตั้งอยู่ที่แห่งเดียวอย่างนี้ ก็เป็นอันว่าได้รู้กองลมทั้งหมดหรือว่าได้รู้กายทั้งหมด

ท่านเปรียบเหมือนอย่างว่าคนเลื่อยไม้ด้วยเลื่อย ในขณะที่เขาเลื่อยไม้ด้วยเลื่อยนั้นเขาก็มองกำหนดดูที่ไม้ตรงที่เลื่อยอยู่เท่านั้น ไม่ได้กำหนดตัวเลื่อยทั้งหมดที่เลื่อยไปเลื่อยมา เมื่อกำหนดดูอยู่ตรงจุดนั้นก็เป็นอันว่าได้เห็นเลื่อยทั้งหมด นี้ฉันใด

เมื่อสติกำหนดอยู่ที่นิมิตคือที่ริมฝีปากเบื้องบนหรือที่ปลายกระพุ้งจมูก อันเป็นที่ที่ลมกระทบเมื่อเข้าและเมื่อออกอยู่เพียงจุดเดียว หายใจเข้ามากระทบตรงนั้น ก็ให้รู้ หายใจออกมากระทบตรงนั้น ก็ให้รู้ เมื่อตั้งสติกำหนดแน่วแน่อยู่ดังนี้ เป็นอันว่าได้รู้กายทั้งหมดหรือได้รู้กองลมทั้งหมด ฉันนั้น นี่เป็นขั้นที่ ๓

ขั้นที่ ๔ ศึกษา คือสำเหนียก หรือกำหนดระงับกองลมหายใจเข้า หายใจออก ไม่ใช่หมายความว่า พยายามกลั้นลมหายใจ

ทำให้ละเอียดเข้า แต่หมายความว่า ทำจิตให้สงบตั้งมั่นแน่วแน่ยิ่งขึ้น เมื่อจิตสงบยิ่งขึ้น ลมหายใจก็จะละเอียดยิ่งขึ้น ฉะนั้น จึงตรงกันข้ามกับปลุกตัว การปลุกตัวให้ตึงตังนั้น เป็นการที่เร่งให้เกิดการเกร็ง ไม่ใช่เป็นการทำให้สงบ แต่การปฏิบัติสมาธินี้ ไม่ประสงค์เช่นนั้น ประสงค์ผ่อนให้เกิดความสงบ ทั้งกายทั้งจิตไปโดยลำดับ กายก็สงบ จิตก็สงบ อันนี้ จึงเข้าถึงความประสงค์ของการปฏิบัติ แต่ว่าขั้นที่ ๔ นี้ เนื่องมาจากขั้นที่ ๓ ความสำคัญจึงอยู่ในขั้นที่ ๓

นับ หรือ พุทฺโธ

ในการปฏิบัติเบื้องต้น ถ้าตั้งจิตกำหนดดังที่สอนไว้ในบาลีไปเฉย ๆ ก็อาจจะสำเร็จยาก ฉะนั้น ท่านจึงสอนให้หาเครื่องผูกจิตช่วยเข้าอีกด้วย คือว่า ท่านสอนให้นับ ในเบื้องต้นสอนให้นับช้า คือ เมื่อหายใจเข้าก็นับหนึ่ง หายใจออกก็นับหนึ่ง หายใจเข้าก็นับสอง หายใจออกก็นับสอง หายใจเข้าก็นับสาม หายใจออกก็นับสาม หายใจเข้าก็นับสี่ หายใจออกก็นับสี่ หายใจเข้าก็นับห้า หายใจออกก็นับห้า เมื่อถึงห้าแล้วก็ให้ย้อนมานับหนึ่งไปใหม่เป็นคู่ ๆ ดั่งนั้น คือ หนึ่ง ๆ สอง ๆ สาม ๆ สี่ ๆ ห้า ๆ หก ๆ เมื่อถึงหกแล้วก็ย้อนไปใหม่ หนึ่ง ๆ สอง ๆ สาม ๆ สี่ ๆ ห้า ๆ หก ๆ เจ็ด ๆ

แล้วก็ย้อนไปใหม่ หนึ่ง ๆ เรื่อยไปจนถึงแปด ๆ แล้วก็ย้อนไปใหม่หนึ่ง ๆ เรื่อยไปจนถึงเก้า ๆ แล้วก็ย้อนไปใหม่หนึ่ง ๆ เรื่อยไปจนถึงสิบ ๆ เมื่อถึงสิบแล้วก็กลับมาหนึ่ง ๆ จนถึงห้า ๆ ใหม่ แล้วก็หนึ่ง ๆ หก ๆ ใหม่เป็นต้น เมื่อนับช้าจนจิตตั้งมั่นอยู่พอสมควรแล้ว ท่านก็สอนให้นับเร็ว คือหายใจเข้านับหนึ่ง หายใจออกนับสอง ไปจนถึงห้า แล้วกลับไปนับใหม่ จนถึงหกเป็นต้น โดยนัยนั้น

วิธีนับนี้ ก็สุดแต่ผู้ปฏิบัติจะพอใจ ถ้ารู้สึกว่าใช้วิธีนี้จะได้ผลก็ใช้ และจะแก้ไขวิธีนับใหม่ตามที่จะเป็นสัปปายะคือสะดวกแก่ตนก็ได้ เช่นนับหนึ่งไปถึงสิบทีเดียว แล้วกลับไปหนึ่งถึงสิบใหม่ หรือว่าจะไม่ชอบ วิธีนับ จะใช้วิธีนับหายใจเข้า พุท หายใจออก โธ ก็ได้ การนับก็ดีหรือการใช้บทใดบทหนึ่ง เช่นพุทโธ มาช่วยด้วยก็ดี ก็สำหรับเป็นการฝึกหัดตอนต้น เหมือนอย่างเป็นการหัดเขียนหนังสือต้องตีเส้นบรรทัด เมื่อปฏิบัติจนจิตใจตั้งมั่นพอสมควรแล้ว ท่านก็ให้เลิกนับ ใช้แต่สติกำหนดอยู่เท่านั้น นี่เป็นวิธีปฏิบัติสุดแต่ท่านผู้ปฏิบัติจะพอใจ

วิธีที่กล่าวมานี้ เป็นฝ่ายสมถะอย่างเดียว คือทำให้จิตสงบตั้งมั่น

ย้ำหลัก ๔ ข้อ

ขอย้ำหลักของการปฏิบัติที่กล่าวเมื่อคราวก่อนนี้ว่า ต้องยึดหลักคือ

ต้องมี **อาตาปะ** ความเพียร หมายความว่า ให้ตั้งสัจจะว่าจะทำจริง กำหนดเวลาไว้ว่า จะทำเท่าไรก็ต้องทำ ถึงจะอึดอัดรำคาญ ก็ต้องพยายามรักษาสัจจะไว้ให้มั่นคง ไม่ทิ้งสัจจะ

ให้มี **สัมปชานะ** ความรู้ตัว คือให้มีรู้อยู่เสมอ อย่าให้เผลอตัวไปได้

ให้มี **สติ** คือกำหนดสติไว้ที่อารมณ์ของสมาธิที่กำลังทำอยู่ เช่นเมื่อจะกำหนดลมหายใจเข้า ลมหายใจออก ก็ต้องกำหนดอยู่ อย่าปล่อยให้ใจล่องลอยไป จะกลายเป็นใจลอย ซึ่งเป็นโทษ แต่หากว่าคุมใจให้หยุดอยู่ที่อารมณ์ได้แล้ว ไม่มีโทษ

และให้**คอยกำจัดความยินดียินร้ายในอารมณ์** เมื่อประสบความรู้สึกอะไร ให้เกิดความยินดีขึ้นก็ดี ให้เกิดความยินร้ายตกใจไม่ชอบก็ดี ก็ให้คิดว่านั่นไม่ใช่ของจริงทั้งนั้น อย่าไปยินดี อย่าไปยินร้าย ต้องทำใจให้สงบ และกำหนดอยู่ที่อารมณ์ของสมาธิเสมอ

ประโยชน์สมาธิ

การหัดใจให้สงบดังกล่าวนี้ ได้ประโยชน์มาก โดยมากมักไปเสียเวลาอยู่ที่ความไม่สงบ เช่นว่าจะมุ่งประโยชน์ในการศึกษา จะอ่านหนังสือ อ่านหนังสือหน้าหนึ่ง เสียเวลาไปเพราะความฟุ้งซ่านของจิตมาก แต่หากว่าหัดจิตให้ตั้งมั่น สงบอยู่ดังกล่าวนี้ จนเคยแล้วเอาไปใช้ เช่นเอาไปอ่านหนังสือ ก็จะสงบอยู่ที่หนังสือที่อ่านนั้น จะอ่านได้รวดเร็ว เข้าใจดี จำได้ดี

เพราะฉะนั้น การทำจิตให้ตั้งมั่นสงบ จึงเป็นประโยชน์ทั้งในด้านที่เป็นการพักใจให้มีความสุข ทั้งในด้านที่ที่จะนำไปใช้ปฏิบัติงานอะไร ๆ ให้ได้ผลดี

๒๔๒

อธิบายเรื่องปัญญา

"ปัญญาเป็นรัตนะของนรชน" นี้เป็นพระพุทธภาษิต เพราะนรชนคือคนเรามีรัตนะ คือปัญญาติดตัวมาตั้งแต่เกิดเป็นพิเศษกว่าสัตว์ร่วมโลกทั้งหลาย จึงได้ชื่อว่าเป็นมนุษย์และสามารถอบรมปัญญาให้มากขึ้นได้ด้วย ฉะนั้น คนเราจึงมีความฉลาด สามารถเปลี่ยนภาวะจากความเป็นคนป่ามาเป็นคนเมือง มีความเจริญด้วยอารยธรรม วัฒนธรรม มีบ้านเมือง มีระเบียบ การปกครอง มีศาสนา มีเครื่องบำรุงความสุขทางกายทางใจต่าง ๆ สิ่งทั้งปวงเหล่านี้สัตว์เดรัจฉานทั้งหลายหามีไม่ ทั้งนี้ด้วยอำนาจของปัญญานี้เอง

พระรัตนตรัยคือพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ก็เกิดขึ้นด้วยอำนาจของปัญญา แต่ปัญญาที่เป็นรัตนะของนรชนดังกล่าวมานี้ พึงทราบว่าจะต้องเป็นปัญญาที่ชอบ มีลักษณะเป็นความฉลาดรู้ ความชัดเจน การวินิจฉัยถูกต้อง สามัญสำนึกดี มีเหตุผลในสิ่งทั้งหลาย ปัญญาที่ชอบดังกล่าวเป็นผลสืบมาจากปัญญาที่มีเป็นพื้นฐานอันได้มาแต่กำเนิดของนรชน อันเรียกว่า สชาติปัญญา

และจากการศึกษาอบรมที่ถูกชอบ

อันสชาติปัญญานั้นมีพลังอำนาจที่ทำให้ประจักษ์ เรียนรู้เข้าใจและตระหนัก เป็นพลังใจทางปัญญาของบุคคล ถ้าอบรมศึกษาในทางที่ผิด ก็จะเพิ่มความรู้ในทางฉลาดแกมโกงในทางทำความชั่วร้าย ในทางเบียดเบียนต่าง ๆ

ฉะนั้น จึงตรัสสอนไม่ให้ประมาทปัญญา คือใช้ปัญญาพิจารณาอบรมศึกษาให้เข้าถึงความจริงตามเหตุและผลในสิ่งทั้งหลาย เพื่อให้บรรลุถึงความชอบถูกต้องในทุก ๆ สิ่ง รวมเข้ากันในมรรคมีองค์ ๘ ที่พระพุทธเจ้าได้ทรงปฏิบัติมาจนได้ตรัสรู้พระธรรมและทรงสั่งสอนไว้นั่นเอง คือ **สัมมาทิฏฐิ** ความเห็นชอบ **สัมมาสัง-กัปปะ** ความดำริชอบ (รวมเข้าเป็นปัญญาสิกขา) **สัมมาวาจา** เจรจาชอบ **สัมมากัมมันตะ** การงานชอบ **สัมมาอาชีวะ** เลี้ยงชีวิตชอบ (รวมเข้าเป็นศีลสิกขา) **สัมมาวายามะ** เพียรชอบ **สัมมาสติ** ระลึกชอบ **สัมมาสมาธิ** ตั้งใจชอบ (รวมเข้าเป็นจิตตสิกขา หรือสมาธิ)

มรรคมีองค์ ๘ นี้ ก็เท่ากับ ปัญญา ศีล สมาธิ นั่นเอง อันแสดงว่าปัญญาเป็นหัวหน้า แต่ที่แสดงไว้เป็นข้อปฏิบัติโดยลำดับทั่วไปว่า ศีล สมาธิ ปัญญา พระพุทธเจ้าได้ตรัสรับรองไว้

ด้วยว่า สัมมาทิฏฐิเป็นหัวหน้า เพราะเมื่อมีสัมมาทิฏฐิก็ย่อมรู้เห็นทุก ๆ อย่างว่าผิดหรือถูกอย่างไร และเมื่อมีความเพียรชอบ ความระลึกชอบเข้าประกอบ ก็จะทำให้มีความเพียร มีสติละทุกสิ่งที่ผิด ทำทุกสิ่งที่ถูกให้เกิดขึ้น จนถึงเป็นความถูกต้องสมบูรณ์ แต่ทั้งนี้ก็ต้องอาศัยสมาธิเป็นหลักเป็นที่ตั้งแห่งทุก ๆ ข้อ เพราะจิตที่ไม่มีสมาธิย่อมดิ้นรนกระสับกระส่าย ไม่อาจที่จะใช้ปัญญาอบรมปัญญาที่มีอยู่ให้เจริญขึ้นได้ เหมือนอย่างไฟฉายที่แกว่งไปแกว่งมา ไม่อาจจะส่องอะไรให้มองเห็นชัดเจนได้ จึงต้องทำจิตให้สงบด้วยสมาธิเป็นหลัก ก็จะปฏิบัติให้มรรคทุกข้อแวดล้อมเข้ามา

ปัญญาสูงสุด

เรื่องกัมมัฏฐานสำหรับแก้นิวรณ์ เก็บจากคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าจากที่มาต่าง ๆ และข้อที่ตรัสกำชับไว้ให้มีเป็นประจำในการปฏิบัติแก้นิวรณ์ทุกข้อ หรือในการปฏิบัติกัมมัฏฐานทุกคราว คือ **โยนิโสมนสิการ** แปลว่า การทำไว้ในใจโดยแยบคาย ได้แก่การใช้ปัญญาพิจารณาให้ทราบตระหนักแน่ถึงเหตุผลในการปฏิบัตินั้น ๆ ตามเป็นจริง เมื่อใช้ปัญญาดังนี้ จึงจะไม่ปฏิบัติผิดทาง ทั้งจะไม่หลงตัวลืมตัว การใช้ปัญญาจึงเท่ากับเป็นการใช้เกราะป้องกันอันตรายอันอาจจะเกิดขึ้นจากความหลงถือเอาผิดดังกล่าว และการใช้ปัญญาก็เป็นการศึกษาธรรมนั่นเอง

การฝึกหัดปฏิบัติสมาธิอย่างขาดโยนิโสมนสิการ หรือขาดการใช้ปัญญา ก็เท่ากับไม่เป็นการศึกษาธรรม อาจหลงไปผิดทาง เช่นหลงติดอยู่กับนิมิตที่พบเห็นในสมาธิ หรืออำนาจบางอย่างที่ได้จากสมาธิ ทำให้กัมมัฏฐาน (ที่ถูก) หลุดหรือหลุดจากกัมมัฏฐานได้ง่าย

พระพุทธเจ้าตรัสไว้อีกด้วยว่า *"ปัญญาเป็นแสงสว่างในโลก"* การใช้ปัญญาอบรมเพิ่มเติมปัญญาให้ส่องสว่างยิ่งขึ้นโดยลำดับ จึงเป็นเหตุให้มองเห็นสัจจะคือให้รู้แจ้งเห็นจริง ให้บรรลุสุขประโยชน์ตั้งแต่ขั้นต้นจนถึงขั้นสูงสุด เพราะปัญญาขั้นสูงสุดคือปัญญาที่สมบูรณ์เต็มที่ ย่อมทำให้จิตปภัสสร คือผุดผ่องเต็มที่ ทำให้รู้แจ้งเห็นจริงและบรรลุสุขประโยชน์สูงสุด เหมือนดังพระพุทธเจ้า และพระอรหันตสาวกทั้งหลาย ฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสเตือนไว้ว่า *"อย่าประมาทปัญญา"* คือให้ใช้ปัญญานั่นเอง

การที่ฝึกฝนใช้ปัญญาจนรู้แจ้งเห็นจริงแล้ว ย่อมปฏิบัติตนไปในทางที่ถูกที่ควรตลอดเวลา โดยปราศจากกิเลสตัณหา เป็นไปโดยอัตโนมัติ

นิวรณ์และกัมมัฏฐาน
สำหรับแก้

จิตที่ไม่มีสมาธิก็เพราะมีนิวรณ์ ทำให้ไม่ได้ความสงบ ไม่ใช้ปัญญา จึงจะแสดงนิวรณ์ ๕ และกัมมัฏฐานสำหรับแก้เพิ่มเติมดังต่อไปนี้

๑. **ความพอใจใฝ่ถึงด้วยอำนาจกิเลสกาม** เรียกว่า **กามฉันทะ** แก้ด้วยเจริญอสุภกัมมัฏฐาน พิจารณาซากศพ หรือเจริญกายคตาสติ พิจารณาร่างกายอันยังเป็นให้เป็นของน่าเกลียด

๒. **ความงุ่นง่านด้วยกำลังโทสะ** เรียกรวมว่า **พยาบาท** แก้ด้วยเจริญเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา หัดจิตในทางหัดคิดให้เกิดเมตตา สงสาร กรุณา ช่วยเหลือ เมื่อมีความสามารถ เกิดความพลอยยินดี ไม่ริษยา เกิดความปล่อยวาง หยุดใจที่คิดโกรธได้

๓. **ความท้อแท้หรือคร้าน และความหดหู่ง่วงงุน** เรียกว่า **ถีนมิทธะ** แก้ด้วยเจริญอนุสสติกัมมัฏฐาน พิจารณาคุณของพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์บ้าง พิจารณาความดีของตนบ้าง

เพื่อให้จิตเบิกบาน และมีแก่ใจหวนอุตสาหะ หรือทำอาโลกสัญญา กำหนดหมายแสงสว่างให้จิตสว่าง

๔. **ความฟุ้งซ่านหรือคิดพล่าน และความจืดจางเร็ว หรือความรำคาญ** เรียกว่า **อุทธัจจกุกกุจจะ** แก้ด้วยเพ่งกสิณ กำหนดลมหายใจเข้าออก หัดผูกใจไว้ในอารมณ์เดียว หรือเจริญมรณสติ อันจะทำให้ใจสงบด้วยสังเวช

๕. **ความลังเลไม่แน่ลงได้** เรียกว่า **วิจิกิจฉา** แก้ด้วยเจริญธาตุกัมมัฏฐาน หรือวิปัสสนากัมมัฏฐาน เพื่อกำหนดรู้สภาวธรรมที่เป็นอยู่ตามเป็นจริง

อีกอย่างหนึ่งทำความกำหนดรู้จิตที่มีนิวรณ์ และนิวรณ์ที่มีในจิตกับทั้งโทษเมื่อเกิดปัญญาความรู้จักนิวรณ์และโทษของนิวรณ์ขึ้น นิวรณ์ก็จะสงบหายไป

บทสวดประกอบ
การปฏิบัติสมาธิกรรมฐาน

ในการฝึกปฏิบัติสมาธิกรรมฐาน ในเบื้องต้น ควรไหว้พระสวดมนต์เพื่อทำจิตใจให้ผ่องใส มีความมั่นคงแน่วแน่ในการที่จะฝึกปฏิบัติ โดยการเริ่มด้วยแสดงความนอบน้อมต่อพระรัตนตรัย พร้อมทั้งอธิษฐานเบญจศีลให้บังเกิดขึ้นในจิต อันจะเป็นพื้นฐานของสมาธิกรรมฐาน ทั้งจะก่อให้เกิดความมั่นใจในการปฏิบัติ ไปตามลำดับ ดังนี้

คำนมัสการพระรัตนตรัย

อะระหัง สัมมาสัมพุทโธ ภะคะวา, พุทธัง ภะคะวันตัง อะภิวาเทมิ (กราบหนหนึ่ง)

สะวากขาโต ภะคะวะตาธัมโม, ธัมมัง นะมัสสามิ (กราบหนหนึ่ง)

สุปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ, สังฆัง นะมามิ (กราบหนหนึ่ง)

คำนอบน้อมพระพุทธเจ้า
และ
ระลึกถึงพระพุทธคุณ
พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ (ว่า ๓ หน)

อิติปิ โส ภะคะวา อะระหัง สัมมาสัมพุทโธ, วิชชาจะระณะสัมปันโน สุคะโต โลกะวิทู, อะนุตตะโร ปุริสะทัมมะสาระถิ สัตถา เทวะมะนุสสานัง พุทโธ ภะคะวาติ.

สะวากขาโต ภะคะวะตา ธัมโม, สันทิฏฐิโก อะกาลิโก เอหิปัสสิโก, โอปะนะยิโก ปัจจัตตัง เวทิตัพโพ วิญญูหีติ.

สุปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ, อุชุปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ, ญายะปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ, สามีจิปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ, ยะทิทัง จัตตาริ ปุริสะยุคานิ อัฏฐะ ปุริสะปุคคะลา, เอสะ ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ, อาหุเนยโย ปาหุเนยโย ทักขิเณยโย อัญชะ-

ลิกะระณีโย, อะนุตตะรัง ปุญญักเขตตัง โลกัสสาติ.

(กราบสามหน)

ไหว้พระสวดมนต์จบแล้ว นั่งราบ ตั้งใจอธิษฐานเบญจศีล (ศีลห้า) เพื่อให้เกิดศีลขึ้นในจิตใจอันจะเป็นพื้นฐานสำคัญของการปฏิบัติสมาธิกรรมฐาน โดยการตั้งจิตอธิษฐานงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต งดเว้นจากการลักขโมย งดเว้นจากการประพฤติผิดในกาม งดเว้นจากการพูดมุสา งดเว้นจากการดื่มและเสพสุราของมึนเมาทุกชนิดอันจะเป็นที่ตั้งของความประมาท

จากนั้น จึงเริ่มการปฏิบัติสมาธิกรรมฐานไปตามวิธีอันเป็นที่สบายของตน

บทสวดหลัง
การปฏิบัติสมาธิกรรมฐาน

หลังการปฏิบัติสมาธิกรรมฐานแล้ว ควรฝึกพิจารณาข้ออันควรพิจารณาเนือง ๆ (อภิณหปัจจเวกขณะ) พร้อมทั้งหัดแผ่พรหมวิหาร คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา และแผ่ส่วนกุศลที่ตนได้กระทำแล้วแก่สรรพสัตว์ เป็นการเสริมจิตใจให้มีสติไม่ประมาทมัวเมาต่อชีวิต และมีความอ่อนโยนง่ายต่อการที่จะฝึกปฏิบัติในธรรมต่อ ๆ ไปด้วยบทสวดดังต่อไปนี้

อภิณหปัจจเวกขณะ

ชะราธัมโมมหิ (มามหิ)

เรามีความแก่เป็นธรรมดา

ชะรัง อะนะตีโต (อะนะตีตา)

ล่วงความแก่ไปไม่ได้

พะยาธิธัมโมมหิ (มามหิ)

เรามีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา

พะยาธิง อะนะตีโต (อะนะตีตา)

ล่วงความเจ็บไข้ไปไม่ได้

มะระณะธัมโมมหิ (มามหิ)

เรามีความตายเป็นธรรมดา

มะระณัง อะนะตีโต (อะนะตีตา)

ล่วงความตายไปไม่ได้

สัพเพหิ เม ปิเยหิ มะนาเปหิ นานาภาโว วินาภาโว

เราละเว้นเป็นต่าง ๆ คือว่าพลัดพรากจากของรัก ของเจริญใจทั้งหลายทั้งปวง

กัมมัสสะโกมหิ (กามหิ)

เราเป็นผู้มีกรรมเป็นของของตน

กัมมะทายาโท (ทา)

เป็นผู้รับผลของกรรม

กัมมะโยนิ

เป็นผู้มีกรรมเป็นกำเนิด

กัมมะพันธุ

เป็นผู้มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์

กัมมะปะฏิสะระโณ (สะระณา)

เป็นผู้มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย

ยัง กัมมัง กะริสสามิ

จักทำกรรมอันใดไว้

กัละยาณัง วา ปาปะกัง วา

ดีหรือชั่ว

ตัสสะ ทายาโท (ทา) ภะวิสสามิ

จักเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น

เอวัง อัมเหหิ อะภิณหัง ปัจจะเวกขิตัพพัง

เราทั้งหลายพึงพิจารณาเนือง ๆ อย่างนี้แล

(คำในวงเล็บสำหรับอุบาสิกา)

พรหมวิหารภาวนา
(การเจริญพรหมวิหาร)

การเจริญพรหมวิหาร คือ การแผ่เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ไปยังสรรพสัตว์ทั้งหลาย ดังนี้

สัพเพ สัตตา

สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง

อเวรา โหนตุ

จงเป็นผู้ไม่มีเวรเถิด

อัพยาปัชฌา โหนตุ

จงเป็นผู้ไม่เบียดเบียนกันเถิด

อนีฆา โหนตุ

จงเป็นผู้ไม่มีทุกข์กายทุกข์ใจเถิด

สุขี อัตตานัง ปะริหะรันตุ

จงเป็นผู้มีสุขรักษาตนเถิด

สัพเพ สัตตา

สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง

ทุกขา ปะมุจจันตุ

จงพ้นจากทุกข์เถิด

สัพเพ สัตตา

สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง

มา ลัทธะสัมปัตติโต วิคัจฉันตุ

จงอย่าไปปราศจากสมบัติอันได้แล้วเถิด

สัพเพ สัตตา

สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง

กัมมัสสะกา

เป็นผู้มีกรรมเป็นของของตน

กัมมะทายาทา

เป็นผู้รับผลของกรรม

กัมมะโยนี

เป็นผู้มีกรรมเป็นกำเนิด

กัมมะพันธู

เป็นผู้มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์

กัมมะปะฏิสะระณา

เป็นผู้มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย

ยัง กัมมัง กะริสสันติ

จักทำกรรมอันใดไว้

กัลยาณัง วา ปาปะกัง วา

ดีหรือชั่ว

ตัสสะ ทายาทา ภะวิสสันติ

จักเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น

สัพพปัตติทานคาถา
(คาถากรวดน้ำ
พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๔)

ปุญญัสสิทานิ กะตัสสะ ยานัญญานิ กะตานิ เม, เตสัญจะ ภาคิโน โหนตุ สัตตานันตาปปะมาณะกา

ขอสัตว์ทั้งหลายไม่มีที่สุด ไม่มีประมาณ จงเป็นผู้มีส่วนแห่งบุญที่ข้าพเจ้าได้ทำแล้วในบัดนี้ และแห่งบุญทั้งหลายอื่น ที่ข้าพเจ้าได้ทำแล้ว

เย ปิยา คุณะวันตา จะ มัยหัง มาตาปิตาทะโย

คือชนเหล่าใดเป็นที่รัก เป็นผู้มีคุณ มีมารดาและบิดาของข้าพเจ้าเป็นต้น

ทิฏฐา เม จาปยะทิฏฐา วา

ที่ข้าพเจ้าได้เห็นหรือแม้ไม่ได้เห็น

อัญเญ มัชฌัตตะเวริโน สัตตา ติฏฐันติ โลกัสมิง

แลสัตว์ทั้งหลายอื่น ที่เป็นกลาง แลมีเวรกันตั้งอยู่ในโลก

เตภุมมา จะตุโยนิกา

เกิดในภูมิ ๓ เกิดในกำเนิด ๔

ปัญเจกะจะตุโวการา

มีขันธ์ ๕ แลขันธ์ ๑ แลขันธ์ ๔

สังสะรันตา ภะวาภะเว

ท่องเที่ยวอยู่ในภพน้อยแลภพใหญ่

ญาตัง เย ปัตติทานัมเม

สัตว์เหล่าใด ทราบการให้ส่วนบุญของข้าพเจ้าแล้ว

อะนุโมทันตุ เต สะยัง

ขอสัตว์ทั้งหลายนั้นจงอนุโมทนาเองเถิด

เย จิมัง นัปปะชานันติ

ก็สัตว์เหล่าใด ย่อมไม่ทราบการให้ส่วนบุญของข้าพเจ้านี้

เทวา เตสัง นิเวทะยุง

ขอเทพทั้งหลายพึงแจ้งแก่สัตว์เหล่านั้น

มะยา ทินนานะ ปุญญานัง อะนุโมทะนะเหตุนา

เพราะเหตุใด คืออนุโมทนาบุญทั้งหลายที่ข้าพเจ้าให้แล้ว

สัพเพ สัตตา สะทา โหนตุ อะเวรา สุขะชีวิโน

ขอสัตว์ทั้งปวงจงอย่ามีเวร อยู่เป็นสุขเสมอเถิด

เขมัปปะทัญจะ ปัปโปนตุ

แลจงถึงทางอันเกษมเถิด

เตสาสา สิชฌะตัง สุภา

ขอความหวังอันดีของสัตว์เหล่านั้น จงสำเร็จเทอญ

วิธีกราบเบญจางคประดิษฐ์

การเตรียมกราบ แบบเบญจางคประดิษฐ์

๑๙

การเตรียมกราบ แบบเบญจางคประดิษฐ์

จังหวะที่ ๑ ยกมือขึ้นประนมระหว่างอก

ท่านชาย นั่งคุกเข่า

ท่านหญิง นั่งคุกเข่าราบ

จังหวะที่ ๒ ยกมือประนมขึ้นจรดหว่างคิ้ว

ท่านชาย ศีรษะตั้งตรง

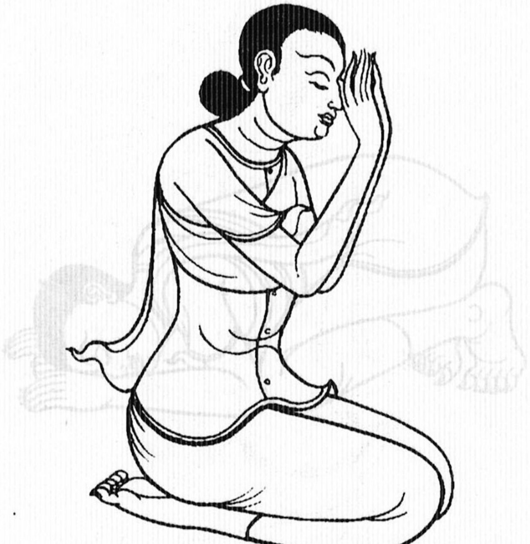

ท่านหญิง ก้มศีรษะลงเล็กน้อย

จังหวะที่ ๓ หมอบกราบลงให้หน้าผากจรดพื้น วางฝ่ามือแบบราบห่างกันหนึ่งฝ่ามือ ก้มศีรษะลงให้หน้าผากจรดพื้นในระหว่างฝ่ามือทั้งสอง

ท่านชาย ข้อศอกต่อกับหัวเข่า

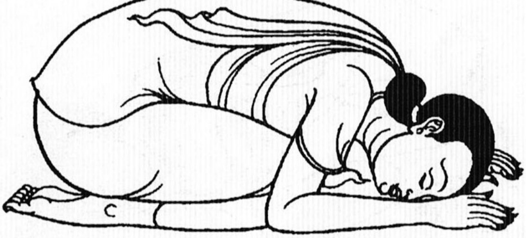

ท่านหญิง ให้ข้อศอกทั้งสองขนาบข้าง

ธรรมิกวราภรณ์ วัดบวรนิเวศวิหาร